הלכה · משנה תורה · מפרשים · ספר המנוחה · ספר זמנים

ספר המנוחה על משנה תורה, הלכות שופר וסוכה ולולב

רבנו מנוח ב"ר יעקב

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ספר המנוחה על משנה תורה, הלכות שופר וסוכה ולולב

רבנו מנוח ב"ר יעקב

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ספר-המנוחה-על-משנה-תורה-הלכות-שופר-וסוכה-ולולב/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 6
הלכה א 6
הלכה ב 6
הלכה ג 7
הלכה ד 8
הלכה ה 8
הלכה ו 10
הלכה ז 11
הלכה ח 12
פרק ב 12
הלכה א 12
הלכה ב 13
הלכה ג 14
הלכה ד 14
הלכה ה 15
הלכה ו 15
הלכה ז 15
הלכה ח 16
הלכה ט 17
הלכה י 17
פרק ג 18
הלכה א 18
הלכה ד 18
הלכה ה 19
הלכה ו 19
הלכה ח 20
הלכה ט 21
הלכה י 21
הלכה יא 21
הלכה יג 22
פרק ד 22
הלכה א 22
הלכה ב 23
הלכה ג 24
הלכה ד 25
הלכה ה 26
הלכה ו 26
הלכה ז 27
הלכה ח 27
הלכה ט 27
הלכה י 28
הלכה יא 29
הלכה יב 29
הלכה יג 29
הלכה יד 30
הלכה טו 31
הלכה טז 31
פרק ה 33
הלכה א 33
הלכה ב 33
הלכה ג 34
הלכה ד 35
הלכה ה 36
הלכה ו 36
הלכה ז 37
הלכה ח 37
הלכה ט 38
הלכה י 39
הלכה יא 39
הלכה יב 39
הלכה יג 40
הלכה יד 40

הלכה טו 40
הלכה טז 40
הלכה יז 41
הלכה יח 42
הלכה יט 43
הלכה כ 43
הלכה כא 44
הלכה כב 44
הלכה כג 45
הלכה כד 45
הלכה כה 45
פרק ו 46
הלכה א 46
הלכה ב 46
הלכה ד 47
הלכה ה 49
הלכה ו 49
הלכה ז 50
הלכה ח 50
הלכה ט 51
הלכה י 51
הלכה יא 52
הלכה יב 53
הלכה יג 54
הלכה יד 54
הלכה טו 55
הלכה טז 55
פרק ז 56
הלכה א 56
הלכה ב 56
הלכה ג 56
הלכה ד 57
הלכה ה 57
הלכה ו 57
הלכה ז 59
הלכה ח 59
הלכה ט 60
הלכה יא 61
הלכה יב 62
הלכה יג 62
הלכה טו 63
הלכה טז 64
הלכה יז 64
הלכה יח 64
הלכה יט 64
הלכה כ 64
הלכה כא 64
הלכה כב 65
הלכה כג 66
הלכה כה 67
הלכה כו 67
הלכה כז 67
פרק ח 68
הלכה א 68
הלכה ב 69
הלכה ג 71
הלכה ד 71
הלכה ה 72
הלכה ו 73
הלכה ז 73
הלכה ח 74
הלכה ט 75
הלכה י 75
הלכה יא 77

הלכה יב 78

פרק א

הלכה א

כתב הרב **מצות עשה מן התורה לשמוע תרועת שופר בראש השנה שנאמר יום תרועה יהיה לכם**. והפסוק הזה הוא בסדר פנחס ככתוב ובחדש השביעי באחד לחדש מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו יום תרועה יהיה לכם. **ושופר שתוקעין בין בראש השנה בין ביובל הוא קרן כבשים הכפוף**. אמר המפרש ביום הצום של שנת היובל היו תוקעין לסימן שילוח עבדים והשמטת מכירת שדות כדאמרינן כיון שהגיעו יום הכפורים תקעו בית דין בשופר נפטרו עבדים לבתיהן וחזרו השדות לבעליהן ומצותו בכפופין בראש השנה כדאמרינן בגמרא שוה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות. וגמרינן להא מלתא בפרק בתרא דראש השנה בגזרה שוה מבחדש השביעי משמע שהיו כל תקיעות של חדש השביעי זו כזו כדאמרינן בירושלמי למה בכפופין כדי שיכפפו לבן בתפלה והכי נמי אמרינן בגמרא דילן וטעמא מעליא היא. וההיא דאמרינן בגמרא מצוה בכפופין פליגא אההיא דאם תקע בשל יעל יצא וכיון דפסקינן בתרי תלמודי הלכתא דכפוף בעינן ממילא ליתא להההיא בשל יעלים יצא והיינו שכתב הרב ברישא דבעינן כפוף והדר כתב ההיא דכל השפרות פסולים, והראב"ד השיג כחפצו. ע"כ מפרק ראוהו בית דין:

כתב הרב **ואעפ"י שלא נתפרש בתורה כו' הרי הוא אומר ביובל והעברת כו'** וחד פסוק הוא בסדר בהר סיני ככה והעברת שופר תרועה בחדש השביעי בעשור לחדש ביום הכפורים תעבירו שופר בכל ארצכם **ומפי השמועה למדו כו'** פי' כדילפינן מבחדש השביעי בגזרה שוה כדכתבינן לעיל. ע"כ מפ' בתרא דראש השנה:

הלכה ב

כתב הרב **במקדש היו תוקעין כו' השופר מאריך כו'**. אמר המפרש מאחר שהחצוצרות פוסקין קול תקיעתן נשמע קול השופר שמצות היום בשופר משא"כ בתעניות דהתם היה השופר מקצר וחצוצרות מאריכות דמצות היום בחצוצרות כדכתיב על הצר הצרר אתכם והרעותם בחצוצרות. **אבל בשאר מקומות אין תוקעין בראש השנה אלא בשופר בלבד** פירוש שאר מקומות של ארץ ישראל זולתי ירושלם. ודייקינן לה בגמרא מהאי קרא לפני המלך ה' דהיינו במקדש כלומר תוך ירושלים בעינן חצוצרות וקול שופר כאחד אבל בעלמא כגון בכל ארץ ישראל אין תוקעין אלא בשופר בלבד בלא חצוצרות אפילו בזמן שבהמ"ק קיים והפסוק הוא בתהלים במזמור צ"ט:

הלכה ג

כתב הרב **שופר של ע"ז ושל עיר הנדחת אין תוקעין בו לכתחלה ואם תקע כו' בשל ע"ז יצא ושל עיר הנדחת לא יצא**. אמר המפרש שופר של ע"ז אסור בהנייה דכתיב אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים ושופרות תשמישי ע"ז הן ולכתחלה לא יתקע דהא מאיס אבל דיעבד יצא דמצות לאו ליהנות ניתנו ומשום איכתותי ליכא למפסל דהא יש לו תקנה בביטול של גוי מה שאין כן בשופר של עיר הנדחת לפי שהיא תשמישי ע"ז של ישראל שאין לה בטלה עולמית וההיא דגרסינן במסכת חולין פרק כסוי הדם ואם תקע לא יצא מוקמינן לא באשירה דמשה דמיכתת שיעורא דומיא דעיר הנדחת דהא לשריפה קאי וכשרוף דמי ושופר בעי שיעור כדלקמן ונפקא מינה דאלו היה ע"ז ביד ישראל דאינה בטלה עולמית ולשרוף קיימא דהויא ליה כאשרה דמשה לא יצא דומיא דעיר הנדחת אבל ע"ז ביד גוי דבטלה משנתנה לו או שמכרה לישראל אם תקע יצא ודאי ישראל לא נתכוון לזכות כדי שיהא ע"ז ביד ישראל והלכך יצא. ע"כ מפרק ראוהו בית דין:

כתב הרב **שופר הגזול שתקע בו יצא שאין המצוה אלא בשמיעת הקול**. אמר המפרש ומאחר שאין המצוה אלא בשמיעת הקול הנהיגו והתקינו הגאונים לברך לשמוע קול שופר לא לתקוע מפני שהשמיעה היא העיקר. ומה שכתב הרב **שאין בקול דין גזל** הטעם שהרי קול ודבור דבר שאין בו ממש הוא כדאמרינן בשלהי פרק קמא דנדרים ובפרק שני שאין הנדרים חלים על דבר שאין בו ממש כגון מי שאומר דבורי אסור עליך שאינו אסור בשביל זה מדבר עמו לפי שהדבור אין בו ממש ומאחר שאין בו ממש היכי שייך ביה דין גזלה כלל מיהו שרש דבר זה הוציא הרב מהירושלמי דאמרינן התם פרק לולב הגזול הכל מודים בלולב הגזול שהוא פסול ומה בין שופר ללולב אמר רבי יוסי בלולב כתוב ולקחתם לכם משלכם לא משל איסורי הנאה ברם הכא יום תרועה יהיה לכם מכל מקום אמר רבי אלעזר חמץ בגופו הוא יוצא ברם הכא בקולו הוא יוצא ויש קול אסור בהנייה מה פליגי בשגזלו משופה אבל גזלו ושפהו דמים הוא חייב לו פירוש שהרי קנאו בשינוי מעשה. ע"כ מהירושלמי משמע מהכא דשופר גזול כשר מתרי טעמי חדא מיום תרועה וגומר ותו שאין בקול דין גזל ומאחר שאין בקול דין גזל אין כאן משום מצוה הבאה בעבירה ואם כן לא קשיא ליה לר"ם מה שכתב בהלכות חמץ ומצה פרק ששי שפסק דחיישינן למצוה הבאה בעבירה ומפני זה הניח הרב הטעם וכתב הא דאין בקול דין גזל כי היכי דלא תקשי דידיה אדידיה והראב"ד השיג ללא צורך:

כתב הרב **וכן שופר של עולה כו' אם תקע יצא כו'**. אמר המפרש הא מיירי בשתלשו

מחיים אי נמי לאחר מיתה וקודם זריקה דאלו לאחר זריקה אין מעילה לא בעורה ולא בקרניה שהכל לכהנים כדאמרינן במסכת מנחות וזבחים נאמר לו יהיה בעולה ונאמר לא יהיה באשם מה אשם עצמותיו מותרין אף עולה עצמותיה מותרין והא דשופר של שלמים לא הוצרך הרב לכתוב מאחר שכתב דין שופר של עולה דהא כל שכן הוא ובתרווייהו לכתחלה לא הא דיעבד יצא והכי מסיק בגמרא:

כתב הרב **לפיכך המודר הנאה משופר כו' תקיעה של מצוה**. אמר המפרש אבל תקיעה בעלמא כגון תקיעת שיר אסור דלמא אית ליה הנאה מיניה והכי נמי למגמע ביה מיא אסור אבל תקיעות של מצוה מותר דמצות לאו ליהנות ניתנו כלומר לא ניתנו לישראל להיות קיומן הנייה להם אלא עול בצואריהן. ואי נמי המודר הנאה מחברו מותר לתקוע בשופר שלו בראש השנה דהא אמרינן ויש קול אסור בהנאה בתמיהא כדכתבינן לעיל א"נ מותר לתקוע להוציאו ידי חובתו לאו ליהנות ניתנו אבל בלולב לא אמרינן כן כדבעי' למימר קמן. ע"כ מפרק ראוהו ב"ד:

הלכה ד

כתב הרב **שופר של ראש השנה כו' אינו עולה באילן ולא שט על פני המים כו'**. אמר המפרש כל הני איסורין משום שבות לא עולה באילן דגזרינן שמא יתלוש ולא שט על פני המים שמא יעשה חבית של שייטין ואין צריך לומר שאין חותכין אותו פירוש כדי לתקנו לא בדבר שהוא משום שבות כגון בסכינא של בעלי בתים העומד לחתוך לחם ובשר שבכלי כזה שאינו מעשה ידי אומן אין בו אלא משום שבות. ומה שכתב הרב ואין צריך לומר שאין חותכין כו' משום דהא מיחזי מלאכה טפי מהנהו דלעיל ואין עושין בו מלאכה כגון בכלי אומן שהוא מלאכה גמורה ואסור לעשות משום לא תעשה כל מלאכה. מפני שתקיעת שופר כו' ולא אתי עשה ודחי לא תעשה ועשה עשה דשבתון שבות ולא תעשה דלא תעשה כל מלאכה. ומותר ליתן לתוכו מים או יין כו'. ולא אמרינן קא מתקן מנא ומותר ולא גזרינן תיקון זה אטו הא דלעיל. ע"כ מפרק יום טוב של ראש השנה:

הלכה ה

כתב הרב **שיעור השופר כדי שיאחזנו**. אמר המפרש והיינו טפח שוחק דהא קא חשיב ליה התם במסכת נדה מהנהו דהוי שיעורייהו טפח שוחק:

כתב הרב **נסדק לארכו פסול לרחבו כשר**. אמר המפרש לא מיבעיא נסדק כל ארכו ממקום הנאת הפה עד ראשו או אם הוא ארוך יותר מכשיעור ונסדק כשיעור דפסול אלא אפילו לא נסדק אלא כשיעור אצבע או פחות פסול לפי שכל עוד שתוקע בו מתבקע

ואפילו אם לא יתבקע אי אפשר שלא יהיה הסדק מעכב את התקיעה ואפילו יש שם שיעור תקיעה בלא שום סדק שאם ניטל כשר כל זמן שמחובל בו פסול מפני שאין יכול לעמוד עם תקיעתו והולך ונסדק כלו ואית דאמרי דדוקא כלו פסול דלא שייר ביה שיעור תקיעה אבל אם נסדק מארכו מעט, אם נשתייר כשיעור כשר. ואנו לא כך קבלנו. אבל אם נסדק לרחבו כלו בהקיפו כשר ודוקא בשנשתייר שיעור שלם בלא סדק לפי שרואין אותו כאלו נכרת ממקום הסדק. והסדק הזה אינו מוסיף ואינו מזיק לשיעור השופר שנשתייר בין שיהיה למעלה או למטה ונראה בודאי מאחר שהרב סתם דבריו שדעתו שאם נשתייר כשיעור בין למעלה מן הסדק בין למטה כלפי פיו כשר דכיון דאית ביה שיעורא כל היכא דאיתיה הך כמאן דליתיה חשיב. וכן הסכים הריא"ג ור"ש:

כתב הרב **ניקב וסתמו שלא במינו פסול סתמו במינו אם נשתייר כו'**. אמר המפרש כשנסתם שלא במינו פסול ואפילו לא היה מעכב התקיעה ואפילו נשתייר רוב אבל סתמו במינו אם נשתייר רובו ולא עכבו הנקבים שנסתמו התקיעה כשר. ומ"ש הרב **ולא עכבו** דמשמע מקודם הסתימה הוא בירושלמי ומפרש התם שאם היה מעכב את התקיעה קודם הסתימה ואע"פ שסתמו במינו ואינו מעכב פסול ותו אמרינן התם דדוקא כשסתמו אבל אם לא סתמו כשר שכל הקולות כשרין בשופר ונראה מזה כי העכוב שאמרו לא מפני שאינו יכול לתקוע אלא שנתקלקל קולו מפני הנקב הלכך אם לא סתמו כשר. אבל כשסתמו ונתקן אותו הקלקול ע"י הסתימה פסול מפני שהיא קול הסתימה ואינו קול השופר. וכ"ש אם היה מעכב לגמרי וסתמו שהוא פסול בין בתחלה בין בסוף כן נראה דעת הרב שהלך בשטת הרב רבו שפסק כלישנא קמא דר' יוחנן ואליבא דר' נתן דאפילו במינו בעינן שישתייר רובו וכן פסקו רובא דרבוותא ואע"פ שתמהו עליהם הרבה מן הגאונים ואמרו דכל היכא דאיכא תרי לישני הלכתא כלישנא בתראה ואין ספק דהלכה כלישנא קמא דמדלא קבעינן בגמרא אליבא דר' יוחנן אי כלישנא קמא או כלישנא בתרא אזלינן לחומרא משום דתקיעת שופר לזכרון אתי ועבדינן כלישנא קמא דר' יוחנן ואליבא דר' נתן דר' יוחנן קאי כותיה ושמעת מינה דסתם מתניתין דקתני ניקב וסתמו אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר ואליבא דר' נתן ובמינו. והלכך קי"ל כר' נתן דמתניתין כותיה וכר' יוחנן דמפרש טעמא ואית דמפרשי האי מעכב את התקיעה ואינו מעכב לאחר הסתימה ואנו לא כך קבלנו:

כתב הרב **קדחו בזכרותו כשר כו'**. אמר המפרש דרך השופר להיות בתוכם שופרות הרבה זה בתוך זה ומוציאין אותם מתוכן ונשאר העליון חלול זה לא הוציא אותו הזכרות אלא קדחו במקדח ונשאר בתוך השופר ואפ"ה כשר ולא הוי כשופר בתוך שופר ויהא

חוצץ שהרי מין במינו אינו חוצץ וגם הקול נשמע כלו יוצא שלם מקום אחד ואינו נפסק איש באחיהו ידובקו ורוח לא יבא ביניהם:

כתב הרב **דבק שברי שופרות הוסיף עליו כל שהוא כו'**. אמר המפרש לא תימא שברי דפנות אלא אפילו דבק שתי חליות של שופר שלמות בעיגולן אלא שאין בארכן שיעור שופר ודבק עד שהיו בהן כשיעור פסול דשופר אחד אמר רחמנא ולא שנים ושלשה כלומר שיעור השופר בעינן שיהא שלם בלא שום דבק וראיה לפירוש זה מ"ש הרב עד שהשלימו לאחד כלומר לשיעור אחד ולא תימא כמו שדבק שני חצאי שיעור אלא אפילו רובו של שיעור יש לו והשלים עליו מיעוטו פסול והיינו דקאמר הוסיף עליו כו' ומסתברא שאם היה בשבר אחד מהם שיעור שלם אע"פ שדבק בו שבר אחר והוסיף עליו כשר דומיא דנסדק לרחבו. ואע"ג דאשכחן מאן דפליג בהא הכי מסתבר וכן דעת מורי יצ"ו:

הלכה ו

כתב הרב **צפהו זהב מבפנים כו' עד ואם לא נשתנה קולו כשר**. אמר המפרש כשצפהו מבפנים פסול מפני שאין השומע שומע אלא קול הזהב. או במקום הנחת פה פסול מפני שהזהב חוצץ. א"נ משום דבעינן קול שופר והכא ליכא קול שופר אלא קול זהב וזה עיקר. ויש נסחאות שכתוב בהן צפהו זהב מבפנים במקום הנחת פה פסול צפהו בחוץ אם נשתנה קולו מכמות שהיה פסול לפי שאין זה קול שופר לבד אלא קול דבר אחר מעורב בו ואנן בעינן קול שופר לבד. ואם לא נשתנה וניכר וידוע לכל שקולו עכשו כמבראשונה כשר. ובעבור זה יש לדקדק בשופרות המצויירים ולבדוק אם נשתנה קולו מפני הציור שהרי דרכן של ציירין לתת בגד תחת הציור דהוי כזהב דהכא וראוי להרחיק שלא יצייר אדם שום דבר על השופר תדע דלא חזינן בגמרא ומתניתין שום נוי נזכר בלכתחלה גבי שופר אלא פיו מצופה זהב דהיינו פיו הרחב כדמוקי לה בגמרא והתם ליכא למיחש למידי אבל על גבי השופר לא אשכחן דלשתרי לכתחלה דצפהו זהב קא אמרינן דיעבד אין לכתחלה לא ודין הוא משום דלמא איכא שינוי קול דלא מינכר להדיא ואין אדם יכול לעמוד עליו:

כתב הרב **נתן שופר בתוך שופר כו'**. אמר המפרש כגון שהיה ראש הפנימי משוך מבחוץ ותקע בו יצא דבשופר אחד הוא תוקע והקול כלו יוצא משופר אחד ואם קול חיצון שמע לא יצא כגון שראש החיצון משוך חוץ לפנימי ואין הפנימי נוגע בפיו ותקע בחיצון לא יצא לפי שהקול נכנס בין הפנימי והחיצון ובפנימי גם כן ונמצא שהוא מפסיק התקיעה לשני חצאין ותוקע בשני שופרות ורחמנא אמר שופר אחד:

כתב הרב **הרחיב את הקצר כו' פסול**. אמר המפרש הקצר הוא העולה למעלה והרחב הוא ראש הקרן הדבוק לעצם הראש ופסול משום דכתיב והעברת שופר תרועה כו' דהו"ל למימר ותקעת כדכתיב תקעו בחדש שופר ויתקעו בשופרות אמאי שני קרא בדבוריה וכתב והעברתה אלא בא ללמד שיהא השופר מתוקן כדרך שמסירין אותו מעל ראש הבהמה ולא הזכיר הרב הא דהפכו ותקע בו כלומר דהפכיה ככתונא אם יצא אם לא יצא וגם מדבריו אין לנו הכרח בזה. ובספרים שלנו מצאנו הגירסא לשני פנים וכן בהלכות הגאון אלפסי ז"ל אית ספרים דכתוב בהו לא תימא דהפכיה ככיתונא אלא שהרחיב את הקצר וקצר את הרחב ואפשר שזה היה דעת הרב שכתב הא דהרחיב את הקצר כו' והניח הא דהפכו ומשמע דהכי הוה גריס. ואי דגרסי לא תימא דהפכיה ככיתונא והתם הוא דפסול אלא אפילו יהיה החיצון חיצון והפנימי פנימי פסול כיון ששינה תולדת השופר שהרחיב את הקצר וקצר את הרחב וכל שכן הפכיה ככיתונא דמפסיל וכן נראה דעת הירושלמי ודעת הריא"ג וכן מצאנו בהלכות הרי"ף המדויקות וגם בזה נוכל להכריע דעת ר' משה שהזכיר הא דהרחיב את הקצר וקצר את הרחב וכל שכן אידך דהפכיה ככיתונא ואע"פ שזה ההכרח רחוק יותר מן הראשון לחומרא נקטינן ואי הפכיה ככיתונא פסול ונמצא שלום בין שני התלמודים. ירושלמי צריך לתקוע מצד הקצר שנאמר מן המצר קראתי יה:

הלכה ז

כתב הרב **היה ארוך וקצרו כשר**. אמר המפרש אע"פ שקצרו מחמת פסול כגון שנסדק לארכו דס"ד אמינא הואיל וחל עליו שם פסול כגון שנסדק לארכו שוב לא יהא כשר קמ"ל. א"נ אתא לאשמועינן דלא בעינן כל הקרן כמות שהוא בראש הבהמה משום והעברת אלא כיון שנשתייר בו כשיעור כשר:

כתב הרב **גרדו כו' שכל הקולות כשרין בשופר**. אמר המפרש גלדו ר"ל עורו כמו עלי גלדי כלומר ואע"פ שגרדו כל כך עד שנשאר דק מאד מאחר שאין הרוח יוצא מחמת דקותו כשר. וקמ"ל דלא תימא שלא יגרוד אותו אלא כדרך העברתו מבהמה בענין צריכא דאפילו גרדו כל כך עד שמעמידו על גלדו כשר כיון שלא ביטל חללו ולא קפדינן אוהעברת אלא כשהפכו או שהרחיב את הקצר וקצר את הרחב. או צרור כלומר יבש כמו צריר של מנחות וכדאמרינן בריש עדיות שמאי אומר יאכלו צריר פירוש מנחה יבשה שאינה בלולה. והכי נמי האי צרור פירוש יבש כדרך רוב השופרות המתחממין ומתיבשין מהתמדת התקיעה ואין קולן צלול וצריכין ללחלח במים וכיוצא בו וכשר שכל הקולות כשרין בשופר לפי שאין הכונה בשמיעת קול עצום צלול יוצא מתוקע

בעל כח כמו שדמו רבים שלא תעלה להם שנתם אם לא ישמעו התקיעות מאיש חזק ואמיץ תוקע בכח גדול וזה הבל כי לא בחיל ולא בכח ירצה השם יתברך רק בהעיר הלב מתרדמת הטפשות והיותו חרד לעזוב הבלי זמנו כענין שנאמר אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו ויתכוין לערבב השטן העומד על ימינו לשטנו וייטיב דרכיו ומעלליו ושב ורפא לו כמו שכתב הרב בהלכות תשובה:

הלכה ח

כתב הרב **התוקע בתוך הבור כו' ואם קול הברה שמע לא יצא**. אמר המפרש בור הוא בחפירה והוא עגול ומערה הוא מקורה בקירוי ומרובעת כדמפרש התם בבבא קמא. ודרך אלה המקומות כשאדם צועק ומדבר או תוקע בהן שמתבלבל הקול ונראה כאלו אחר מדבר כנגדו ואותן העומדים בבור או בתוך המערה יצאו לפי שהקול אין מתבלבל להם ושומעין קול שופר גמור אבל העומדים בחוץ שמתבלבל להם הקול יותר מאשר בבור אם שמעו קול שופר שלא נתבלבל להם הקול יצאו ואם קול הברה שמעו לא יצאו ומיירי שאותו התוקע בבור מתכוין לאותו שבחוץ להוציאם ידי חובתם וכן התוקע לתוך החבית הגדולה וזהו פיטם הנזכר במשנה. **אם קול שופר שמע כו'** והא מיירי שהתוקע והשופר מבפנים והוא תוקע ועולה וקמ"ל אם שמע קול שופר כלומר שביחד יצאו ראשו והשופר מן הבור שלא נתבלבל לו הקול כלל שכל זמן שהיו שניהם בבור לא נתבלבל הקול ומבחוץ נמי לא נתבלבל נמצא ששמע מתחלת התקיעה עד סופה בלא שום בלבול ואם קול הברה שמע שהוציא ראשו מן הבור ופי השופר עדיין בתוך הבור לא יצא שנתבלבל לו קול השופר והכי מוקי לה בגמרא ומהאי טעמא לא הזכיר ר"מ הא דרבה דאמר שמע מקצת התקיעה בבור ומקצת תקיעה על שפת הבור יצא:

פרק ב

הלכה א

ועדיין מפרק ראוהו בית דין.

כתב הרב **הכל חייבין לשמוע קול השופר כהנים לוים וישראלים כו'**. אמר המפרש בגמרא בעי פשיטא אי הני לא מחייב מאן מחייב ומהדרינן אצטריך סד"א הואיל ותנן שוה היובל לראש השנה לתקיעה מאן דאיתיה במצות יובל איתיה במצות דראש השנה ומאן דליתיה במצות יובל ליתיה במצות ראש השנה והני כהנים הואיל וליתנהו במצות דיובל דתנן כהנים ולוים מוכרין לעולם וגואלין לעולם אימא במצוה דראש השנה נמי לא ליחייבו קמ"ל נהי דליתנהו בהשמטת קרקעות בהשמטת כספים ובשילוח עבדים מיהא

איתנהו. אבל נשים כו' נשים ועבדים דהא מצות עשה שהזמן גרמא הוא, וקטנים דלאו בני דעה נינהו וכ"ש חרש שאינו שומע ואינו מדבר ושוטה המקרע את כסותו ועביד דרך שטות כדמפרש התם בחגיגה דלא מיחייבו אבל המדבר ואינו שומע או שומע ואינו מדבר הרי הן כפקחין לכל דבריהם לשאר מצות אבל מדבר ואינו שומע פטור משופר ומשום דכל שכן הוא לא הוצרך הרב להזכירם ועוד שהרי ביאר דינם בכמה מקומות. ומי שחציו עבד וחציו בן חורין וטומטום ואנדרוגינוס חייבין. מי שחציו עבד כו' משום צד חירות שבו טומטום שמא זכר הוא ואנדרוגינוס מפני צד הזכרות. וכתב רש"י כי אנדרוגינוס בגימטריא זכר ונקבה:

הלכה ב

כתב הרב **מי שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא לפיכך אשה או קטן כו'**. אמר המפרש אשה או קטן והדומה להם שכתבנו למעלה השומע מהם לא יצא אבל זכר דבר חיובא הוא אע"פ שיצא ידי תקיעה יכול להוציא אחרים שלא יצאו דהא מחוייב בדבר היה ועוד דכל ישראל ערבים זה בזה לענין חיוב המצות ושמעינן מינה דאי בעו נשים תתקעו בלא ברכה ומי שתוקע בשבילן אינו מברך והן אינן רשאות לברך לא על התקיעה ולא על הסוכה ולא על הלולב דלענין נטילה הוא דאי בעו עבדי כשאר יומי דומיא דמיכל בת כושי שהיתה מנחת תפילין וכאשתו של יונה שהיתה עולה לרגל כדאיתא בפרק המוציא תפלין אבל לענין ברכה לבטלה לא אמרינן ודעת חכמי צרפת דמברכי נשים אכלהו מצות ולא מסתבר שהרי אפילו קי"ל כר' יוסי ור' שמעון שאין מעכבין את הנשים מלתקוע ה"מ לענין תקיעה בשבת דליתא אלא משום גזרה דרבנן אבל לענין ברכה לבטלה דאיכא איסורא דאורייתא דכתיב לא תשא ליכא ספיקא דאסרי והלכך נטלי לולב בלא ברכה וכן בכל המצות כלן שהנשים פטורות מהם אי בעו עבדי להו בלא ברכה כמיכל בת כושי שהיתה מנחת תפלין בלא ברכה ולא מיחו בידה ואע"ג דדמי לחוכא וטלולא מיהו לא מצו מברכי אשר קדשנו דהא שקרא הוא וברכה לבטלה הוא ואין מקבלות שכר אלא כשאינו מצווה ועושה אבל לתינוקות מלמדין כדי שידעו לכשיגיעו לזמן חובה וזהו האמת שראוי להשען עליו וזו היתה כונת ר"מ כשלא הזכיר הא דאין מעכבין את הנשים מלתקוע משום דס"ל דאע"ג דר"י ור"ש פליגי עליה דר"י הלכה כסתם משנה דמחלוקת דברייתא וסתם מתניתין הלכה כסתם כו' ועוד דהא מיתניא גבי הלכתא פסיקתא וכ"כ בביאור בהלכות ציצית פ' אחרון והלכך לדעת הרב מעכבין אותן מלתקוע בי"ט של ר"ה והלכך לא מברכי ולא מברכינן עלייהו ומשום ה"ט נמי לא הזכירה הרי"ף וכן נראה וכן דעת אדני מורי יצ"ו:

כתב הרב **אנדרוגינוס מוציא את מינו**. ממה נפשך אי בתר זכרות אזלת שניהם חייבים ואי בתר נקבות אזלת שניהם פטורים וזהו לדעת מי שאומר אנדרוגינוס בריה בפני עצמה היא אבל לדעת מי שאומר חציו זכר וחציו נקבה אינו מוציא אף מינו כמי שחציו עבד וחציו בן חורין. טומטום אינו מוציא לא את מינו דשמא התוקע הוא נקבה גמורה והשומע שמא זכר הוא אבל לעצמו מפיק דאי זכר הוא שפיר קא מפיק ואי נקבה הוא נקבה לאו בת חיובא היא:

הלכה ג

ומי שחציו עבד וחציו בן חורין כו'. מבואר הוא אך צ"ע מפני מה כתב הרב גבי מי שחציו כו' וכן דהא לא דמי לא לאדרוגינוס ולא לטומטום ואפשר דמשום דדמי לטומטום שאינו מוציא את מינו ולא את שאינו מינו ומוסיף עליו מי שחציו עבד כו' דאינו מוציא אפילו לעצמו מש"ה כתב הרב וכן. ופשיטא לי בודאי לדעת הרב דאנדרוגינוס וטומטום תוקעין בלא ברכה דהא לא מיחייב בתקיעה אלא משום ספק וכן בכל המצות שהזמן גרמא מיהו במי שחציו עבד וחציו בן חורין מספקא לי אם התוקע מברך בשבילן או לא שהרי יש בו צד חיוב ודאי אבל אנדרוגינוס ספק כדאמרינן התם אנדרוגינוס לא הכירו בו חכמים אם זכר הוא ואם נקבה הוא הלכך לא מברך כ"ש טומטום דהוא כמו ספק וקי"ל דכל ספק דבריהם לא בעי ברוכי וכי היכי דעל ספיקא דרבנן לא מברכינן ה"נ ספיקא דרבנן אינו מברך מיהו מי שחציו עבד וחציו בן חורין מספקא לן ונראה שמברך דהרי ודאי מחוייב מצד אחד ושאלתי את פי מורי יצ"ו והודה לדברי. ע"כ מפרק ראוהו בית דין:

הלכה ד

כתב הרב **המתעסק בתקיעת שופר להתלמד כו' עד מן המתעסק לא יצא**. אמר המפרש המתעסק מש"ה לא יצא כיון שאין כונתו לתקיעה גמורה וכן השומע ממנו לא יצא ול"מ אם השומע אינו מתכוין דלא יצא אלא אפילו מתכוין לא יצא דכ"ש הוא שהרי אפילו נתכוון התוקע לתקיעה גמורה להוציא עצמו לא יצא דבעיא שיתכוין משמיע להוציא את השומע כ"ש הכא דלא נתכוון התוקע לתקיעה כלל. ע"כ מפרק י"ט של ר"ה:

כתב הרב **נתכון שומע כו' עד שיתכוין שומע ומשמיע**. אמר המפרש הרב פסק כר' יוסי דסבירא ליה דמצות צריכות כונה וכר' זירא דאמר ליה לשמעיה איכוון ותקע לי וכפשוטה דמתניתין דקתני היה עובר אחורי בית הכנסת כו' אם כיון לבו יצא, ואע"ג דרבה משני ליה לצאת לא בעי כונה לא שבקינן פשוטה דמתניתין ומעשה דר' זירא משום שנויי דגמרא דסברא נינהו וכ"ש היכא דהוו שנויי דחיקי כי הנהו דרבה ותו נמי

הך ברייתא שהביא הכא דנתכוון שומע כו' לא יצא עד שיתכוין שומע ומשמיע דאזלא אליבא דר' יוסי דנמוקו עמו והלכתא כותיה וכן נראה דעת הרי"ף מאחר שהביא הא דר' יוסי התם בפרק ערבי פסחים ואע"ג דפרישו רבוותא דהלכתא כרבא דאמר מצות אינן צריכות כונה לשם מצוה אבל הלכה היא שיתכוין שומע ומשמיע לשם תקיעה כי היכי דאמר ליה ר' זירא לשמעיה כו' אנן מאי דכתבינן משמע לן. ואע"ג דמצינו לתרוצי להא דהרי"ף ז"ל לסברא דרבוותא ומש"ה אייתי מלתא דר' יוסי התם ומה שכתבנו היא הנכון וכן דעת הר"ם:

הלכה ה

כתב הרב **מי שתקע ונתכוון להוציא כו' עד להוציא את הרבים ידי חובתן**. אמר המפרש כל זה אינו צריך ביאור. ע"כ מפרק ראוהו בית דין:

הלכה ו

כתב הרב **י"ט של ראש השנה שחל להיות בשבת כו' עד ואין הכל בקיאין לתקוע**. אמר המפרש מה שכתב הרב או מוציאו מרשות לרשות כי לא תמצא בתלמוד אלא ויעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים כו' הוא הדין דאיכא משום הוצאה אלא תלמודא רבותא נקט שאפילו יהיה השופר ברשות הרבים אתי למיעבד איסורא א"נ מש"ה נקט העברה משום דאשכחן בה קולא כגון פחות פחות מד' אמות והרב השלם לא הפיל דבר מהענין הצריך לכתוב מרוב שלמותו הגדולה שהכל חייבים בתקיעה כלומר בין חכמים בין עמי הארץ ואין הכל בקיאין לתקוע שאין הכל יודעין סדר התקיעות היאך הם וכמה שיעורם וגם נוסח הברכות ושמא ילכו אצל בקי ללמדם ויעבירנו או יוציאנו:

הלכה ז

כתב הרב התינוקות שלא הגיעו כו' עד אינה אסורה אלא משום שבות. אמר המפרש תינוקות שלא הגיעו לחינוך המצות הם כגון בני שש ושבע ואין מעכבין אותם בשבת שאינה יום טוב כגון שבת שאינה י"ט ולפני דלפני כדי שידעו לתקוע בי"ט וה"ה נמי בשבת שחל ראש השנה להיות בו דהה כ"ש הוא. מיהו נראה דהא מיירי בזמן שתקיעת שופר דוחה את השבת אבל בזמן הזה לא ודוקא בשלא הגיעו לחנוך אבל הגיעו לחנוך מעכבין דלמא מפקי לרשות הרבים ואפשר דמיירי בזמן הזה ואפ"ה אין מעכבין כיון שלא הגיעו לחינוך מצוה דלא איכפת לן אי מעברי ליה לשופר ארבע אמות ברשות הרבים וכן נראה דעת הרי"ף. **ומותר לגדול להתעסק כו'** כלומר לתקוע עמהם כדי שיראו וילמדו לתקוע ויש לעיין מי שאינו צריך למוד אם אסור לתקוע אפילו בי"ט מאחר שתקע תקיעה של מצוה שהרי ממ"ש ר"ש גבי הא דמתעסקין עמהם כו' יש ראיה לאסור שהרי

כתב לא שגדול תוקע אלא מראה פנים לקטן שהוא רוצה שיתקע ואע"פ שלא מצינו מתעסק בכל התלמוד אלא בעושה מעשה:

הלכה ח

כתב הרב **כשגזרו שלא לתקוע בשבת לא גזרו כו' והיה ב"ד הגדול בירושלם כו' עד לא היו תוקעין**. אמר המפרש נראה לדעת הרב דמקדש הרי כל ירושלים ומדינה הרי שאר גבולין והשתא דאתית להכי לא קשיא מידי מאי דמקשו קדמאי דקשיא להו מאי שנא שופר מלולב שבראשונה היה ניטל בכל מקום. והכא גבי שופר אמרינן במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה ורבו התירוצין מיהו מאן דדייק לשון הרב מעיקרא פירכא ליתא דלולב ושופר אחד הוא שהרי בשאר מקומות חוץ מירושלים ועיר הסמוכה לה חוץ לתחום אין יודעין בקדוש החדש עדין שלא יצאו שלוחין עד למחר לפיכך אין תוקעין בהם. ולולב כשדוחה שבת בראשונה ה"מ במקומות היודעים על פי שלוחים מתי נתקדש החדש. ודעת הראב"ד דמקדש קרי מקדש ממש ומדינה קרי ירושלים עם הגבולים וטרח עצמו להשיג בזה להרב ר' משה וכבודו יהא מונח במקומו דליתא להההוא סברא דיליה כלל אך באמת כדעת הרב כן הוא שהרי בלולב מצינו ג"כ בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבעה כו' ועל כרחין מכל ירושלם קאמרינן ואעפ"י שלא מצינו מי שפירש כן שהרי בלולב כתוב ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים וכשמדקדק כל הכתוב לפני ה' בכל ירושלם הוא אא"כ פירש הכתוב קדש קדשים או בחצר אהל מועד שהרי גבי מעשר וגבי בכור וגבי שלמים כתוב לפני ה' כל ירושלם משתמע במקדש נמי דתנינן גבי שופר כל ירושלם משתמע אלא משום דבסתמא כל בני ירושלם היו עולים למקדש לתקוע שופר וליטול לולב נקט מקדש וכן מצינו בירושלמי פרק ראוהו בית דין ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים בירושלם הלכך בשופר נמי גם כן ותו לא קשיא מידי. מיהו סוגית הירושלמי אינו נראה כן דמקשי מאי שנא מקדש מגבולין ולא שני ליה הכי ושמא משום דתקיעת שופר לאו מלאכה לא שני ליה בירושלמי כן אבל גמרא דידן דטעמא משום גזירה דרבה איכא למימר דהיינו טעמא דבמקדש תוקעין דהיינו בירושלים כיון שיודעין אימתי נתקדש החדש בבירור לא גזרו אבל בשאר מקומות גזרו אע"ג דלאו מלאכה הוא. אלא שעדין צ"ע לדעת הרב למה אין תוקעין בירושלם אלא בזמן שב"ד יושבין ובלולב לא שנינו כן נראה שניטל בכל שעה. ואיכא למימר דשופר הואיל ואחד יכול להוציא את הרבים וכולן יכולין להתקבץ בשעה שב"ד יושבין גדרו בו גדר אבל בלולב שצריך כל אחד ליטלו לא היו יכולין לגדור גדר זה שמא לא יהיה שהות לכולם ליטול ובית דין הגדול הוא הנקרא סנהדרי גדולה בכל מקום ומספרם

אחד ושבעים כדמוכח התם מקראי והיו יושבים בדין מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים ובשבתות וימים טובים היו יושבין בבית המדרש שבהר הבית ללמד לישראל חק ומשפט. וסנהדרי קטנה וב"ד של שלשה יושבין מאחר תפלת השחר עד שש שעות ביום ולא אנשי ירושלם בלבד אלא כל עיר שהיתה בתוך תחום ירושלם והיתה רואה ירושלם. לא שתהיה בתוך הנחל פירוש בעמק דהתם לא מציא למחזיא, והיתה שומעת קול תקיעת ירושלם לא שתהיה בראש ההר דהתם אינה יכולה לשמוע קול תקיעת ירושלים כשיושבת בראש ההר וירושלם במקום נמוך בערך העיר ואע"פ שרואה אותה כיון שאינה שומעת קול השופר הנתקע בירושלם לא שרינן בה לתקוע והיתה יכולה לבא לירושלם לא שיהיה נהר מפסיק ביניהם דהתם אינו יכול לעבור מזה לזה בכל עת שירצה עד שתבא ע"י (דוגות) שם. אנשי אותה העיר כו' דכל הני בעיא קרובה ורואה ושומעת ויכולה לבא ואז תוקעין בה בשבת אבל אם חסרה אחת מאלו המדות מהן לא שרינן ליה למתקע בשבת. ולשון הגמרא הרי הוא רואה פרט ליושבת בנחל שומעת פרט ליושבת בראש ההר קרובה פרט ליושבת חוץ לתחום ויכולה לבא פרט למפסקא ליה מברא:

הלכה ט

כתב הרב **ובזמן שחרב בית המקדש כו'**. אמר המפרש דוקא כשהוא קבוע שמנוהו כל ישראל להיות דן את דיניהם כגון סנהדרין גדולה וקטנה וב"ד של שלשה אבל אם היה בי דינא דאקראי כלומר שלא מנוהו אלא לצורך שעה אין תוקעין בו ודוקא כשתוקעין בבית דין קבוע הוא שיהיה סמוך בארץ וענין הסמיכה ידוע הוא שהיו קורין אותו רבי ויש לו רשות אחר כן לדון אפילו דיני קנסות והסמיכה לא היתה נעשית כי אם בארץ ישראל. **אלא בב"ד שקדשו את החדש כו' ואפילו ננערו לעמוד** ולילך אפ"ה תוקעין בפניהם דב"ד יושבין בעינן והא איכא והא מלתא דננערו סלקא בתיקו בגמרא ולקולא אמר המפרש לא אשכחן דוכתא בעולם דתוקעין בה בי"ט של ראש השנה בשבת מיהו מדינא דגמרא הכי משמע כמ"ש הרב וכן הסכים הרי"ף וכ"כ הרב בעל העזר שהוא ראה חכם שבא מדמשק שראה שהיו תוקעין ביום טוב של ראש השנה בשבת:

הלכה י

כתב הרב **ואם חל יום ראשון להיות בשבת כו' תוקעים בשני בלבד**. אמר המפרש ואין בזה משום מריעין לה בסופה דהא גרסינן בירושלמי כל שנה שאין תוקעין לה בתחלתה מריעין לה בסופה לא שחל ראש השנה להיות בשבת אלא שארעו אונס פירוש כגון שאין שם בית דין הראויין לתקוע אי נמי שנתרשלו במצוה ולא לקחו שופר:

פרק ג

הלכה א

ועדין מפרק יום טוב של ראש השנה.

כתב הרב **כמה תקיעות כו'**. אמר המפרש דשלש תרועות הנאמרות ביובל ובראש השנה הן אלה. ביובל כתוב והעברת שופר תרועה. ובראש השנה כתוב זכרון תרועה מקרא קדש ויום תרועה יהיה לכם **וכל תרועה פשוטה לפניה כו'** כדיליף בגמרא דאמרינן התם מנין שפשוטה לפניה ת"ל והעברת ומנין שפשוטה לאחריה ת"ל תעבירו הרי שתי פשוטות תחלה וסוף ותרועה באמצע והעברת קול הוא דכתיב ויעבירו קול במחנה. ותקיעה קול משוך הוא **ומפי השמועה כו'** דבגמרא ילפינן לה בגזרה שוה וגזרה שוה קבלה היא רב מפי רב כדאמרינן אין אדם דן גזירה שוה אא"כ למדה מרבו ורבו מרבו עד סיני. ומה שכתב הרב **שמיללין הנשים ביניהם** ר"ל בעת שקרה להן מקרה שנושאות קול נהי עליו והנהי היא תכיפת היללה:

הלכה ד

כתב הרב **שיעור תרועה כשתי תקיעות שיעור ג' שברים כתרועה**. אמר המפרש אע"ג דאמרינן בגמרא שיעור תקיעה כתרועה ובמתניתין תנינן שיעור תקיעה כשלש תרועות ור"מ כתב שיעור תרועה כשתי תקיעות אפ"ה לא קשיא מידי למאן דידע פירושא דההיא דאמרינן בגמרא שיעור תקיעה כתרועה תנא דידן קחשיב תקיעות דכלהו בבי ותנא ברא חשיב חד בבא ולא פליגי כלומר דתנא דמתניתין קחשיב תקיעות דכלהו בבי כתרועות דכלהו בבי וכמה הוו להו שית כתרועות דכלהו בבי דהוו תלת כדכתבינן דכל תרועה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה ואשתכח דשיעור תרועה כשתי תקיעות. ותנא ברא דקאמר שיעור תקיעה כתרועה קא חשיב חד סימן דהוי תרועה אחת ופשוטה לפניה ופשוטה לאחריה וקאמר שיעור תקיעה דחד בבא דהוו להו תרי כשיעור תרועה דההיא בבא ונמצא דכלהו תנאי ס"ל דשיעור תרועה כשתי תקיעות והכי מסתבר לפרש דברי הרב:

כתב הרב **הרי שתקע והריע ותקע תקיעה ארוכה ומשך בה כשתים בראשונה**. אמר המפרש כלומר שמשך באותה תקיעה כשתים ממה שמשך בראשונה **אין אומרים כו'**. וחוזר ותוקע ומריע ותוקע שלשה פעמים והאי שלשה פעמים דקאמר ר"מ לאו למימרא שיחזור הסי' שלשה פעמים דהא מיירי שתקע והריע ותקע אלא ג' פעמים חוזר אתקיעה ותרועה ותקיעה וכל זה כתב הרב לבאר שלא עלתה בידו אלא אחת דסוף סימן כדאיתא בגמרא דידן שלא כדברי הירושלמי דאמר אפילו אחת אין בידו וכן דעת רש"י ועל כל

זה לא היה צריך לרב לכתוב שלשה פעמים מיהו אית רבוותא אמרי דלא פליגא גמרא דידן אגמרא דבני מערבא דמפרשי הא אין בידו אלא אחת בתקיעה הראשונה לסימן. והא דירושלמי דאפילו אחת אין בידו בשניה של סימן ראשון שהיא סמוכה לראשונה של סימן שני ואמרינן התם טעמא דלא סיפא אית לה רישא ולא רישא אית לה סיפא ע"כ ואשתכח לפום פירושא דהני רבוותא דחוזר ותוקע להשלים הסימן ואחר כך תוקע ומריע ותוקע כמשפטו ושמעינן השתא דאי שמע תחלת תקיעה בלא סופה או סוף התקיעה בלא תחלתה לא יצא ואי קשיא לך לסברא דרבוותא דמפרשי האי אין בידו אלא אחת בתקיעה הראשון לסימן מאי קמ"ל. והיכי תיסק אדעתין דלא עלתה לו הרי עשאה כתקנה תריץ דהא קמ"ל דסלקא דעתיך דליהוי הך תקיעה שמשך בה הפסק וליהדר ולתקע מתחלת הסימן כדאמרינן בגמרא אתקין ר' אבהו בקסרי תקיעת שלשה שברים תרועה ותקיעה מה נפשך אי ילולי הוא תרועה נעביד שברים לא נעביד כו' אי נמי כו'. מתקיף לה רב עוירא ודלמא גנוחי הוא ואתיא תרועה ומפסקא בין תקיעה לשלשה שברים כו' הכא נמי נימא דלהוי ההיא תקיעה שמשך בה הפסק וליהדר מרישא דסימנא קמ"ל כן נראה לפי סברתם ואע"פ כן כדברי הרב משמע לשון התלמוד שלנו ובאמת חולק עם הירושלמי דאי לאו הכי הוה ליה למי' אפילו אחת אין בידו אלא ודאי מדאמר אין בידו אלא אחת ר"ל מאותם שתים שחשב לעשות אין בידו אלא האחת מהם והכי מסתבר:

הלכה ה

כתב הרב **שמע תקיעה אחת בשעה זו כו'**. אמר המפרש והיינו דאמרינן בגמרא שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא מ"ש הרב והוא ששמע כל בבא מהן על סדרה איתא בירושלמי:

הלכה ו

שמע תשע תקיעות מט' בני אדם כאחד לא יצא אפילו ידי אחת. פירוש משום דלא משתמע שהרי הקולות מתבלבלים יחד ומש"ה לא יצא ואפילו ידי אחת משום דלא רישא אית לה סיפא ולא סיפא אית לה רישא משא"כ במשך בה דאית לה רישא וסיפא ומש"ה עלתה בידו אחת ועוד יש טעם שהרי לא שמען על הסדר והוא חייב לשמען על סדרן תקיעה ואחריה תרועה כמו שתקנו חכמים פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה וכתב רש"י דהא דאמר שמע תשע תקיעות מתשעה בני אדם כאחד לא יצא וליתא דהא אוקימנא בפרק ראוהו בית דין דתרי קלי מתרי גברי משתמעי דאיידי דחביב להו יהבי דעתייהו כדאמרינן במגלה והכי גרסינן בתוספתא מתשעה בני אדם כאחד יצא

ע"כ. מיהו ר"מ הוה גריס לא יצא והכי אשכחן בכל נסחי ספרינו ואין למחוק ולשבש גירסת הספרים מפני התוספתא ועוד יש טעם נכון בדבר שאינו שומען על סדר חכמים כדכתבינן. תקיעה מזה ותרועה כו' ואם תאמר היינו הך דשמע תקיעה אחת בשעה זו ושניה בשעה שניה ותרתי למה לי יש לומר דההיא דלעיל מיירי ששמען מאדם אחד ובההיא אמרינן דיצא אפילו שהה כל היום כלו אבל הא דשמען מהרבה אנשים אימא דלא יצא כיון דשהה טובא קמ"ל דיצא כן נראה לי שלא כדעת רש"י שכתב בפירושו דלא גרסינן לההיא דשמע תקיעה ותרועה מזה:

הלכה ח

כתב הרב **שלש ברכות אמצעיות אלו של ראש השנה ויום הכפורים של יובל כו'**. אמר המפרש ראש השנה ויום הכפורים של יובל היו שוים לתקיעה ולברכות כדאמרינן שוה היובל לראש השנה כו' ופירוש מעכבות זו את זו שצריך לשמען כלן על הסדר כמו שנתקנו מלכיות זכרונות ושופרות כסדר מעכב כדאמרינן מלכיות כדי שתמליכוני עליכם ויעלה זכרונכם לפני ובמה בשופר. מן התורה ג' פסוקים וג' פסוקים מספר תהלים ואם תאמר היכי מקדמינן כתובים קודם נביאים והא קי"ל לא יניח כתובים על גבי נביאים ויש לומר דכיון דקי"ל ואם השלים בנביא יצא כמ"ש הרב זמנין דמשתלי ולא ישלים בתורה ואם יאמרו נביאים ואחר כך כתובים נמצא משלים בכתובים ולא יצא אבל עכשו שאומר נביאים אחר כתובים אע"ג דמשתלי ולא ישלים לומר ובתורתך כתוב לאמר יצא דהא השלים בנביאים ואי נמי משום דדוד קודם נביאים הוה והקודם בזמן דין היא שיהיה קודם בקריאה. ואפילו אמר ובתורתך כתוב לאמר כו'. כלומר אם אמר שלש מכלן ובמקום פסוק מלכיות של תורה אמר שמע ישראל וגו' שוב אינו צריך כלום לשל תורה ואע"פ שאינו מלכות בהדיא כמ"ש הרב בסמוך ואפ"ה דיו וקי"ל כר' יוסי דאמר דמלכות הוא ותדע דהכי הוא שהרי זה הלשון אנו אומרים גבי שמע ישראל וגו' כמו שכתב הרב בסדר התפלות וכתוב ובתורתך כתוב לאמר. ומה שכתב ואמר פסוק של תורה ליתא בגמרא אלא כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר שוב אינו צריך ומפרשא לה שלא הזכיר הפסוק והכריחם לפרש כן מפני שלא מצאו בספרים אלא ובתורתך כתוב מיהו ר"מ נראה דהוה גריס כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר ולא שייך לומר לאמר אי לאו דבעי למימר פסוקא כל דהו ור"ש פירשה להא בקראי דמוספין וליתא דאם כן הול"ל כיון שאמר כמו שכתבת עלינו בתורתך שוב אינו צריך שזהו המטבע שלהם כן נראה לי לפי מ"ש ר"מ:

הלכה ט

כתב הרב **אין מזכירין מלכיות זכרונות כו'**. אמר המפרש אמרינן בגמרא ואע"ג דאמרינן כל כי האי ריתחא לרתח רחמנא עלן ולפרוקינן כיון דבריתחא אמרה הדכורי ריתחא בריש שתא לאו אורח ארעא כלומר ריתחא דישראל הא ריתחא דאומות העולם מזכיר כמו שכתב הרב:

הלכה י

כתב הרב **המנהג הפשוט בסדר תקיעות של ראש השנה בצבור כך הוא אחר שקורין בתורה ומחזירין הספר יושבין כל העם ואחד עומד ומברך כו'**. אמר המפרש בגמרא לא חזינן דתקיעות מעומד אלא מש"ה עומד דלאו אורח ארעא למיתב כדאמרינן לעולם תהא אימת צבור עליך כו' כדאיתא התם בפרק ואלו נאמרין ואמרינן נמי גבי מלך בענין פרשת הקהל עומד וקורא והטעם משום כבוד צבור דאע"ג דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול מצוה שאני שאין לנהוג הדור בעצמו לפני מלך מלכי המלכים ככתוב אל תתהדר לפני מלך כ"ש הכא דיש כאן הערה גדולה למלכות שמים ואין כאן לא מלך ולא נשיא שצריך לעמוד מיהו אם רוצה לתקוע מיושב יצא אי נמי אפשר לומר שהרב לא כתב עומד אלא משום הברכה דהא קי"ל דכל ברכת המצות מעומד כדכתיב בעזרא ויעמד ויברך. ותקנו לומר לשמוע קול שופר אבל לא לתקוע מפני שהשמיעה היא העיקר:

הלכה יא

מה שכתב הרב **זה שתוקע כשהן יושבים הוא שתוקע על סדר הברכות כשהן עומדין** לאו למימרא דלא סגיא בלאו הכי דהא אמרינן תקיעה מזה ותרועה מזה יצא וכ"ש אם שמע תקיעות דמיושב מאדם אחד ותקיעות דמעומד מאדם אחר דיצא אלא לכתחלה הדור מצוה הכי איתא דכיון דכלהו תקיעות בין דעומד בין דיושב חדא מצוה נינהו ותדע דהא לא מברכינן עלייהו ואסור גם כן נמצא ששירי מצוה נינהו והכי שנינו המתחיל במצוה אומרים לו גמור והכל הולך אחר הגומר ומש"ה לכתחלה בעינן שהתוקע יהיה אחד מיהו עכובא ליכא. ורבינו האיי דייק מדקאמרינן בגמרא השני מתקיע ולא אמר תוקע דש"צ אין לו לתקוע אלא יאמר לאחרים שיתקעו אבל הוא אינו תוקע דשמא לא ידע לחזור לתפלתו כדאמרינן בפרק אין עומדין גבי נשיאות כפים לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטירוף כו'. ואמרינן התם ואם הבטחתו שנושא את כפיו וחוזר לתפלתו רשאי והכי נמי הכא אם הבטחתו שתוקע וחוזר לתפלתו רשאי **ואינו מדבר בין תקיעות שמיושב לתקיעות שעל הסדר כו'** פירוש ולאו דוקא הוא לבדו אלא אפילו כל הקהל צריכין להזהר שלא לדבר שאין זה מברך לתקוע אלא לשמוע **ואם שח ביניהם אע"פ**

שעבר אינו חוזר ומברך פירוש ואם בירך נמצאת ברכה שאינה צריכה ועובר על לא תשא ולא דמיא לתפלין דאמרינן סח מברך ב' כלומר שחוזר ומברך אותה דהתם הויא כל חדא מצוה מוטלת עליו ולא נפטר מצוה של ראש במצוה של יד אבל הכא כבר נפטר והשלים כל המצות אלא כדי לערבב את השטן חוזר ותוקע ולפיכך אין צריך לחזור ולברך ונראה דה"ה אם שח אחר שהתחיל בתקיעות דמיושב בין סימן לסימן שאינו חוזר ומברך וכן אתה דן לכל המצות כלן ואע"פ שלא השלים אותן עדיין אחר שהתחיל אותן אבל אם שח אחר שבירך קודם שהתחיל המצוה חוזר ומברך ודוקא שלא מענין המצוה אבל מענין המצוה כגון הביאו לי שופר אחר שזה השופר פסול הוא או איני יכול לתקוע בו וכיוצא בזה אינו חוזר ומברך דומיא דברכת הנאה דטעמא דטול ברוך אינו צריך לברך הא מילי אחריני דלאו צרכי סעודה צריך לחזור ולברך:

הלכה יג

כתב הרב **התקיעות אינן מעכבות את הברכות והברכות אינן מעכבות את התקיעות.** אמר המפרש שאם שמע התקיעה ולא שמע הברכות או הברכות ולא התקיעות יצא י"ח ממה ששמע דלאו הכי בהני תלו שתי עיירות באחת יודע בודאי כו' כלומר לא מיבעיא אם שתיהן ודאי דטפי עדיף ודאי דאורייתא מודאי דדבריהם אלא אפילו האי דאורייתא ספק והאי דרבנן ודאי ספק דאורייתא עדיף טפי ומשום הכי הולך לשניה ע"כ, ור"מ לא הזכיר הא דכל היום כשר לתקיעת שופר בהדיא מיהו כיון שכתב דשמע תקיעה אחת בשעה זו כו' אפילו שהה כל היום כלו יצא כו'. ממילא שמעת מינה דכל היום כשר לתקיעת שופר כן נראה לי. מיהו יש לתת טעם איך הניח הרב מלכתוב דשמע מקצת תקיעה קודם עמוד השחר ומקצתה אחר שעלה עמוד השחר:

פרק ד

הלכה א

כתב הרב **שיעור הסוכה גבוהה אין פחות מעשרה טפחים.** לפי שלא נקרא סכך אא"כ יש חלל תחתיו עשרה טפחים וכתוב היו הכרובים פורשים כנפים למעלה סוככים בכנפיהם על הכפורת וגובה הארון תשעה טפחים דכתיב אמה וחצי קומתו ועובי הכפרת טפח דאין פנים פחותין מטפח וה"נ אמרינן בלחם הפנים שעביין טפח ויש מגיהין שהגיהו במקצת ספרים ה"א כדי שיקרא הגבוהה ואעפ"כ לא נתקן מה שהוקשה להם כי היה לו לכתוב גבהה כנגד רחבה ואלו מחקו הו"ו היה נתקן לפי סברתם ולפי מה שהגיהו היה להם להגיה אות ה"א במלת רחבה ויקרא והרחבה וברוך השם אשר נתן

בלבם כן כדי שתשאר כונת הרב בצחות לשונו כי אני אומר כי הרב הוציאו מן המקרא שכתוב בספר שמואל אל תבט אל מראהו ואל גובה קומתו ונקרא גבוהה במפיק הה"א והוא כמו גבהה ופירושו גובה שלה אלא מתוך לשונו של אדם ניכר אם ת"ח הוא אם לאו כמו שאמרו מברכותיו של אדם ניכר כו' ומיני' דידיה יליפנא לה שכתב בהלכות מזוזה עשרה תנאין יש בבית ואחר כן יתחייב הדר בו לעשות מזוזה כו' עד ויהיה גבוה השער י' טפחים או יתר ואם נפשך לומר שהרב ז"ל היה קורא גבוה השער ויהיה תאר זה לא יתכן להקדים התאר למתואר ועוד שהרי בהלכות עירובין פ"ג כתב הרב צריך להיות גבוה הפרצה מלא קומתו ובהלכות שבת פי"ז כתב גבי קורה של מבוי היה גבוהה פחות מעשרה ומלת גבוה שם בפלס בגדול זרועך לפי זה הפירוש וכן הוא בספר השרשים מפי החכם ר' שמואל הכהן ז"ל אך אני הוספתי בדבריו:

הלכה ב

כתב הרב **וסוכה שאין לה שלש דפנות פסולה אבל אם היו לה שלשה דפנות כו'**. לפי דרך הגמרא האי סכה כשרה לגמרי ואפילו בשבת חשבינן לה כרשות היחיד ואי אתעבידא האי סוכה ברשות הרבים מותר לטלטל בכולה דמגו דהוי דופן להכשיר הסוכה לאכול ולישן בה הוי דופן לשוייה רשות היחיד לגמרי ולא תימא דהסוכה כשרה אבל אין מטלטלין בה בארבע אמות כמו שאסור בשאר שבתות השנה. והרב פסק דהלכתא היא אך הרי"ף נמי לא הביאה:

כתב הרב **וסוכה שאין לה שלש דפנות פסולה**. אמר המפרש אם היו בה שלש דפנות כשרה שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח דהלכתא כרבנן ובירושלמי טעמייהו דרבנן ור' שמעון מהדין קרייא וסוכה תהיה לצל יומם מחרב הרי אחת למעלה ולמחסה ולמסתור הרי שתים מזרם וממטר רבנן אמרי א' ור' שמעון אומר שתים:

כתב הרב **היו לה שתי דפנות זו בצד זו כמין גאם כלומר גימ"ל יונית שהיא עשויה כדל"ת שלנו**. ומה שאמרו רבותינו כמין גאם ולא אמרו כמין דל"ת שלא רצו לתאר לאותיות הקדש שום דבר של חול וזה מהפלגת הגדולים קדושת התורה וכבודה:

כתב הרב **עושה דופן שיש ברחבו יתר על טפח**. אמר המפרש והיינו טפח שוחק דאמרינן בגמרא וכל יתר נקרא שוחק כי כן דרך מי ששוחק להרחיב את פיו וכן ביצים שוחקות ובפ"י הלכות שבת כתוב שטפח שוחק הוא ארבע אצבעות בגודל וחצי אצבע:

כתב הרב **ומעמידו בפחות משלשה לאחת משתי הדפנות ודיו**. פירוש לפי שפחות משלשה כלבוד דמי, וידוע כי דופן שלם לסוכה קטנה שבעה טפחים וכיון שמעמיד טפח שוחק בפחות משלשה לזוית זו הרי כלבוד לזוית ואף הוא כלבוד לשלשה טפחים אחרים

כלפי חוץ נמצאו ג' טפחים מכאן וג' טפחים מכאן וטפח שוחק שבאמצע הרי שבעה כן פרש"י ורוב הגאונים ואיכא דדחו להאי פירושא ומפרשי הכי מביא טפח שוחק ומעמידו בפחות משלשה סמוך לדופן כדי שיר' תבנית דופן ולא שיחשב כדופן שלם של שבעה טפחים כמו שפירשו הגאונים שאין אנו אומרים שני לבודין משתי רוחות אלא במקום שיש עומד מכאן ועומד מכאן וריוח בנתים דמאי לבוד כאלו דבוק בעומד מזה ודבוק בעומד מזה ונמצא כסתום אבל לבוד בפתוח לאויר לא אמרינן אלא כדי שיראה לעין כתבנית דופן ששתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח ששנינו בסוכה סתם הוא לא שנא סוכה גדולה בת מאה אמה ול"ש קטנה בת שבעה טפחים וכיון שכן היאך אפשר לומר לבוד בסוכה גדולה אפילו יש בדופן רביעי צורת פתח והרי דופן שלישית כולה פרועה והטפח השוחק המרוחק מן הזוית פחות משלשה טפחים בינו לבין סוף הדופן כמה וכמה אמות הלכך לאו משום לבוד נגעו בה אלא כדי שיראה לעין כתבנית דופן כשיהא מרוחק ובמקום פס ארבעה בסוכה מפולשת עומד נמצא טפח שוחק עם פחות משלשה שירחיק ארבעה טפחים והיינו שיעור פס ארבעה. **וצריך לעשות לה צורת פתח** פירוש דהלכתא כלישנא בתרא דתרוייהו בעינן טפח שוחק וצורת פתח ומצינן לפרושי שהצורת פתח יעשה באותו רוח שיש שם טפח שוחק וכן פירשו רוב המפרשים וכן דעת ר"ש בפירושו ויעשה צורת פתח עד כנגד הקרן שיחזיקו הטפח שוחק והצורת פתח כל אותו הרוח ואית דמפרשי דבאידך גיסא עביד ליה דבדופן שלישית ישים טפח ובדופן רביעית יעשה צורת פתח מחזיק כל הרוח והוי כמי שיש שם ארבע מחיצות ואנו אין לנו אלא מה שכתבנו. וכן נראה מלשון ר"מ שכתב מפני שאין לה שלש דפנות גמורות ע"כ וכבר ביארנו בהלכות שבת כו' בפי"ו אע"פ שאין מגיע להן כלומר שאינו בקנים שבשני הצדדים אלא שיש ביניהן כמה אמות ועיקרא דמלתא בפ"ק דעירובין:

הלכה ג

היו לה שתי דפנות זו כנגד זו כו'. והיינו סוכה העשויה כמבוי דאמרינן בגמרא עושה דופן כו' פי' עושה דופן גמור של ארבעה טפחים בפחות משלשה לאחת מהדפנות וכשרה דכי אמרינן לבוד היכא דאיכא שבעה טפחים ארוג כדי סוכה קטנה ודופן שלם כמין גאם ואין נראות מפולשות ופריך בגמרא מאי שנא התם דסגי' ליה בטפח שוחק ומאי שנא בסוכה העשויה כמבוי דבעינן פס ארבעה ומשני התם איכא שתי דפנות כהלכתן כלומר מזרחית צפונית כמין גאם סגי ליה בטפח שוחק הכא דליכא שתי דפנות כהלכתן אי איכא פס ארבעה אין אי לא לא. וצריך לעשות לה צורת פתח ונראה מזה בודאי שמבוי מפולש ופס ארבעה צריך נמי צורת פתח. והרי"ף לא פירש ענין זה ואית

דאמרי דלא בעינן צורת פתח כיון דאית בה דופן שיש בו הכשר סוכה דלא גרע מקנים היוצאים לפנים מן הסוכה ומשכא ואזלא חדא דופן בהדייהו דאמרינן דכשרה כדאיתא התם בסמוך ודעת הרב דלא דמי לקנים היוצאים מן הסוכה דהתם איכא שלש דפנות שלימות והכי מסתבר. קנים היוצאים כו' לפנים מן הסוכה לצד דופן רביעי הפתוח משוכין ויוצאין להלן ובארך דפנות הצדדין דופן אחת נמשכת עמהן כלומר דופן א' מדפני הצדדין הרי היא כסוכה פירוש ולא אמרינן כיון דלאו דופן שני ממשיך בהדה מוכחא מלתא דבאפי נפשה היא והיינו חד מארבע לישני דפסל היוצא מן הסוכה:

הלכה ד

כתב הרב **דפנות שהם דבקות בגג הסוכה**. אמר המפרש שהתחיל לארוג המחיצה אצל הסכך ואורג ובא כלפי מטה והיינו המשלשל דפנות מלמעלה למטה דאמרינן בגמרא אם גבוהות מן הארץ ג' טפחים פסולה דהויא לה מחיצה תלויה ואינה מתרת אלא במים דלא אמרינן גוד אחית. היו הדפנות דבקות בארץ והיינו ממטה למעלה דאמרינן בגמרא וכיון דגבוהות מן הארץ עשרה אמרינן גוד אסיק וכן פסק רב נטרונאי ובעל הלכות דהלכתא כרבנן דאמרי מחיצה תלויה אינה מתרת חדא דיחיד ורבים הלכה כרבים ועוד הא דרב חסדא אמר אבימי מסייעא להו אמר פס ארבעה ומשהו מתיר בסוכה קטנה משום דופן תלי ליה באמצע סוכה פחות משלשה למטה ופחות משלשה למעלה וכמו שהביאה הרב בסמוך. מיהו רב עמרם ור"ח והרי"ף פסקו כר' יוסי ומשום דנימוקו עמו דאמר כשם שמלמטה למעלה עשרה כך מלמעלה למטה עשרה כלומר אם יש בדופן המשולשל מלמעלה למטה עשרה אפילו בינו לקרקע כמה אמות כשרה דמחיצה תלויה מתרת והויא מחיצה והריא"ג הכריע דהלכתא כרבנן והכא מסתבר דהכי מסקינן בפרק הזורק דלא אמרינן במחיצה תלויה גוד אחית אלא במים בלבד וא"כ אין הלכה כר' יוסי. הרחיק את הגג כו'. פירוש לא בגבהה קאמר אלא בארכה או ברחבה שהרחיק מן הדופן כלו שאם רוחב סוכה בין דופן צפון לדרום שלשה עשר טפחים והוא לא סכך ממנו אלא עשרה טפחים מצד צפון והניח ג' טפחים אויר עד דופן דרום דאויר פוסל בשלשה ואפילו מן הצד כי הכא וכ"ת מן הצד אמאי פוסל נימא דופן עקומה דהא קי"לן דסכך פסול אינו פוסל מן הצד אלא בד' אמות ומש"ה מוכיח ר' שלמה דדופן עקומה דאמרינן בכל דוכתא הכי קא בעי למימר דחשבינן סכך פסול כאלו הוא דופן אלא שנתעקם אבל לא בעי למי' שהדופן ימשך עד מקום הסכך הכשר דא"כ גבי אויר נמי נימא הכי אלא ודאי כדפרישנן וגבי אויר ליכא למימר שנחשוב אותו כדופן. תלה מחיצה שגבהה ד' ומשהו כו' הרי זו כשרה פירוש כגון שהיה ארכה כארך הדופן אבל רחבה ד' ומשהו אם

תולה אותה באויר בפחות משלשה סמוך לארץ ובפחות משלשה סמוך לסכך הכי זו כשרה דאמרינן תרי לבוד מלמעלה למטה והכי מסקינן התם פ"ק דעירובין ולבוד אמרינן אפילו משתי רוחות ומיירי בודאי שאינה גבוהה הסוכה אלא עשרה טפחים מצומצמים דאל"כ דהוה גבוהה הרבה לא הוה יכול למי' בה תרתי לבוד אבל אם המחיצה היתה גבוהה שבעה ומשהו תולה אותה בפחות מג' סמוך לארץ וכשרה אעפ"י שרחוקה הרבה מן הסכך דגוד אסיק אמרינן כדכתבינן לעיל והכי אמרינן בגמרא ע"כ מפרק דסוכה:

הלכה ה

כתב הרב **העושה סוכתו בין האילנות כו' אם היו חזקים**. אמר המפרש שהיו קשים ועבים שיכולים לעמוד ברוח מצויה או שקשר אותם כלומר שלא היו חזקים שהיו ענפי האילן רכים וקשר אותם כו'. ומלא את האמירים בתבן ובקש. האמירים ר"ל ענפים כדכתיב בראש אמיר. ברוח מצויה של יבשה אינה מחיצה אבל אם אינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דים הויא מחיצה דרוח מצויה דים כרוח שאינה מצויה דיבשה. ומיירי שאין הסכוך נשען על אותן הדפנות:

הלכה ו

העושה סוכתו בראש העגלה. ואע"ג דמטלטלין או בראש הספינה שהוא מקום גבוה של ספינה והים גבוה מאד ואין הרים מקיפין אותו והרוח שולטת שם ועוקרתה כשרה דדירת עראי סגי בה. **ועולין לה בי"ט** פי' ומשום דבעי למתנא ואין עולין תנא דעולין דפשיטא הוא דעולין. **בראש האילן** שתקן מושבו בראשו ועשה שם מחיצות וסכך על גבן כשרה לחולו של מועד. **או על גבי גמל** ר"ל שנתן דלתות על הגמל והן קרקעות הסוכה ועשה למעלה מחיצות וסיכך על גבן כשרה. **ואין עולין לה בי"ט לפי שאסור לעלות באילן או על גבי בהמה** כדתנן התם אלו הן משום שבות לא עולין באילן ולא רוכבין ע"ג בהמה באילן שמא יתלוש וע"ג בהמה שמא יחתוך זמורה מיהו אם עבר ועלה עליה יצא י"ח. **היו מקצת הדפנות כו'** פירוש כגון שנתן דלת או נסרים בראש האילן לקרקעית הסוכה ועשה שם סביבות הקרקעית שתי דפנות או אחת מענפי האילן ואותן הנסרים שינתנו לקרקעית הסכך לא יוכלו לעמוד כי אם ע"י מחיצה שבנה בארץ עד הנסרים שבראש האילן וסמך ראשי הנסרים על אותה מחיצה ובנה והגביה זו עד עשרה למעלה מן הנסרים או יותר עד שהגיעה לגבהה של סוכה לסככה ונמצאו לסוכה שלש דפנות שתים בידי אדם ואחת באילן או בהפך הואיל ואם ינטל האילן שעל קרקעית הסוכה שאינו יכול לעמוד בסמיכת שתים שבארץ אין עולין לה בי"ט מפני שמשתמש באילן. ע"כ מפרק הישן:

הלכה ז

כתב הרב (סכך) [**סוכה**] **שאין לה גג כו' כמין צריף**. אמר המפרש צריף הוא כוך של ציידין שאורבין בתוכו העופות ועשוי בכוורת שמשופעת והולכת שגגו וקירותיו אחד או שסמך ראש דופן הסוכה לכותל פירוש כגון שהעמיד הקורות למטה בארץ רחוק מן הכותל והטה אותן וסמכן לכותל שנמצאת הסוכה אין לה גג ולא מקרי סכך כשהוא משופע ולאו אהל הוא ואם היה לה גג טפח כו' כשרה דכיון דאית בה שיעורא דאהל בהקיפה הוי אהל וצריך לפרש כמה צריך שתהיה גבוהה שהרי אותו השיפוע נחשב משום סכך ומשום דופן. ופירש הרב בעל התוס' דצריך שתהיה גבוהה י"ז טפחים י' משום דופן וז' משום סכך והרב בעל ההשלמה פירש דצריך שאחר שעלתה מאויר הקרקע מאמצעיתו שתהא רחבה ז' טפחים כשיעור משך סוכה ואע"פ שמתקצרת והולכת כשרה כיון שהרחיקה מן הכותל טפח, וכשתדקדק בזה תמצא שצריך משך גבהה יותר מי"א טפחים כיון שהולכת במדרון וצריך שיהיה הכל סכך כשר דאי לאו הכי לאו כלום הוא שהרי מה שיש מעשרה ולמעלה הוא נחשב משום סכך הלכך צריך שיהא מסכך כשר. **סוכה עגולה כו'** פירוש והיינו סוכה העשויה כשובך ולפי חשבון כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא שיעור סכך עגול שהוא כשר כל שיש ברחבו י' טפחים פחות חומש:

הלכה ח

סיכך ע"ג אכסדרה שיש לה פצימין כו'. כתב הרי"ף האי על לאו על ממש אלא בסמוך כדכתיב ועליו מטה מנשה ומתרגמינן ודסמיכין ומיירי דהאי סוכה אית לה שתי דפנות כמבוי המפולש וצריך לומר פי תקרה יורד וסותם מרוח אחת ובאותו הרוח היא סמוכה לאכסדרה פס טפח ומשהו וקל וחומר לשתי דפנות דעריבן לב' דפנות דעריבן או פס ארבעה לשתי דפנות דלא עריבן כשרה בין שהיו נראין מבפנים ואין נראים מבחוץ כזה בין שהיו נראין מבחוץ ואין נראין מבפנים כזה:

הלכה ט

לא היו לה פצימין פסולה. וכתב בעל ההשלמה ויש לסוכה זו לפי פירוש הרי"ף שתי דפנות כסוכה העשויה כמבוי ואין צריך לומר פי תקרה יורד וסותם אלא מצד אחד ואפילו הכי כשאין לה פצימין פסולה פירוש כשאין לו פס ארבעה בדופן שלישית דלגבי סוכה לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם אפילו מרוח אחת כיון דהני מחיצות לאו לסוכה עבידן ואע"ג שהרי"ף פסק באכסדרה בבקעה במסכת עירובין דאמרינן פי תקרה יורד וסותם שאני סוכה משום טעמא דאמרינן דהנהו מחיצות לאו לסוכה עבידן ע"כ:

הלכה י

כתב הרב **סכך על גבי מבוי שיש לו לחי כו'**. אמר המפרש כגון דהך סוכה אין לה אלא שתי דפנות דעריבין שהמבוי פתוח לצד מזרח ודרום ומערב וצפון אית ליה דפנות והוא סכך ברוח דרום וברוח מערב והסכוך הכשר רחוק מן דופן צפון ארבע אמות דלא מצינן למימר דופן עקומה וגבי סוכה דעלמא בעינן טפח שוחק בדופן שלישית וגבי שבת דסוכה כשרה דמגו דהאי לחי שהוא לצד מזרח דופן לשבת שהרי יש למבוי שלש דפנות הוי נמי דופן לענין סוכה ואעפ"י שאין לאותו לחי טפח כדאמרינן התם לחיין שאמרו גבהן עשרה ארכן ורחבן כל שהוא אי נמי מצינן למימר דהא דסיכך על גבי מבוי מיירי דלית לה להך סוכה שתי דפנות דעריבן אלא כמבוי המפולש כגון שסיכך מצפון לדרום ודופן מערב הויא רחוקה ארבע אמות אפילו הכי סכך פסול בינו לדופן המערב שאם אין שם אלא אויר אפילו אינה רחוקה אלא שלשה לא חשבינן לה מסוכה דלא מצינן למימר דופן עקומה וגבי סוכה דעלמא בעינן פס ארבעה והכא סגי לה בלחי משום מגו דחשבינן ליה לאותו לחי מחיצה לענין שבת ה"נ לענין סוכה. והכי איתא אליבא דרבה דאמר התם במס' עירובין לחי משום מחיצה דלמ"ד משום היכרא לגבי סוכה לאו כלום הוא דהא בעינן מחיצה גבי סוכה ור"ש פירש סכך על גבי מבוי שיש לו לחי במבוי מפולש וקאמר דמגו דהא לחי הוי מחיצה לענין שבת לחייב הזורק מרשות הרבים לתוכו הוי דופן לענין סוכה. **או על גבי באר שיש לו פסין**. פי' ובפ"ב דעירובין תנן דהתירו חכמים משום עולי רגלים לעשות לבארות שברשות הרבים ארבעה פסים כעין דיומדין כלומר ב' עמודין ורואין כאלו יש מחיצה מזה לזה ונמצא הבור מוקף מחיצות וממלאין מתוכו לתוך המחיצות ואם סיכך על גבי הפסין כשרה לאותה שבת שבתוך החג בלבד, שמתוך שלחי זה ופסין אלו מחיצות לענין שבת פי' ומותר לטלטל בתוכן נחשוב אותן כמחיצות לענין סוכה פירוש כיומיה דלא משוינן להו מחיצות לחצאין לטלטל בתוכן מותר לישב בתוכן אסור דחיוב ישיבה ביומיה דסוכה הוא השתא דופן סוכה דקילא הויא דופן לשבת דחמירא ומשתרא למחיצות דשבת דחמירא לא כל שכן הויין מחיצה לסוכה דקילא אבל לשאר ימות החג אינה סוכה באותן מחיצות וכי תימא הא אמרינן התם לא הותרו פסי בארות אלא לעולי רגלים אבל לאינשי אחריני לא תריץ ואימא הכי דהכא נמי כי אמרינן כשרה לגבי סוכה מעולי רגלים קא אמרינן דסוכת עולי רגלים כשרה בפסי ביראות דכיון דפסי ביראות הותרו להם לענין שבת ה"נ לענין סוכה אבל הרי"ף הזכירה בהלכותיו אע"ג דהשתא ליכא עולי רגלים והטעם משום דהיכא דשכיכן מתיבתא שרינן להו פסי ביראות כדשרינן לעולי רגלים:

הלכה יא

נעץ ד' קונדסין. צ"ע דהא לא אפשיט בגמרא וקי"ל דכל תיקו דאוריתא דחיוב סוכה לחומרא:

הלכה יב

סכה שיש לה פתחים רבים כו' ואע"פ שפרוץ מרובה על העומד. בעירובין ואמרינן הכא בסוכה כשרה יתרה שבת אינה ניתרת אלא בעומד מרובה על הפרוץ הלכך לפום מסקנא בעירובין יתרה שבת עומד כפרוץ דמי וגבי סוכה לא בעינן עומד כפרוץ דאפילו פרוץ מרובה על העומד שריא וצ"ע שהרי לפי לשון הגמרא לא יכלינן למפשט שיהא כשר בסוכה כי אם פרוץ כעומד ובלבד שלא יהיה שם פתח יתר על עשר אמות פי' דכל יתר מעשר אמות רוחב לא מקרי פתח אלא פרצה כדאמרינן ריש פ"ק דעירובין והרחב מעשר אמות ימעט. אעפ"י שיש לה צורת פתח כו' דאשכחן דאהניא לגבי מבוי אפילו ביתר מעשר אפ"ה לא מהניא הכא דגבי סוכה דמתוך קל שהקלת עליה בתחלתה להכשיר בה פרוץ מרובה על העומד משא"כ לגבי מחיצות שבת דלא מכשרינן בהו אלא פרוץ כעומד החמרת עליה בסופה שלא להכשיר בה פתח יתר מעשר אמות ואעפ"י שיש לו צורת פתח אא"כ היה עומד מרובה על הפרוץ דלא מהני צורת הפתח להכשיר בסוכה פרוץ מרובה על העומד אלא עד עשר אמות אבל ביתר מעשר לא מהני ליה מידי אלא א"כ לא היה מה שבין פתח לפתח כחלל הפתחים או יותר. מיהו בירושלמי תני דה"ה ליתר מעשר דניתר בסוכה אע"פ שאינו ניתר בשבת משום דכיון דשרינן בסוכה פרוץ מרובה על העומד וה"ה ליתר מעשר וכן דעת הרב בעל ההשלמה ואנן כתבינן מאי דסבירא לן לפי דעת הרב:

הלכה יג

סכה שאוירה גבוה מעשרים כו'. ודוקא אוירה אבל אם היה הסיכוך משפת עשרים ולמעלה וכ"ש מקצתו למעלה מעשרים ומקצתו למטה מעשרים כיון שאויר הסוכה אינו גבוה יותר מעשרים כשרה דהכי מסקינן התם ריש גמרא דעירובין חלל סוכה תנן חלל מבוי תנן, ומיעטה בכרים וכסתות שנתן בקרקעיתה כדי להגביהה אינו מיעוט לפי שאין סופו להניחם שם כל ז' מפני הפסד ממונו ואפילו בטלם כלומר דאקצינהו דלא נקיט להו כל ימי החג ובטלינהו בפירוש אפ"ה לא הוי בטול דבטלה דעתו אצל כל אדם שאין דרך בני אדם לבטל כרים וכסתות על גבי קרקע כדי להדרס ולאבדם. **מיעטה בתבן וביטלו הרי זה מיעוט** דכיון שביטלו בפיו לא חיישינן דלמא ממליך ושקיל לה לבהמה, **אבל בעפר סתם אינו מיעוט** כלומר שאין יודע אם עתיד לפנותו תוך החג אם לאו אינו מיעוט

כדאמרינן גבי אהלות בית שמלאוהו תבן או צרורות ובטלו בטל. ודייקינן בטלו אין לא בטלו לא וכ"ש עפר סתם דלא הוי מיעוט וכללא דמלתא שאין לנו מיעוט בטל אלא בביטול מפורש וצ"ע אם יכול לבטלו בי"ט דלא דמי לחמץ דהתם דעתו לבערו לגמרי אבל הכא הא אחשביה ומשוי ליה קרקע הסוכה ודמי לבונה דאי לא אחשביה לא ממעט ומסתברא דמבטל ליה שהרי אין בו מעשה כלל ואפילו מעשה זוטא כגון דבור דהא בביטול בלבו סגי. **היתה גבוהה מעשרים אמה והוציץ כו'** כלומר הוצין של סכך דהיינו ראשיהן התלויין אם צלתן כו' כלומר אי שקלת ליה לסכך העליון יהא צלתן של אותן הוצין מרובה מחמתן כשרה ואע"ג דלא שקיל להו דכלהו כסכך עב דמו ואע"פ שמקצת הסכוך למעלה מעשרים לא מיפסיל בהכי אלא בחלל שהוא גבוה יותר מעשרים דהא חלל סוכה תנן כדכתבינן לעיל:

הלכה יד

בנה בה אצטבא כלומר באותה סוכה שהיא גבוהה מעשרים אמה בנה אצטבא כנגד דופן האמצעית פירוש דסתם סוכה בת שלש דפנות והרביעית של פתח על פני כולה שמגיעים ראשי האצטבא לשתי דפנות הצדדין ואצטבא הוא בנין אבנים וטיט אם יש באיצטבא שיעור רחב הסוכה כשרה פירוש הכשר סוכה שבעה טפחים ומשהו דהיינו ראשו ורובו ושלחנו כשרה. אית דמפרשי כל הסוכה אפילו מן האצטבא ולהלן דמנינן חללה מראש האיצטבא ולמעלה ונמצא דופן האמצעי כלו כשר ודפנות הצדדין ברוח' האצטבא הוכשרו כדאמרינן פסל היוצא מן הסוכה נידון כסוכה ומפרשי ליה אם יש הכשר סוכה ברוחב ועוד יש בסוכה משם והלאה פסל היינו סכך העשוי בפסולת גורן ויקב שמזה הוא דרכו ליעשות היוצא מהכשר סוכה שאין לו הכשר דפנות נידון כסוכה הלכך כל הסוכה כמות שהיא גדולה כשרה דהאצטבא חשבינן כאלו היא נמשכת לכל הסוכה וכן דעת רש"י. מיהו אית דאמרי דדוקא באצטבא יכול לישן ולאכול אבל מאצטבא ולהלן שיש שם גובה עשרים אמה לא ואע"ג דאמרינן פסל היוצא מן הסוכה נידון כסוכה לא דמי דהתם הוי סכך כשר שהוא למטה מעשרים ומשכא דופן אחד בהדיא ואמרינן כמאן דמשכא אחריתי בהדה דמי משא"כ כשהוא למעלה מעשרים אמה שהוא סכך פסול פוסל מש"ה לא אמרינן פסל היוצא מן הסוכה נידון כסוכה שהרי סכך פסול פוסל בארבעה ודעת הרב נראה כדעת ר' שלמה כיון דפסיק ותני כשרה. **בנה אצטבא מן הצד** כלומר על פני אחת מדפני הצדדין אם יש משפת אצטבא ולכותל השני שהרחיקו ממנו ארבע אמות פסולה דלא הוכשרו באצטבא זו אלא שתי דפנות אותו שסמוך לה והאמצעי שראש האצטבא מגיע לה. פחות מארבע אמות כשרה שאף

הוא הוכשר על ידה וקי"ל הלכה למשה מסיני דמכשרינן סוכה ע"י עקימת דופן עד ארבע אמות חסר משהו ורואין את הסכך העליון המחובר לדופן הרחוק כאלו הוא דופן עצמו ועקום עד כנגד האצטבא וכן מודדין את גבהו משפת האצטבא ולמעלה ואע"פ שתחתיו נמשך כלפי חוץ הואיל וראשו אינו כלה ע"כ זהו גובה חללה והרי מתמעט החלל מתחתיו. **בנה בה אצטבא באמצעה כו'** פירוש וקמ"ל השתא דלכל רוח אמרינן דופן עקומה. וכתוב בהשלמה דכל הני מיעוטין בין אצטבא בין תבן בין עפר אע"פ שאינו עושה מעשה בסכך כיון שעושה מעשה להכשיר הסכך אין כאן משום תעשה ולא מן העשוי. וכן אם היה על הסוכה סכך פסול בארבעה ומיעטו אעפ"י שלא עשה מעשה בסכך כשר הרי עשה מעשה להכשיר הסכך ואין כאן משום תעשה ולא מן העשוי. **בנה בה עמוד** פירוש גבוה עשרה רחוק מן הדפנות הרבה ויש בו הכשר סוכה שיש ברוחב ראשו שבעה ומשהו על שבעה ומשהו פסולה ולא אמרינן גוד אסיק מחיצתה. לפי שאין אלו מחיצות כו' כתב הריא"ג באצטבא ובלבד שלא תהא אצטבא גבוהה עשרה דרשות אחרת היא וגבי עמוד אמר אע"פ שעומד בתוך ד' אמות של דפנות פסולה דבעינן מחיצות הניכרות וליכא דכיון שחלק רשות אחרת לעצמו לא מיתכשרא אלא במחיצות דפני הסוכה וכיון דמרוחקות ממנה לא אמרינן גוד אסיק דהיכא אמרינן גוד אסיק במחיצות הסמוכות והניכרות אבל במרוחקות שאין ניכרות לא ע"כ ומסתברא גבי אצטבא אפילו גבוהה עשרה כיון שקרובה הדופן בפחות מד"א אמרינן דופן עקומה וכאלו מעוקמות הדפנות עד האצטבא ובנה בה עמוד באמצע והוא פחות מד"א לדופן פשיטא לן דכשרה היא דהא אמרינן דופן עקומה לכל רוח ורוח וכן נראה דעת רש"י:

הלכה טו

היתה פחות מי' וחקק. פירוש חקק גומא באמצעה כדי להשלימה לי' כנגד הגומא ומסתברא כגון שיש בחקק הכשר סוכה וכן הסכים רש"י והריא"ג פחות מיכן כשרה כו' שכך היא הלמ"מ וחשבינן ליה כאלו החקק לבוד ומגיע עד הכותל ואמרינן בגמרא מ"ש התם דאמרת פחות מד"א ומ"ש הכא דאמרת פחות מג"ט ומשני התם דאיכא לדופן פחות מד"א הכא דלשוויה דופן פחות מג"ט אין אי לא לא פירוש דלא אמרינן בהא דופן עקומה כיון דליתא לדופן שהרי היא פחותה מי' והרי הוא כדבוק כמו שביארנו בהלכות שבת פי"ד ובפי"ו:

הלכה טז

כתב הרב **דפני הסוכה כשרים מן הכל כו'**. אמר המפרש אמרינן בירושלמי פ"ק וסכות על הארון את הכפורת מכאן שעושין דפנות מדבר המקבל טומאה ואפילו מבעלי חיים

דהלכתא כר"י דפליג עליה דר"מ גבי עשאה לבהמה דופן לסוכה שר"י מכשיר ור"מ פוסל ורווחא דביני כרעי עביד לה בהוציא ודפנא ומתיחא באשלי מלעיל דליכא למיחש דלמא רבעא או ערקא. והא מייתי לה בפ' מי שהוציאוהו ועיקרא דמלתא בפרק הישן:

כתב הרב **ועושה אדם את חברו דופן כדי שיאכל וישן וישן**. אמר המפרש כתב ר"ש דנקט הני תלת משום דעיקר מצותה של סוכה נינהו שלא לדעת שלא ידע שלשם מחיצה העמידוהו שם. ומשום עשית אהל ליכא דאין דרך בנין בכך אבל אם עשאוהו לדעת כלומר שידע שהעומד שם לכונת מחיצה אסור בי"ט פירוש וכ"ש בשבת וכן עושה בכלים דופן רביעית כו' משום דלא קא עביד מידי ולא אהנו מעשיו כלל דהא בלאו הכי הוי סוכה כשרה ומה שעשה תוספת בעלמא הוא וקי"ל דמוסיפין על אהל עראי בי"ט וה"ה בשבת אבל דופן שלישית לא יעשה דהא בשתי דפנות פסולה כדאמרינן בריש פרקין ושאין לה שלש דפנות פסולה וזהו שכתב הרב לפי שהוא מכשיר את הסוכה ונמצא כשעושה דופן שלישית משויא לה סוכה ועביד אהל וקי"ל דאין עושין אהל עראי לכתחלה ביום טוב אבל באדם אם עושה אותו דופן שלא לדעת אפילו דופן שלישית מותר דאין דרך בנין בכך כדכתבינן משא"כ בכלים דדרך בנין בכך ומש"ה דופן שלישית אסור הכי איתא במסכת עירובין פרק מי שהוציאוהו. והרי"ף לא הזכיר זה והוא מן הדברים שהניח מפני שאינן מצויין אלא לעתים רחוקים. ור' משה לא הזכיר ההיא דהסומך סוכתו בכרעי המטה ופליגי בה בגמרא ר"מ ור"י ר"מ אומר כשרה ור"י אומר אם אינה יכולה לעמוד בפני עצמה פסולה ומפרש בגמרא מלתיה דר"י ומסתברא דהלכתא כותיה מתרי טעמי חדא דר"מ ור"י הלכה כר' יהודה ותו דמדשקלינן וטרינן בגמרא אליבא דר"י וחזינן נמי לאביי דמפרש למלתיה ושמעינן מינה דהלכתא כותיה דר"י שאין סומכין את הסיכוך בדבר המקבל טומאה וכן נראה דעת הרי"ף ז"ל ומסתברא דכיון שהזכיר הרב ההיא דהעושה סוכתו בין האילנות והאילנות דפנות לה כשרה. וטעמא דאילנות דפנות לה אבל לאילנות לסמוך עליה הסיכוך לא וכן פר"ש שלא סמכה באילן ממילא שמעת דאין סומכין בכרעי המטה. וכתב ג"כ ההיא דאמרינן זה הכלל כל שניטל האילן ויכולה לעמוד בפני עצמה כשרה בחול ועולין לה בי"ט הא אין יכולה לעמוד בפני עצמה לא שנא קרקעיתה ולא שנא סככה פסולה אפילו בחול ומש"ה לא הוצרך הרב לכתוב הא דהסומך דמסתייה בהנך דכתב ודעתו נראה באמת שאין סומכין לא בדבר המקבל טומאה ולא בדבר המחובר לקרקע אלא כדי שתהא יכולה לעמוד בפני עצמה כמ"ש הרי"ף ולא דמיא לסמיכת כותלים שאנו סומכין עליהם הסוכה דתלוש ולבסוף חברו כתלוש דמי. דומיא דנעץ קונדיסין כו' ולא קשיא מידי וההיא סתמא דהעושה

סוכתו בין האילנות כו' זה הכלל כל שניטל כו' כדכתבינן אזלא כותיה דר' יהודה והו"ל ר"מ יחיד ויחיד ורבים הלכה כרבים. ומורי ר"מ יצ"ו הכריע דעת ר' משה דמעמיד בדבר המקבל טומאה כשרה כיון דכתב דפני הסוכה כשרין מן הכל ולא פרט בזה דבר אחר כלל נראה שאין בדעתו הפרש בין סומך בין אינו סומך ע"כ ואין בזה הכרח דודאי באינו סומך איירי דהא בעלי חיים ואדם לא יתכן לומר שסמך הסכוך עליהן ומפני זה אין לנו אלא כמו שכתבנו וכן דעת הראב"ד והרב בעל העיטור:

פרק ה

הלכה א

כתב הרב **הסכך של סוכה אינו כשר מכל דבר ואין מסככין אלא בדבר שגדולו מן הארץ כו'**. אמר המפרש מוכח להו מהאי פסוק דכתיב בספר עזרא צאו ההר והביאו עלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבות לעשות סכות ככתוב ובפסוק הזה לא הזכיר אלא דבר שאינו מקבל טומאה וגדולו מן הארץ ואין ריחו רע ואינו נובל תמיד ואי נמי ילפינן לה מחג הסכות תעשה לך שבעת ימים באספך מגרנך ומיקבך וגורן היינו הדגן ויקב היינו הענבים וקאמר שממה שמסיר מהם שהיינו התבן והקש והזמורות יעשה סוכתו והיינו דאמרינן בפסולת גורן ויקב הכתוב מדבר:

הלכה ב

וצריך להזהר שלא יהיו הוצין ועלין של סיכוך יורדין לתוך עשרה טפחים כדי שלא ייצר לו בישיבתו. אמר המפרש דעת הרב שאם הוצין יורדין לתוך עשרה ר"ל למטה מעשרה לא מיפסלא בהכי בדיעבד דטעמא היא משום שלא ייצר לו בישיבתו ולכתחלה הוא דלא הא דיעבד ש"ד ומלשון הגמרא משמע לכאורה הפך סברא זו דאמרינן היתה גבוהה מעשרה טפחים והוצין יורדין לתוך עשרה סבר אביי למימר אם חמתן מרובה מצילתן כשרה א"ל רבה האי דירה סרוחה היא ואין אדם דר בדירה סרוחה נראה שרבה רצה לומר שהיא פסולה. מיהו כדברי הרב מסתבר דודאי רבה לא רצה לומר שתהיה פסולה בדיעבד דא"כ בהדיא הול"ל הכי א"ל רבה האי דירה סרוחה היא ופסולה אלא ודאי איהו לא פליג עליה דאביי אלא משום טעמא דאין דר בדירה סרוחה אבל אי מצי דייר בה לא מיפסלה בהכי ולכתחלה מבעי ליה למזדהר בהכי דדלמא שביק לה ונפיק הא דיעבד יצא. **סיככה במיני מתכות או בעצמות ועורות כו'** ואע"פ שאינן מקבלין טומאה כגון שאינן מעובדין עדין אפילו הכי אין מסככין בהן משום דלא הוו גדולי קרקע ואע"ג דמרבא רבו מארעא מ"מ לא הוו דומיא דפסולת גורן ויקב ואית דאמרי דבעורות

שאין מקבלין טומאה מסככין וליתא דמ"מ ראויין לקבל טומאה הן ואפילו במחשבה וכן נמי ברעפים אין מסככין ולאו משום שמקבלין טומאה אלא דלאו גידולי קרקע נינהו א"נ דברעפים איכא למיגזר משום גזירת תקרה. **הדלה עליה גפנים כו'** כלומר שהרים ופשט ע"ג הסוכה גפנים פסולה שהרי לא נעקרו וכתוב באספך מגרנך ומיקבך ואמרינן דבפסולת גורן ויקב הכתוב מדבר כדכתבינן לעיל ובירושלמי במסכת כלאים ס"פ המבריך בעי אם הדלה דלעת שהיא בעציץ שאינו נקוב וסיכך על גבה אם כשרה הסוכה אם לא ולא איפשיטא ואיכא למימר דמותר דהא לגבי שבת קי"ל דהתולש מעציץ שאינו נקוב פטור כדאיתא בפרק המוציא וכמ"ש הרב בפ"ח מהלכות שבת ובפרק המביא גט בתרא משמע שאם כתב גט על עלה של עציץ שאינו נקוב כשר ולא פסלינן ליה משום שמא יקטום שהרי אפילו קטמו אחר כתיבה כשר דכתלוש הוא ואע"ג דבעפר ח"ל הבא בספינה לא"י דרך נהרות א"י וצמחו בו עשבים קיל"ן דחייב במעשר וכיונק מן הארץ דמי התם בספינה של חרס עסקינן שאינה צריכה לנקוב אבל בספינה של עץ כיון שאינה נקובה פטור מן המעשר וכן פירש ר"ש פ"ק דגיטין ושמעינן מינה דכל עציץ הנזכר בתלמוד סתם הוא של עץ ובו מפלגינן בין נקוב לשאינו נקוב אבל של חרס אע"פ שאינו נקוב כיונק מן הארץ הוא לכל מידי כן נראה לדעת ר"ש ואפשר דשם עציץ נגזר מעץ ועיקר ההיא דספינה של חרס איתא במנחות פרק כל קרבנות צבור גבי בכורים ודעת ר"מ נראה דדוקא בכלי אדמה אמרינן דשאינו נקוב כנקוב אבל של חרס גמור לא. ולא מסתבר לפום מאי דאתמר התם ודוק ותשכח. סככה בכלי עץ ובמחצלות כו' וכן אם סככה בשברי כלים כו' שמא יסכך בשברים שעדין לא טהרו כדאמרינן התם במסכת כלים כמה שיעור השבר שישבר כלי עץ או כלי עצם ויהיה טהור כל כלי בתים שיעורם כרמונים וא"ת שיסכך באלו שאינן מקבלין טומאה לא דגזרינן שמא יסכך באותן שלא טהרו כגון שלא ניקבו כמוציא זית ומשום ה"ט אסרו דלעת הגדילה בעציץ שאינו נקוב דכי היכי דגזרינן בשברי כלים שטהרו אטו שלא טהרו ה"נ גזרינן שאינו נקוב אטו נקוב. וטוב להחמיר אע"פ שיש ראיה להתיר כדכתבינן לעיל:

הלכה ג

סיככה באוכלים פסולה כו' (**סופי**) [**סוכי**] **תאנים כו'**, פי' ענפי תאנים, **פרכילי-זמורות** [**כו'**] **מכבדות ובהן תמרים**. וכתב הרב בהלכות טומאת אוכלין פ"ה שמכבד של תמרה הוא העץ האדום שהשרביטין תלויין בו והתמרים דבוקין בשרביטין. רואין אם פסל כו' כלומר אם הפסולת מרובה על האוכלין מסככין בהם דכל מילי בטילי ברובא ומפני זה נהגו לסכך בשומר הנקרא פנוייל אע"ג דהוי אוכלא משום דפסולת מרובה על האוכל.

סיכך בירקות שאם יבשו יפלו פירוש כגון ירקות שאמרו חכמים אדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח וכיוצא בהן דהנהו כי יבשי מפרכי ונפלי וכאלו אין שם סכך חשבינן ליה וסוכה פסולה היא משא"כ בהזמי והיגי דהנהו אע"ג דנתרי טרפייהו הגבעולין נשארין ולכתחלה הוא דלא הא דיעבד ש"ד אבל הכא לא משתייר מינייהו מידי ואפילו דיעבד פסולה והכי אמרינן בגמרא ירקות שאמרו חכמים אדם יוצא בהן י"ח בפסח מביאין את הטומאה ואין חוצצין בפני הטומאה ופוסלין בסוכה משום אויר ועל זה כתב הרב הרי מקומן נחשב כאלו הוא אויר ומכאן תשובה למכשירין סכך סוכה מאשירה ומעיר הנדחת:

הלכה ד

סככה בפשתי העץ כו'. היינו סיככה בהוצני דאמרינן בגמרא דכשרה ואם דק וניפץ כו' והיינו סיככה בעניצי פשתן דאמרינן דפסולה מפני שנשתנית צורתו כו'. אמר המפרש רש"י פירש עניצי פשתן פסולה דהיינו משיתלבנו כדאמרינן התם במסכת שבת האונין משיתלבנו דלא מקבלי טומאה עד שיתלבנו אבל היכא דדייק ונפיץ כיון שלא נתלבן אינו מקבל טומאה והכריחו לפרש זה כי היכי דלא תיקשי ליה הא דהאונין של פשתן כו' שאם נפרש עניצי פשתן דדייק ונפיץ ופסולה משום דדבר המקבל טומאה הוא כמו שפירש הריא"ג קשיא מתני' דהתם דמשמע דאינו מקבל טומאה עד שיתלבן ואי משום הא לא אירא דהתם כי קאמר משיתלבנו משיהיה ראוי לליבון קאמר וכיון דדייק ונפיץ ראוי ללבון הוא כל זה לפירושם אבל לפירוש ר"ש והר"מ לא קשיא מידי דהכא כי אמרינן דדייק ונפיץ לא מסככינן ביה לאו משום דמקבל טומאה הוא אלא משום דנשתנית צורתו ולא מיחזי כגדולי קרקע והראב"ד נתן טעם אחר בהגהותיו מפני שעניצי פשתן ראויין לתת אותם בכרים וכסתות והרי הם מקבלים טומאה ע"י דבר אחר ולא פחיתי מבלאי כלים. ע"כ מפ"ק דסוכה. אמר המפרש חלף עשב שעושים ממנו חבלים ומחצלות ובלשון ערב נקרא חלפא ואפשר שהוא מין ערבה כדאמרינן בלולב הגזול כי תניא ההיא בחילפא גילי והכי איתא בירושלמי דאמרינן התם סיככה בחבלים אית תנוויי תנו פסולה ואית תנויי תנו כשרה מ"ד כשרה בחבלים של סיב ומ"ד פסולה בחבלים של פשתן ומסתברא דהא דחבלים של פשתן דקא פסיל בירושלמי דוקא בכיתנא דדייק ונפיץ כגון עניצי ולאו משום דמקבל טומאה שהרי חבלים אפילו של פשתן ושל צמר אינם מקבלין טומאה בפני עצמן אם לא ע"י חיבור סירוג המטמא כדמייתי התם פ"ק דמ"ק וכדאיתא במסכת כלים אלא מש"ה פסלינן חבלים של פשתן לסיכוך מההיא טעמא דפסלינין פשתן מפני שאין צורתו עומדת אבל בחבלים של הוצני פשתן כשרה

וההיא דחבלים של פשתן לא הוצרך הרב לכתוב שהרי כתב הא דעניצי פשתן דפסולה וכ"ש כשעשה ממנו חבלים. ומ"ש הרב שהרי צורתו עומדת ר"ל שאע"פ שעשה מהסיב והחלף חבלים צורתן עומדת וניכר לכל שגידולי קרקע הן. ומ"ש ואין החבלים כלים ר"ל שאין לחבלים דין כלים לקבל טומאה שהרי חבלים אין מקבלין טומאה בפני עצמן כדכתיבנן וכדאיתא נמי בפרק במה אשה ומש"ה כיון שהסיב והחלף ניכרין בחבלים מותר לסכך בהן:

הלכה ה

סיככה בהוצין פירוש בית יד של הוצין דעתי שהר"מ פירש הוצין כמו חצין זכרים כעין שלנו שתוחבין אותם בבית קבול של חץ דכשרה דאע"ג דכלים נינהו פשוטי כלי עץ נינהו ואין מקבלין טומאה. ומיירי בודאי בהוצין חדשים שלא נכנסו בחצים דאי בישנים ונפל פרזלא מינייהו אמאי מסככין בהן ליתסרו משום בלאי כלים אלא לאו ש"מ כדאמרינן ואי קשיא לך הא פשוטי כלי עץ מקבלין טומאה מדרבנן וא"כ היאך מסככין ולאו מלתא היא דהנך פשוטי כלי עץ דקא אירי' בהו אין מקבלין טומאה אפילו מדרבנן כיון שאין משמשין את האדם ואת משמשי האדם כדגרסינן בספרי פרשת ויהי ביום השמיני דלאו מרבינן אלא שלחן וטבלא ואת הדולפקי לפי שהן דומיא דשק שמשמשין את האדם ואת משמשי האדם אבל סלם וכיוצא בו שהוא משמש את האדם ואינו משמש את משמשי האדם וכן מנורה וכיוצא בה שהי' משמשת את משמשי האדם ואינו משמשת את האדם אינן מקבלין טומאה. בנקבות שיש נקב בראשן והחץ עשוי כמרצע ונכנס לתוך הנקב ואשתכח דהוי להו בית קבול וראויין לקבל טומאה ואע"פ שהוא עשוי להתמלאת וכו' כלומר מלוי עולם מלהתרוקן עוד אעפ"כ בית קבול הוא ומקבל טומאה ככל כלי קבול:

הלכה ו

מחצלת של קנים כו' סתמה לשכיבה לפיכך אין מסככין בה. פי' דהא הויא לה כלים ומקבלת טומאה אא"כ עשה אותה לסכוך דכיון דעשה לסיכוך אינה מקבלת טומאה דלאו כלי הוא. **ואם יש לה קיר** פי' מסגרת טפח סביב שראויה לקבל מה שנותנין שם כדאמרינן בגמרא והוא דלית לה גדנפא והני מחצלות שלנו סתמן לשכיבה ואסור לסכך בהן ודוקא כעין אותן מחצלות הבאות מארץ ספרד הנעשות ממין הגומא והן דקות ורכות וסתמן לשכיבה אבל אותן מחצלות של קנים מסככין בהן וליכא ספיקא שמותר לעשות מחצלת של קנים כגון אותן שקורין קניאש וגודלין אותן ואח"כ מותר לסכך בה. ומ"ש הרב **ואפילו ניטל הקיר אין מסככין בה מפני שהיא כשברי כלים** ליתא בגמרא בהדיא והוא מלשון הרי"ף. ובהני מחצלות שעושין מן הקנים הדקים החלוקים ועושין

אותן כמין כוורת כדאמרינן כוורת הקש וכוורת הקנים העשויין לצבור בהן בר אם ניטלו מן הקרקע ממקום חיבורן ואין מחזיקות ארבעים סאה מסככין בהן דהא אין מקבלין טומאה דעשויין לנחת הן. ואפשר לומר נמי דאפילו מחזיקים ארבעים סאה כיון שאין להם שולים אין להם דין כלים ומותר לסכך בהן והדבר צ"ע:

הלכה ז

כתב הרב **נסרים שאין ברחבן כו' אע"פ שהן משופין**. אמר המפרש והוה לן למימר כיון שהן משופין וחלקין וראויין לתשמיש דנגזור בהו אטו כלים המקבלין טומאה ולא נסכך בהן קמ"ל דאע"ג שהן משופין כיון דלית בהו ארבעה טפחים מסככין בהן. **ואם יש ברחבן כו' גזרה שמא ישב תחת התקרה** פירוש אי מכשרת בהני אית מימר מה לי לסכך באלו מה לי לישב תחת תקרת ביתי אף הוא בנסרים הוא מקורה וההיא ודאי פסול מדאורייתא דסוכה אמר רחמנא ולא ביתו של כל השנה. **נתן עליה נסר כו' ארבעה טפחים** פירוש ונתנו מן הצד אצל הדופן כשרה דסכך פסול אינו פוסל מן הצד אלא בארבע אמות דאמרינן דופן עקומה כאלו הדופן נעקם עד הסכך הכשר ויחשב זה הנסר כאלו הוא גוף הדופן וכשרה אבל באמצע הסוכה פסולה דסכך פסול פוסל בארבעה. **ואין ישנים תחתיו** כלומר ואע"פ שהיא כשרה ע"י דופן עקומה לא יישן תחתיו ואי איכא סכך פסול פחות מארבעה וסמוך לו אויר פחות מג' טפחים אין מצטרפין וכשרה דזיל הכא ליכא שיעורא וזיל הכא ליכא שיעורא ודוקא בסוכה גדולה כו' אבל בסוכה קטנה כיון דשוי שיעורייהו אהדדי דתרוייהו פוסלין בשלשה מצטרפין. **היו נסרים כו' והפכן על צדיהן** שלא הטיל רחבן על הסוכה אלא השכיבן על חודן שהוא פחות מארבעה ה"ז **פסולה שזו הנסר פסול כו'** דכיון שיש שם פסול עלייהו נעשו כשפודין של מתכת הפסולין לסכך בכל ענין שהופכן:

הלכה ח

תקרה שאין עליה מעזיבה כו'. ודומה לה בלשון המקרא בספר עזרא ויעזבו את ירושלים עד החומה כלומר שמלאוה עפר מתוכה להחזיק החומה כיצד בית שנפחת באמצעו רחוק מן הדופן לכל צד וסיכך על מקום הפחת באמצעו ונמצאת תקרת הבית שהיא פסולה משום תעשה ולא מן העשוי ומפסקת בין דפנות לסכך כשר אם יש משפת הסכך הכשר ולכותל ארבע אמות פסולה דבארבע אמות לא נאמרה הלכה למשה מסיני דופן עקומה אבל בפחות כשרה ורואין תקרת הבית כאלו הוא ראש הדופן נעקם למעלה ואין כאן סכך פסול לפסול הסוכה. וכן חצר המוקפת אכסדרה שסיכך עליה כתב רש"י כל חצר שבתלמוד לפני הבתים הוא והבתים פתוחים לו והחצר מוקפת בתים ופתוחים לו

סביב משלש רוחות ולפני הבתים עשו אכסדראות סביב לשלש רוחותיה והאכסדרה פתוחה היא ואין לה דופן לצד החצר ויש עליה תקרה וזה סיכך על גבי כל אוירה שכל החצר באמצע הקף האכסדראות ואין דופן לסוכה זו אלא מחיצות הבתים המפסיקות בין הבתים לאכסדרה ונמצאת תקרת האכסדרה מפסקת סביב בין סכך לדפנות אם יש ברוחב האכסדרה ד' אמות פסולה פחות מיכן כשרה דאמרינן דופן עקומה. וכן סוכה גדולה כו' בצד הדפנות מלמעלה פירוש ובאמצעיתה נתן סכך כשר אם יש משפת כו' פסולה. אף תחת הסכך כשר לפי שאין לה מחיצות שהרי רחוקות הן מן הסיכוך וליכא למימר בהו דופן עקומה שהרי הסכך כשר רחוק מהדפנות ארבע אמות. פחות מכאן כו' ודבר זה הלכה למשה מסיני ודע כי בכל השיעורין שהן הלכה למשה מסיני ואף באותן שהם מדרבנן אמרינן דאפילו אם חסר השיעור נימא אחת לא אמרינן דופן עקומה ולבוד כו' כדאמרינן התם פ"ק דראש השנה כביצה מטמא טומאת אוכלין כביצה חסר שומשום אינו מטמא כו' שלשה על שלשה מטמא מדרס חסר נימא אחת אינו מטמא מדרס:

הלכה ט

כתב הרב **סוכה שנעשית כהלכתה כו' והוא שתהיה עשויה לצל**. אמר המפרש כלומר שמסוככת יפה דמוכחא מלתא שעשייתה הראשונה לצל היתה ולא לצניעותא בעלמא דאע"ג דסוכה בעיא עשויה לשם סוכה מיהו לצל הוא דמקרייא סוכה שמסוככת מן החורב כדכתיב וסוכה תהיה לצל יומם מחורב כגון סוכת גוים וסוכת בהמה וכיוצא בהן פירוש כגון סוכת נשים סוכת כותיים וסוכת רקבש וגלי הרב בסוכת גוים ובבהמה וכותיים ורקבש דשרי בעשיית סוכה דכשרה והוא שנעשית לצל כמ"ש הרב:

כתב הרב **וכן החוטט בגדיש כו'**. אמר המפרש חוטט הוא כמו חופר או חוקק ור"ל שנוטל מן העמרים למטה סמוך לארץ ונכנס לתוכו שהסיכוך הזה מאליו הוא נעשה ואינו נוגע בו לעשות בו שום מעשה אלא פוחת אחד מדפנותיו ונכנס בו בעמקו ונוטל העמרים ומשליך הסוכה נעשית מאליה דפנותיה וסככה ומש"ה אינה סוכה שהרי לא היה בו חלל טפח לפיכך אם נעשה חלל טפח במשך שבעה כו' שהרי נעשה סכך זה לצל פירוש ועוד כיון שעשה בו מתחלה כשהגדיש חלל טפח גובה במשך שבעה טפחים כשיעור סוכה אהל ונמצא שם סכך על אותו גדיש. וכשחוטט מלמטה למעלה עד שיגביה החלל לשיעור גובה עשרה זו היא עשייתו שהרי אינו מתקן אלא הדפנות ובדפנות לא אמרינן תעשה ולא מן העשוי והרי הוא כסוכה שפחותה מעשרה וחקק בה להשלימה לעשרה. ודעת רוב המפרשים דבעינן אורך ורוחב שבעה דלא סגי באורך שבעה ורוחב טפח ובגמרא לא אשכחן אלא במשך שבעה לחוד כמ"ש הרב ומסתברא

דבמה שהניח שם החלל כי חקקו כלפי מעלה הוא דכשרה משום דאהל טפח שמיה אהל דמה שהוסיף למעלה הו"ל כסוכה הפחותה מעשרה וחקק בה והשלימה לעשרה כדכתבינן אבל אם חקק בה טפי ממה שלא הניח שם החלל מעיקרא פסול התוספת משום תעשה ולא מן העשוי ואע"פ שפסל היוצא מן הסוכה נידון כסוכה שאני התם דהוי סכך כשר אבל הכא דהוי הסכך פסול משום תעשה ולא מן העשוי אסור:

הלכה י

כתב הרב **וחבילי קש כו'** חבילי זרדים הן מיני קנים דקים ובעודן לחים בהמה אוכלתן וכשהן יבשין עומדין להסיקא אין מסככין בהן פירוש כשהן קשורין ולא משום דפסילי לסיכוך אלא גזרה כו' והוא מתחלה לא עשה סכך זה לצל אלא ליבש ואם התירן כשרות פירוש ואפילו נתכון מתחלה ליבשן ולהצניען שם שהרי עשה בהם מעשה ותו לא הוי באותה סוכה משום תעשה ולא מן העשוי ואין חבילה פחותה מכ"ה בדין. והגיה הראב"ד בירושלמי מצאה ולא ידעתי למה כתבה שהרי אפילו אגד שלשה שמיה אגד ע"כ. ויש לומר דחילוק יש בין חבילה לאגודה דחבילה הוא דאינה פחותה מכ"ה זרדין אבל אגודה בשלשה מיקריא אגודה וכלהו רבנן קמאי ובתראי הביאו זה הירושלמי בהלכותיהן:

הלכה יא

כתב הרב **חבילות קטנות שאגדו אותם למנין**. אמר המפרש כלומר למכרן בשוק במספר מסככין בהן ואע"פ שהן אגודין ואין בהן משום גזרת אוצר דהנך כל ימות השנה אין דרך להצניען באגדן אלא למנינא בעלמא עד שימכרו והלוקח ליבשן מתיר אגדן הלכך המסכך בהן סוכתו אינו צריך להתיר אגדן והיינו איסורייתא דסורא דאמרינן בגמרא וכן החותך ראש הדקל כו' שהרי אגדה בידי שמים והיינו אפקותא דדיקלא הנזכר בתלמוד וכן כל אגד שאינו עשוי לטלטלו כלומר לטלטל ממקום למקום שאם יטלטלנו יהיה ניתק מאליו אינו אגד ומותר לסכך והיינו הני צריפי דאורבני דאמרינן בגמרא:

הלכה יב

כתב הרב **העושה סוכתו תחת האילן כו'**. אמר המפרש ומיירי באילן שצלתו מרובה מחמתו אבל באילן שחמתו מרובה מצלתו כשרה ואפילו לכתחלה והוא שחבטן לנופין עד שנישרו רוב העלין המסככין אבל אם לא חבטן מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר ופסולא והכי מתוקמא בגמרא. **הדלה עליה כו' אם הי' הסכוך** כלומר הסכך הכשר היה מרובה על **עלי האילנות ובדיהן צריך לנענע כו'** כלומר צריך הוא לנענע קצת אותן שסוככו במחובר לאחר קציצתן דתהוי ליה הך כעשייה דאי לא פסולה משום תעשה ולא מן העשוי דהכי משמע סוכות תעשה וכשתעשנה תהיה ראויה לסוכה ולא מן העשוי

בפסול דאינו ראוי לסוכה כי האי דמכשר ליה בקציצה ולא הדר סתר לה ומיהו כשמנענע בדי האילנות קרוב לסתירה הוא שהרי מגביה כל אחד לבדו ומניחו וחוזר ומגביה את חברו ומניחו:

הלכה יג

עירב דבר שמסככין בו כו'. ואע"ג דגבי פרכילי ענבים אמרינן לעיל שאם הרוב מהפסולת שמסככין בהן לכתחלה כמ"ש הרב בריש פרקין התם כיון דפסולת מרובה הו"ל כוליה סכך כשר אבל הכא כי מסכך ביה הו"ל פסול שהרי כל אחד בפני עצמו הוא. אם יש בסכך הפסול כו' פי' ולא מצטרפי אבל פחות משלשה כיון דשיעור סוכה קטנה שבעה טפחים אי איכא ארבעה ומשהו סכך כשר הני שלשה בציר משהו דאשתייר בסכך פסול מצטרפי בהדי סכך כשר וכשרה והיינו חד לישנא מארבע לישני דאתמר בגמרא גבי פסל היוצא מן הסוכה ודעת הריא"ג אע"ג דמצטרף אין ישנין תחתיו ואין יושבין תחתיו והרב בעל התוספות כתב דמצטרף וישנין תחתיו אבל אויר פחות משלשה מצטרף ואין ישנין תחתיו וכן דעת רש"י והרב בעל העיטור והכי איתא במסכת ברכות ירושלמי בפ"ג שאכלו ובגמרא דידן נמי הכי מוכח שהאויר חמור מסכך פסול:

הלכה יד

בד"א בקטנה אבל בגדולה סכך פסול באמצע פוסל בארבעה. פירוש משום הפלגה ומן הצד פוסל בד"א דלא אמרינן דופן עקומה. פחות מכן כשרה דאמרינן דופן עקומה וכן פסק הרב וכן הסכים הריא"ג ורב פלטוי ור"ח הכי הסכימו ויש שפסקו דסכך פסול פוסל בד' טפחים בסוכה קטנה ולא סמכינן עלייהו:

הלכה טו

כתב הרב **ואיזו סוכה קטנה כל שאין בה שבעה טפחים על שבעה טפחים**. אמר המפרש דהאי שיעורא קאים להו לרבנן דאפשר לראשו ורובו ושלחנו בתוך הסוכה. ומאי דאמרינן בירושלמי כמה שלחנו טפח הוא לחשבון גברא באמתא יתיב והם ששה טפחים ונמצא שרוחב השלחן טפח מיהו לא דק דודאי רוחב השלחן הוי ג' טפחים דכי אמרינן גברא באמתא יתיב ה"מ ראשו וכל גופו אבל ראשו ורובו דהיינו שני חלקי גופו לא הוי אלא שני חלקי אמה דהיינו ארבעה טפחים ונשתיירו לאורך השלחן שבעה טפחים ולרחבו שלשה טפחים:

הלכה טז

כתב הרב **סיכך בדבר פסול ודבר כשר זה בצד זה כו'**. אמר המפרש היינו דאמרינן במתניתין המקרה סוכתו בשפודין או בארוכות המטה אם יש ריוח ביניהן כמותן כשרה

ואמרינן בגמרא דהאי כמותן לאו דוקא אלא במעדיף מיירי כלומר שהאויר מרובה על השפודין או הארוכות ובאותו משים סכך כשר ונמצא דעומד מרובה על פרוץ. ואם היה זה כמו זה בצמצום כו' ואע"ג דאמרינן בגמרא והא אי אפשר לצמצם ר"מ נראה דהוה גריס והא אפשר לצמצם פירוש מריש כי שני ליה הכא במאי עסקינן בנכנס ויצא הוה סליק אדעתיה דא"א לצמצם שיהא האויר כמותן בצמצום אלא טפי הוי והו"ל עומד מרובה על הפרוץ ומש"ה קא קשיא ליה והא אפשר לצמצם כלומר אפשר לכוין שיהא האויר והשפודין שוה ובמתניתין קתני אם יש ריוח ביניהן כמותן וכיון דאפשר לצמצם כמותן דקתני דוקא קאמר וקשיא לרב הונא דאמר פרוץ כעומד אסור. ומשני במעדיף כלומר שיהיה האויר מרובה על השפודין וכמותן דקתני לאו דוקא ונמצא שעומד מרובה על הפרוץ אבל פרוץ כעומד אסור. ומ"ש שהסכך פסול כפרוץ הוא נחשב ר"ל כי פסלינן הכא סכך פסול פחות משלשה לאו משום סכך פסול פסלינן ליה דהא סכך פסול אפילו בסוכה קטנה אינו פוסל אלא בשלשה אלא משום שהוא כפרוץ נחשב והוי פרוץ כעומד מלמעלה ונמצא שלמטה הוי פרוץ מרובה על העומד והויא חמתה מרובה מצלתה כדאמרינן בגמרא כזוזא מלעיל כבאסתירא מלתחת וכדבעינן לברורי קמן. וכתב מר"מ יצ"ו מ"ש הרב שהסכך פסול כפרוץ הוא נחשב לא דייק שפיר אלא שיש לומר שדעת הרב היה כי בענין זה הוא נחשב כפרוץ לפסול הסוכה אבל לאו למימרא דבכל מקום יהיה הסכך פסול נחשב כפרוץ שהרי הוא עצמו פסק במקום אחר אויר פוסל בשלשה סכך פסול פוסל בארבעה ואם הסכך פסול הוי כפרוץ נחשב היה דינו לפסול בשלשה כדין אויר ע"כ. ואני רואה אותו מדוקדק ביותר לפי ההלכה דכיון דפרכינן בפ"ק דסוכה למ"ד פרוץ כעומד אסור ממתניתין דהמקרה סוכתו בשפודין או בארוכות המטה דאמרינן דאם יש ריוח ביניהן כמותן כשרה והתם משים סכך כשר בריוח שביניהן ומדמקשי ליה מהא משמע ודאי דסכך פסול דהיינו שפודין וארוכות המטה וכיוצא בהן כפרוץ הוא נחשב וכשתעיין גם כן בשלהי פ"ק דעירובין בסוגית פרוץ כעומד תמצא שהרב יפה כוון:

הלכה יז

כתב הרב **פרס עליה בגד מלמעלה כו'**. אמר המפרש בגמרא אמרינן פירס עליה סדין מפני החמה ופר"ש כדי שלא תכנס החמה כל עיקר בסוכה אבל לעולם צלתה מרובה מחמתה בפני עצמה או שפירש תחתיה מפני הנשר פי' שלא יהיו עלין וקסמין של סכוך נושרין עליו ועל שלחנו ואע"ג דצלתה מרובה מחמתה פסולה דבצל סדין קאי והוי כסוכה שתחת האילן שצלתו מרובה מחמתו דפסולה ואע"ג דסוכה צלתה מרובה

מחמתה בפני עצמה ופסולה נמי משום שנראה כמסכך בדבר המקבל טומאה. ור"ת אוקמה דדוקא כשפירש מפני החמה דאי לאו סדין הוי סוכה חמתה מרובה ומפני הנשר נמי דקא נשרי ונפלי עלין ומשתכח דאיכא רוב חמה אי לאו הסדין ומש"ה פסולה אבל אם סיככה כהלכתה וצלתה מרובה מחמתה ואח"כ פירס הסדין מלמעלה או מלמטה כשרה דתו לא מיפסלא בסכך פסול כיון דסיככה מתחלה כהלכתה. ועיקר מלתא גמרינן לה מדקתני מפני החמה ומדקתני נמי ר"ל הדלה אליה את הגפן וסכך על גבה דמשמע דהא אם סכך כהלכתה ואח"כ הדלה כשרה ואע"פ שצלתה מרובה. ותחת האילן נמי דסכך פסול קדים אבל הכא דסכך כשר קדים ועשאה כהלכתה תו לא מיפסלא בסכך פסול דרמי עילוה ולא נהיר לפי סוגיית הגמרא דהא בסיככה כהלכתה ועיטרה בקרמין ובסדינין המצויירין ובמיני פירות לא מכשרים אלא כי פירסן כדי לנאותה כדאיתא בסמוך אבל שלא לנאותה פסולה אע"ג דסיככה כהלכתה מתחלה וכפירושא דר"ש מסתבר דלא מהניא להו קדימה כלל וכן הסכים הריא"ג וכן נראה דעת ר' משה מאחר שלא כתב פרס עליה בגד מלמעלה מפני החמה כלשון הגמרא משמע דס"ל דכל כי היכי דפירס אפילו אם היתה צלתה מרובה מחמתה ומסוככת כהלכתה קודם שפירס עליה הסדין פסולה פירסו כדי לנאותה שאין שם סכך עליו וכשרה ומסתברא דכי איכא למימר לנאותה ה"מ דמעיקרא סיכך ואח"כ פירס לנאותה אבל הכא דפירס מתחלה ואח"כ סיכך עליו לא אמרינן בכה"ג דאי עביד לנאותה כשרה דאין דרך לנאותה בהכי והיכי דמי כגון הדלה עליה את הגפן כו' וכן דעת הרב בעל ההשלמה:

הלכה יח

כתב הרב **נויי סוכה כו'**. אמר המפרש כגון מיני פירות וקרמים וסדינין הפרוסין למעלה לנוי אין ממעטין בסוכה בגבהה. פירוש בגבהה מעשרים אמה להכשירה ואפילו צלתן מרובה מחמתן משום דלאו מין סככה נינהו דאי סיכוך הוו הוה מיפסלא משום מסכך בדבר המקבל טומאה וא"נ אין ממעטין לפסלה אי הויא פחותה מעשרה מיהו אינה כשרה לכתחלה דלמא שביק לה ונפיק כדכתבינן בריש פרקין גבי הוצין יורדין למטה מעשרה ומיירי שאין מופלגין ארבעה דלאו מקום חשוב הוא בפני עצמו כמ"ש הרב אבל ממעטין ברחבה שאם היה שיעור רוחב הסוכה שבעה טפחים ותלאן מן הצד ממעטין דכיון דכשרין לעשות מהן דופן הוו להו כמחיצה וממעטין שיעור הסוכה לפסלה. ע"כ מפ"ק דסוכה:

הלכה יט

כתב הרב **סכך שהיו בו חלונות כו' אם היה בכל האויר ככל מקום המסוכך הרי זו פסולה מפני שחמתה מרובה מצלתה**. אמר המפרש דכיון דבסכך הוי חמתו כצלתו תחתיה הוי חמתו מרובה מצלתו כדאמרינן בגמרא אמר רב פפא כזוזא מלעיל כאסתירה מלתחת כלומר כשאין הנקב גדול מלמעלה אלא כשיעור זוזא תהיה החמה בקרקע הסוכה כאסתירא שהוא גדול יותר מזוזא ולא בדמיו דהא קי"ל אסתירא פלגו דזוזא אלא שהוא רחב וגדול מזוזא כי הזוז קטן ועבה ואסתירא רחב ואב"א דזוזא הוא מזוזי מדינה שהוא רביעית מסלע מדינה ואסתירא סלע מדינה שמינית מסלע צורי. ואם הסכך רב על האויר כשרה פירוש ואע"פ שלמטה תהיה חמתה כצלתה דהיינו פרוץ כעומד וכללא דמלתא דכי מכשרינן פרוץ כעומד לגבי סוכה דוקא כשמודדין מלמטה במקום שהצל והחמה נופלין הא בצל תליא מלתא דכתיב וסוכה תהיה לצל יומם וכיון שאין החמה יתירה על הצל לאותן העומדין בסוכה כשרה אבל אם החמה והצל שוין מלמעלה פסולה שהרי מלמטה החמה מרובה על הצל. וכתב הריא"ג חמה שאמרו מחמת סכך ולא מחמת דפנות ותניא בתוספתא בד"א מלמעלה אבל מן הצדדין אפילו כלה מלאה חמה כשרה. וטעמא דמלתא דתשבו כעין תדורו ודרך דירת אדם ומקום מאכלו להיות פתוחים בו חלונות רבות אבל לא תמצא שום דירה בעולם שגגה יהיה פרוץ עד שתכנס בו החמה מלמעלה וצא ולמד מהיכלי מלך השקופים דרך קירות ואטומים דרך גגים ע"כ מפרק הישן:

הלכה כ

בד"א בשלא היה כו' מיעוטו בדבר פסול כגון כלים וכוסות אם סוכה גדולה היא כשרה, פירוש דהא אשתייר בה שיעור כשר, **ואם סוכה קטנה פסולה עד שימעטנו בדבר שמסככין בו** דהתם הוי מיעוט דסכך כשר הוא אבל בדבר שאין מסככין לא הוי מיעוט דליכא שיעור דכשרות. **היה רוב הסיכוך צלתו כו'** והיינו פסל היוצא מן הסוכה לחד מארבע לישני דמפרש בגמרא ונקטינן בכלהו דלא פליגי אהדדי ולית לן לדחויי לחד מינייהו. ור"מ הביאם כלם כמו שביארנו בפרקים אלו הואיל וצלתה הכל מרובה מחמה הכל כשרה פירוש ובגמרא לא אמרינן האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי ותפסל בהאי פורתא דאית באותה סוכה דלא הוי מסוכך כהלכתו שהרי חמתו מרובה מצלתו קמ"ל דכיון דצלת הכל הוי רוב כשרה. ע"כ מפרק קמא דסוכה:

הלכה כא

כתב הרב **דרך הסכוך להיות קל כדי שיראו הכוכבים הגדולים**. אמר המפרש הא איתא בירושלמי דגרסינן התם גבי מתניתין דאמר היתה מעובה כמין בית אע"פ שאין הכוכבים נראין מתוכה כשרה. הדא אמרה שצריכין הכוכבים להיות נראין מתוכה ודוקא כוכבי חמה כדאיתא בירושלמי ובגמרא דילן וזהו שכתב הרב הכוכבים הגדולים דאי ס"ד שאר כוכבים יהיה הסיכוך קל יותר מדאי עד שלא תהיה הסוכה ראויה לישב בה וקראו אותם ז"ל כוכבי חמה לפי שמהלכם כמהלך חמה בקרוב כגון נוגה וכוכב וחמה וניצוצם גדול ג"כ משאר כוכבים כן נראה דעת הרב כיון שלא כתב כוכב חמה כדאיתא בגמרא ורש"י פירש זהרורי חמה ולא נהיר שאין משמעות כוכב זוהר. היתה מעובה כמין בית כלומר שסכך שלה עב מאד כשרה ודוקא בדיעבד אבל לכתחלה אין לו לעבותה כמין בית וכן דעת הרב וכן נראה מהירושלמי דאמר התם צריך שיראו כוכבי חמה מתוכה ושמעינן מינה שאין לסככה בתחלה בנסרים אע"פ שאין בהם שלשה והא דאמרינן אע"פ שאין הכוכבים נראין מתוכה ר"ל אע"פ שהיא מעובה כ"כ שאפילו הכוכבים הגדולים או זהרורי חמה לפי פרש"י אין נראין מתוכה כשרה דהלכתא כב"ה דאמרי אין כוכבי חמה נראין מתוכה כשרה וכ"ש אם אין כוכבי נשף נראין מתוכה דכשרה. היה הסיכוך מדובלל והוא הסיכוך כו' פירוש מדובלל כמו מבולבל. והוא הסיכוך שיהיה מקצתו למעלה כו' כלומר שלא השוה את הסכך להשכיב את הקנים יחד זה אצל זה אלא אחד מלמעלה ואחד מלמטה כשרה. ובלבד כו' פירוש שלא יהיה בין הקנה העולה והיורד שלשה טפחים דכל פחות משלשה חדא הוא. ואם היה ברוחב זה העולה כו' ולשון הגמרא אבל יש בגגה טפח רואין אותו כאלו ירד למטה והיינו חביט רמי דאמרינן בגמרא ומבואר הוא בדברי הרב. ע"כ מפרק הישן:

הלכה כב

כתב הרב **העושה סוכה ע"ג סוכה כו' כשהיא גבוהה עליונה עשרה טפחים**. אמר המפרש ר"מ פסק כשמואל דאמר עשרה טפחים כהכשרה כך פיסולה מה הכשרה עשרה אף כל פסל התחתונה כל היכא דעליונה גבוהה עשרה טפחים וכן הסכים הריא"ג והרב בעל המאור פסק כרב חסדא ורבא בר רב הונא דאמרי ארבעה שלא מצינו מקום חשוב בפני עצמו פחות מארבעה ויליף לה מהא דאמרינן גבי נויי הסוכה המופלגין ממנה ארבעה שהיא פסולה ומ"ש הרב או שלא היתה התחתונה יכולה לקבל כרים וכסתות שלא ע"י הדחק הוא ואם אין דיורין בעליונה דאמרינן בגמרא דלאו ממש קא בעי למימר ע"כ מפ"ק דסוכה:

הלכה כג

כתב הרב **מטה שבתוך הסוכה כו'**. אמר המפרש אבל אינה גבוהה עשרה אע"פ שיש לה גג מותר לישב תחתיה דלא הוי אהל כיון שאינה גבוהה עשרה ולא מקריא סוכה כלל. ע"כ מפרק הישן:

כתב הרב **וכן כילה שיש לה גג אפילו טפח וכו'**. אמר המפרש אבל היכא שאין לה גג טפח אע"פ שגבוהה עשרה מותר לישן בתוכה דלא מיקרי אהל אלא א"כ יש לה גג וגבוהה עשרה כמ"ש הרב בסמוך. **וכן המעמיד ארבעה קונדסין כו'** פירוש והיינו קנופות ארבעה דאמרינן בגמרא וצ"ע דהא מסוגיא דגמרא משמע דקינופות כיון דקביעי אע"ג דלא גביהי עשרה כיון דאית להו גג אהל מיקרי.

הלכה כד

אבל ב' עמודים כו' והיינו נקליטין שנים דאמרינן בגמרא והנהו לא קביעי ומש"ה לא מיקרי אהל אא"כ גבוהין י' ואית להו גג טפח ובהא דנקליטין לא הוצרך הרב לכתוב שאין בגגן טפח דודאי סתם נקליטין לית להו גג טפח שהרי הסכך נופל אילך ואילך ואמרינן בירושלמי שם שכן הוא עושה חלל תחת אצילי ידיו ומ"ש **אפילו גבוהין כל שהוא** ר"ל אפילו גבוהין הרבה במה שהוא ע"כ מפ"ק דסוכה:

הלכה כה

כתב הרב **סוכה שאולה כשרה וכן הגזולה כשרה כיצד אם תקף את חברו והוציאו מסוכתו**. אמר המפרש ודוקא כשהסוכה בנויה בקרקעו של נגזל דקרקע אינה נגזלת כמו שכתב הרב ונמצא שהיא כסוכה שאולה. **ואם גזל עצים כו'** כלומר גזל עצים וסיכך בהם אין זו גזולה דקננהו [בשינוי] מעשה ובשינוי השם ועוד משום תקנת השבים אין עליו לסתור את בנינו אלא יחזיר דמים אבל אם גזל סוכה העשויה בראש העגלה או בראש הספינה עם העגלה והספינה שאין להם דין קרקע דברי הכל פסולה. והיינו דאמרינן בפרק הישן ורבנן האי תעשה לך מאי דרשי ביה מבעי להו למעוטי גזולה כלומר לך משלך דאי לאו הכי היכי משכחת לה סוכה גזולה דאי בתוקף את חברו הא ס"ל דקרקע אינה נגזלת. אי בגוזל עצים הא אמרינן דאין לו אלא דמי עצים בלבד ונפיק בה אלא ודאי כה"ג משכחת לה בשעשאה בעגלה או בספינה וגזלן. ואית למימר דמשכחת לה נמי דפסולה אפילו בגזל עצים וסיכך בהם דכי אמרינן דאין לו אלא דמי עצים בלבד ההוא מדרבנן הוא מפני תקנת השבי' אבל מדאורייתא לא סגי ליה בדמים וסוכה גזולה קרינא ביה. ואי קשיא לך ומאחר דמדאורייתא הויא סוכה גזולה ופסולה היכי מצו רבנן למעקר מלתא דאורייתא ואפילו דבדמי עצים דיהיב לנגזל נפיק ביה ידי חובתיה לא תקשי לך

דהא קי"ל הפקר ב"ד הפקר כדאמרינן ביבמות פרק האשה רבה ובפרק השולח גט גבי שביעית. העושה סוכתו ברשות הרבים הרי זו כשרה פירוש ולא אמרינן דליהוי גוזל את הרבים ע"כ מפרק לולב הגזול. ושמעתי בשם החכם ר' שמואל בר' שלמה דמחיצות הסוכה וכן הסכך כשרין מאשירה ומעיר הנדחת ע"כ. ואני אומר תינח מחיצות דאע"ג דאמרינן כתותי מיכתת שיעוריה אפ"ה כשרות דלא גרעי מעפר אלא סיכך מאשרה ועיר הנדחת אמאי כשר הא בעינן לגג הסוכה שיעור טפח לפחות וכל דבר שיש לו שיעור אסור לעשותו מאשרה ועיר הנדחת דכותתי מכתתי והו"ל אויר ופסול ותו מי עדיף מהזמי דאמרינן דלא מסככין כיון דנתרי טרפייהו וא"נ ירקות שאמרו חכמים אין אדם יוצא בהם י"ח בפסח דאמרינן בגמרא דלכי יבשי מיפרכי ונפלי כמאן דליתנהו דמי וכ"ש הכא דאמרינן כתותי מיכתת שיעורייהו והכי מסתבר לן:

פרק ו

הלכה א

כתב הרב **נשים ועבדים וקטנים פטורים מן הסוכה**. אמר המפרש דהא קי"ל כל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות ועבד ואשה שוים במצות דכל מצוה שהאשה חייבת בה עבד חייב בה כדאמרינן בחגיגה וקטנים משום דלאו בני דעת נינהו וכן מי שחציו עבד כו' מפני צד חירות שבו קטן שאינו צריך לאמו כגון שנפנה ואין אמו מקנחתו וההוא זמנא הו"ל כבר חמש כבר שית:

הלכה ב

חולים ומשמשיהן פטורין מן הסוכה כו' אלא אפילו חש בראשו ואפילו חש בעינו. משום דכתיב תשבו ודרשינן תשבו כעין תדורו ואם היה לו זה החולי כל השנה לא היה יושב בביתו אלא למקום שירצה יאכל ויישן תחת האויר. מצטער שהסוכה מצערתו פטור הוא ומשמשיו ובגמרא מוקים מצטער הוא אין משמשיו לא ובספרי הרב מצאנו הוא ומשמשיו והא ודאי שגגת סופר היתה. **ואיזהו מצטער כו' והפרעושין וכיוצא בהן** ויש לתת טעם ולומר דהאי דאזלינן במצות סוכה לקולא לפטור מצטער יותר משאר מצות משום דכתיב תשבו ודרשינן תשבו כעין תדורו שאותו שרגיל בביתו לאכול הוא מחוייב בסוכה וחולה שאין בו סכנה לא מטרחינן ליה לאכול אם מזיק לו המאכל או אם מצטער הוא ורוצה לאכול תחת האויר אה"נ לא מטרחינן ליה לאכול בסוכה. אבל מצטער בשאר מצות לא פטרינן ליה ומדתלינן טעמא דמצטער בתשבו כעין תדורו ש"מ דדוקא מצטער בשאר ימים אבל בלילה הראשונה חייב בסוכה דמידי הוי טעמא אלא

משום תשבו כעין תדורו בלילה הא' לא הוי משום תשבו כעין תדורו אלא משום דגמרינן חמשה עשר חמשה עשר מחג המצות מה להלן בלילה הראשון חובה כו' כדאיתא בגמרא בפלוגתא דר' אליעזר ורבנן מ"ט דר' אליעזר דאמר קרא תשבו כעין תדורו מה דירה אחת ביום וא' בלילה אף סוכה כו' ורבנן כדירה מה דירה אי בעי אכיל ואי לא בעי לא אכיל אף סוכה כו' ואקשינן לרבנן אי הכי לילה ראשון נמי. ומסיקנא דגמרי חמשה עשר כו' אלמא דטעמא דלילה הראשון לא הוי משום תשבו כעין תדורו הלכך מצטער חייב בה בלילה הראשון כך מצאתי כתוב בחדושי החכם ר' ישעיה בשם החכם ר' שמואל בר' יוסף ששמע מזקנו הרב ר' שלמה:

הלכה ד

כתב הרב **שלוחי מצוה כו' עד בין ביום ובין בלילה.** אמר המפרש שלוחי מצוה כגון הולכי דרכים ללמוד תורה ולהקביל פני הרב ולפדיון שבויים פטורין מן הסוכה ואפילו בשעת חנייתן לילה או יום אינו צריך לקנות עצים לעשות מהן סוכה וילפינן לה בגמרא מהאי קרא בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ודרשינן בלכתך דידך הוא דמחייבת הא בלכת דמצוה פוטרת וכן דעת הרי"ף שכתב הולכי לדבר מצוה פטורין בין ביום ובין בלילה ואפ"ה כי אתו לאתרא דמיקלעי לגביה פטירי נמי כי הא דרב חסדא ורבה בר רב הונא כי הוו עיילי בשבתא דריגלא הוו גנו ארקתא דסורא פירוש ולא היו מבקשין סוכה לישן בה כיון דשלוחי מצוה נינהו וה"נ אמרינן בפ"ק דסוכה רב הונא ורב חסדא איקלעו לבי ריש גלותא א"ל שלוחי מצוה אנן ופטרינן והתם ודאי במקום חנייתן היו. **האבל חייב בסוכה** פירוש ולא דיינין ביה דין מצטער וה"מ צערא דממילא קאתי כגון צנים פחים או יתושים דההוא צערא דאית ליה בסוכה לית ליה גו ביתיה אבל צער האבלות איהו מצער נפשיה איבעי ליה ליתובי דעתיה ולקבל גזרת הבורא בשמחה ועוד דההוא צערא אית ליה גו ביתיה ומש"ה חייב ואע"ג דגבי חולה ההוא צער דאית ליה בסוכה אית ליה בגו ביתיה ואפ"ה פטור ואית ליה למימר דהתם מצטער בסוכה בחליו יותר מן הבית ומש"ה פטור. **וחתן וכל השושבינין וכל בני חבורה פטורין מן הסוכה** והא דאמרינן דבני חבורה פטורין מן הסוכה ה"ה לשאר מצות מטעם עוסק במצוה פטור מן המצוה אבל בקריאת שמע ותפילין דאית בהו קבלת עול מלכות שמים חייבים וכן נמי בתפלה לדברי ר' שילא משום דרחמי נינהו ומש"ה חייבין שהרי מצות שמחת חתן אינה דומה לשאר מצות שהרי כל היום ראוי לשמחו ובכל שעתא ושעתא יכול לקיומי מצות שמחה מפני זה חייב אדם לתת עת וזמן לבני החבורה לקבל עליהם עול מלכות שמים ואח"כ ישמחו החתן וראיה לדבר הא דאמרינן בפ"ק דברכות בהנהו דאשתכור

בהלולי דר' דאלמא דאי לאו דאשתכור לא היו נמנעין מלקרות משום שמחת חתן אבל בשאר מצות פטורין מטעם העוסק במצוה פטור מן המצוה וכי פטרינן עוסק במצוה מן המצוה דוקא היכא דלא אפשר לקיים שתיהן אבל היכא דאפשר לקיים שתיהן חייב ודבר זה יתבאר בארוכה במקומו. והא דחתן מיירי שנשא אשה קודם החג אבל בחג אין לו רשות לישא דהא קי"ל אין נושאין נשים במועד משום דאין מערבין שמחה בשמחה. גרסינן בירושלמי ר' יצחק בר מריון הוה שושביניה דחד בר נש ואתא שאיל לר' א"ל דמוך במטללתא. ר' מונא הוה שושביניה דר' יעקב ואתא שאיל לר' א"ל דמוך במטללתא ולכאורה משמע דהא דירושלמי פליגא אגמרא דידן דס"ל דחתן פטור אבל שושבינין חייבין ובתלמוד דידן פסיק חתן וכל השושבינין פטורין וקי"ל כותיה דכל היכא דפליגי הני תרי תלמודי עבדינן כתלמוד דידן וכן פסק הרב וכן דעתו של הרי"ף ז"ל שכתב שתי הברייתות כפשטן ור"ל דתרוייהו הלכתא נינהו מיהו אפשר לומר דלא פליגי אהדדי דכי אמר תלמוד דידן שפטורין מן הסוכה דוקא מאכילה ומטיול משום אין שמחה אלא בחפה כאמרינן בגמרא אבל משינה חייבין לישן בסוכה דגבי שינה ליכא למימר הנך טעמי דאתמור בגמרא ודוקא נמי שושבינין אבל חתן גופיה אפילו לישן פטור. **הולכי דרכים ביום פטורין מן הסוכה ביום** כלומר מי שרוצה לילך בדרך בחג הולך ולא ימנע מפני הסוכה דתשבו כעין תדורו אמר רחמנא וכי היכי דבשאר ימות השנה אי בעי אזיל הכי נמי בסוכות. וחייבין נמי בלילה אם מגיעים למקום שיש שם סוכה אבל אם דרים בלילה במקום גוים שאין שם סוכה פטורין ואית דמפרשי הולכי דרכים בני אדם שדרכן לילך כל ימות השנה ביום הולכין בסכות גם כן ביום ופטורין מן הסוכה וכן נמי מי שדרכן לילך בלילה ומשמע להאי פירושא שאם אין דרכן בשאר ימות השנה לילך אין רשאין לילך בסוכות ופירושא קמא עיקר דמאן לימא לן בכלהו הני שומרי העיר ושומרי גנות ופרדסים והולכי לדבר מצוה דבשדרכן לילך כל השנה מיירי וכי אם לא באה מצוה לידם עד החג והלכו בדרך בגללה לא מיקרו שלוחי מצוה להפטר מן הסוכה אלא לאו שמע מינה שאע"פ שלא הלכו או לא שמרו בשאר ימות השנה כיון שהלכו או שמרו בסוכות יום אחד פטורין. ואעפ"כ אין ראוי לאדם הגון לצאת מביתו ברגל כי אם לצורך מצוה אי נמי להקביל פני רבו והוא דאזיל ואתי ביומיה כדאמרינן בגמרא ר' אליעזר אומר משבח אני את העצלנין שאין יוצאין מבתיהן ברגל ואפילו להקביל פני רבו שנאמר ושמחת אתה וביתך ומוקים לה בגמרא דלא אזיל ואתי ביומיה. **שומרי גנות ופרדסין כו'** והני פטירי מסוכה משום טעמא דפרצה קוראה לגנב כמו שכתב הרב ולאו משום טעמא דתשבו כעין תדורו כי הנהו דלעיל ונפקי מיניה דאי נטרי בהא דפירי מיחייבי

בסוכה טפי שיוכלו לעשות המחיצה הרביעית מפולשת מצד אותו וישמרו מתוך סוכתן ואין כאן פרצה לגנב:

הלכה ה

כתב הרב **כיצד היא מצות הישיבה כו' ואת סוכתו קבע**. אמר המפרש שיהא עיקר דירתו בסוכה שנאמר תשבו ודרשינן תשבו כעין תדורו וכיון שכתב הרב כדרך שיושב בביתו כשאר ימות השנה וממילא שמעת דיכול לצאת מסוכה לסוכה ואין כאן משום בזוי הראשונה דתשבו כעין תדורו וכי היכי דבשאר ימות השנה יכול לאכול באיזו בית שירצה ואם אכל היום בבית אחד יכול לצאת ממנו ולאכול למחר בבית אחר הכי נמי בסוכה אם עשה שתי סוכות יכול לאכול היום באחת ולמחר באחרת או אם ירצה לצאת מסוכתו ולאכול עם חברו בסוכתו. ועל זה לא הזכיר הרב ז"ל ההיא דאין יוצאין מסוכה לסוכה דמסתייה במה שכתב כאן כגון קדירות וקערות כו' וכ"ש עריבות ויורות ושפודין ואלפסין והדומה להן דכל הני כי מתרוקני מאיסי. ותו דתשבו כעין תדורו ולאו אורח ארעא להכניס כלים בבית דירתו ומאכלו אלא בבית המיוחד לאפיה ולבשל בו. אבל מאני משתיא כגון אשישות וגביעים וכיוצא בהם בין של עץ בין של מתכת ואפילו הן של חרס תוך הסוכה לפי שאין מאוסין וכלם בכלל כלים הנאים הם. **המנורה כו'** ופירושו סוכה קטנה של שבעה טפחים בצמצום דכיון דקטנה היא שמא יניחנה ויצא מפני הבל הנר. ולשון הגמרא שרגא ור"ש פירש נר של חרס שקורין קרושול ונראה דאפילו בשעת אכילה אין ראוי שידליקנה בפנים שמא יניחנה ויצא מחמת ההבל:

הלכה ו

כתב הרב **אוכלין ויושבין בסוכה כו' ואסור לאכול סעודה חוץ לסוכה כל שבעה אלא אם כן אכל אכילת עראי כו'**. פירוש ודוקא איסורא הוא דליכא בדיעבד אבל לכתחלה אסור לאכול לחם מכזית ומעלה ואפילו כזית עצמו חוץ לסוכה וזהו שכתב הרב אא"כ אכל כו' וכיון דבעי סוכה בעי ברכה וזה הכלל כל דבעי סוכה בעי ברכה. **ואין ישנין חוץ לסוכה ואפילו שינת עראי כו'**. אמר המפרש בגמרא מפרש לפי שאין קבע לשינה כלומר אין חילוק בין קבע לעראי לענין סוכה לפי שאדם מספיק ודי לו כשינת הסוס ביום והעראי הוא נחשב לקבע משא"כ באכילה וה"נ אמרינן בירושלמי ר' אילא אומר שכן אדם ישן קמעא ודיו. והיינו נמי דאמרינן בגמרא דידן לפי שאין קבע לשינה כלומר שאפילו בשינת עראי די לו ועכשו הקלו בשינת סוכה משום דפרצה קוראה לגנב ותו דנפל חולשא בעלמא ורוח קמעא עוכרם ואשר יעשה אותם האדם וחי בהם כתיב מיהו ביום דליכא למיחש לגניבה אסור לישן חוץ לסוכה, **ומותר לשתות מים ולאכול פירות**

חוץ לסוכה פירוש כדאמרינן התם פרק בתרא דיומא משום דהוו להו פירי ופירי לא בעו סוכה וטעמא דמלתא דכל פירי אכילת עראי נינהו ואי קבע איניש סעודתו עלייהו בטלה דעתו ואי אכיל להו בסוכה לא מברך עלייהו לישב בסוכה ודוקא פירי וכ"ש מיא כמ"ש הרב אבל מיני לפתן כגון בשר וגבינה וביצים ודגים קביעות סעודה נינהו וחייבין לאכלן בסוכה, וממילא שמעת דהא דאמרינן פרק הישן אם השלים במיני תרגימא יצא לאו מפירי בעי למימר אלא משאר מיני לפתן ומי שיחמיר על עצמו כדאמרינן בפרק הישן אם רצה להחמיר יחמיר ובפרק בתרא דיומא אמרינן מפני שרצו להחמיר על עצמן. ואי אכיל להו בסוכה לא מברך עלייהו לישב בסוכה כדכתבינן דלא החמירו אלא לאכול וכן דעת בעל העזר. ולשתות יין בלחוד בלא מיכלא יש מי האומר דיין חביב וגורם ברכה לעצמו ובכל מקום נקראת סעודה על שם היין כדכתיב ויעש אברהם משתה גדול ובעי סוכה וז"ש חכמים אוכל ושותה בסוכה וכמ"ש הרב שיהא אוכל ושותה ודר בסוכה והמחמיר תע"ב אבל אינו מברך לישב בסכה דהא מ"מ פירי נינהו ופירי פטירי מן הסוכה ומנא לן דחמרא פירי נינהו דאמרינן בברכות גבי יין שהנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח והכי מסתבר:

הלכה ז

כתב הרב **אכילה בליל יום טוב הראשון בסוכה חובה כו'**. אמר המפרש דילפינן חמשה עשר חמשה עשר מחג המצות מה התם לילה הראשון חובה אף סוכה נמי דלענין אכילה שוים אבל יתרה סוכה דחייב למקרא ולמתנא ולטייל בסוכה ומש"ה תקינו רבנן לברכה בהאי לישנא לישב בסכה ולא תקינו לאכול בסכה ובהא תליא טעמא דשאלתא דשאילו קמאי מ"ש דגבי מצה לא מברכינן אלא לילה הראשון וגבי סוכה מברכינן לישב בסוכה כל שבעה ובהלכות חמץ ומצה הארכנו בענין זה:

הלכה ח

כתב הרב **מי שהיה ראשו ורובו בסוכה כו'**. אמר המפרש ר"מ הלך בשטת הרי"ף שפסק הר"מ בתרוייהו כב"ש וס"ל דבין בסוכה גדולה בין בסוכה קטנה תרוייהו הוו משום שמא ימשך אחר שלחנו ויש מן הגאונים שכתבו דכי הוה הלכה כב"ש בסוכה קטנה דאפסיקא הלכתא בהדיא כותייהו אבל בסוכה גדולה לית הלכתא כותייהו דהא ליכא למגזר בה שמא ימשך אלא כב"ה קי"ל ואע"ג דמסתבר כותייהו דסברא דרבוותא בתראי נקטינן וא"ת כיון דחד טעמא נינהו תרתי למה לי ליפלגו בסוכה גדולה לחודא וה"ה לסוכה קטנה דנפקא לן נמי מהאי טעמא דשמא ימשך ואיכא למימר דתרוייהו צריכי חדא משום ב"ש וחדא משום ב"ה דאי אשמעינן סוכה גדולה הוה אמינא בההיא

לא גזרי ב"ה שמא ימשך כיון דגדולה היא אבל בסוכה קטנה הו"א דגזרי ב"ה כיון דהוי קטנה כ"כ מש"ה תנא קטנה דאפילו בקטנה נמי לא גזרי ב"ה ואי תנא סוכה קטנה ה"א בההיא גזרי ב"ש אבל בגדולה דרויחא אימא מודה ב"ש לב"ה דלא גזרי בה מש"ה אצטריכו תרווייהו קטנה משום ב"ה וגדולה משום ב"ש ולעולם תרווייהו הוו משום שמא ימשך והלכתא כב"ש בתרווייהו וזה היתה סברת הרי"ף והר"מ לא תזוז מינה:

הלכה ט

כתב הרב **כל שבעה הימים קורא בתוך הסוכה כו'**. אמר המפרש והיינו דאמרינן בגמרא הא למגרס הא לעיוני דלעיוני בשמעתא כיון דשמעתא בעיא צילותא הוי חוץ לסוכה אם ירצה ואית דאמרי איפכא דלעיוני קבע הוא וצריך להיות בסוכה אבל למגרס עראי הוא ובר ממטללתא ואנו אין לנו אלא כמו שפסק הרב וכן דעת ר"ש ורוב המפרשים ומכאן אתה למד שחובה על כל אדם כשמשלים פרשיות החג עם הצבור בביתו קודם שילך לביהכ"נ שצריך לקרות אותם תוך הסוכה וכן מנהג וכיון דמקריא ומתניא בעי סוכה בעי ברוכי לישב בסכה והיינו דאמרינן לישב בסכה ולא לאכול בסכה משום דלישב בסוכה שייכא בכלהו דאיתנהו בכללא לאכול ולישן ולקרות ולשנות ולטייל ונקוט כללא דכיילנא לעיל בידך דכל מידי דבעי סוכה בעי ברוכי וליכא ספקא וכתב ר' האיי בתשובת שאלה מנהג ידוע הוא שהנכנס בחג לסוכת חברו לבקרו אף על פי שאינו שותה ואוכל בה חייב לברך לישב בסוכה המתפלל רצה להתפלל בסוכה או חוץ לסוכה:

הלכה י

כתב הרב **ירדו גשמים הרי זה נכנס כו' שאם יפלו כו'**. אמר המפרש מ"ש הרב שאם יפלו איתא בירושלמי דאמרי התם לא סוף שתסרח אלא כדי שתסרח ולא סוף דבר מקפה של גריסין אלא אפילו מקפה של כל דבר ע"כ. פירוש דלא נקט גריסין אלא מפני שהוא ממהר להפסד ולהתקלקל מכל תבשיל וקולא היא וז"ש הרב אפילו תבשיל של פול ואמרינן בירושלמי הני כשם שמפנין מפני הגשמים כך מפנין מפני השרב והיתושין ע"כ וה"ה מפני הרוח אם משיר קסמין שעל הסכך על האוכל ודוקא למאן דאנינא דעתיה כדאיתא בגמרא דידן:

כתב הרב **היה אוכל כו' היה ישן כו' אלא ישן בביתו עד שיעלה עמוד השחר**. אמר המפרש ר"מ גריס כגרסת הרי"ף ז"ל ופרושי קא מפרש משיאור דהיינו משיעלה עמוד השחר וז"ש הרב אלא יישן בביתו עד שיעלה עמוד השחר. ומשמע מדבריהם שאם לא הקיץ ועלה עמוד השחר מטריחין אותו עד שיעור משנתו. ור"ש גריס עד שיעור משיעלה עמוד השחר ומדגריס יעיר בעי"ן משמע לענין הלכתא לפי גרסתו דאפילו נעור קודם

לכן אין מטריחין אותו עד שיעלה עמוד השחר ואם לא נעור ועלה עמוד השחר הרי הוא בכלל עד שיגמור סעודתו וכל שכן עד שיגמור שינתו שהוא אנוס בשינה שאין מעירין אותו ומסתברא דהני דאמרינן דאין מטריחין אותן לחזור בסוכתן דוקא בשאר יומי דאיכא למימר בהו טעמא דתשבו כעין תדורו אבל בלילה הראשון דלא הוי משום תשבו כעין תדורו אלא משום גזרה שוה כדכתבינן לעיל גבי מצטער מטריחין אותו לעלות. ע"כ מפרק הישן:

הלכה יא

כתב הרב **גמר מלאכול ביום השביעי לא יתיר סוכתו כו'**. אמר המפרש כלומר לא יתיר קשרי סוכתו לסתור אותה דהא כל יומא מיחייב למיתב בה כמו שכתב הרב וצריך ג"כ לישן וא"נ מקלעי ליה אורחין חזיין להו או איהו נמי דלמא מצטריך ליה למיכל זמנא אחרינא **אבל מוריד הוא את כליו כו'** ובגמרא אמרינן אבל מוריד הוא את הכלים מן המנחה ולמעלה בשביל כבוד יום טוב האחרון וכ"כ הרי"ף ופירש לפי שבזמן שמעלה כליו נראה דמכין לקראת י"ט למקום שיסעוד שם הלילה והרב לא הוצרך לכתוב זה כיון שכתב **מן המנחה ולמעלה. אין לו מקום לפנות כו'** פירוש כגון שעשה סוכה בתוך ביתו ואין לו מקום לאכול בי"ט האחרון כי אם בסוכתו וצריך לעשות דבר המוכיח שאינו כמוסיף על המצוה לעשות סוכה ח' ימים כך פי' ר"ש ודעת הרב שהרי כתב בסמוך כדי להכיר פיסולה ושכבר נגמרה מצותה. ואע"פ שאין הכרע גדול בדבר שאפשר לומר דהא קבעי למימר ושכבר נגמרה מצותה ועברו ימי חול המועד ולא אתי לזלזולי בי"ט ואפ"ה הנראה בודאי מלשונו דמשום תוספת קא מפרש לה כמו שפירשנו. פוחת בה ארבעה על ארבעה פירוש משום דסוכה מיפסלה בהכי וידעי אינשי דלאו משום מצוה יתיב בגוה ותמה הוא א"כ למה לי ארבעה. בג' טפחים סגי דהא קי"ל דאויר פוסל בשלשה אפילו בסוכה גדולה וי"ל דמש"ה נקט ארבעה משום הכירא דהוי מקום חשוב וניכר לכל שאינו יושב בה משום מצוה ולפירושא דפריש ר"ש דמשום תוספת קא פסיל קשיא לן היכי אית ביה משום בל תוסיף והא קי"ל לעבור שלא בזמנו בעי כונה וכל היכא שאין כונתו להוסיף אינו עובר משום בל תוסיף ומש"ה אית דמפרשי בשביל כבוד י"ט האחרון ר"ל שלא יזלזלו בו שלא יאמרו עדין ימי סוכה הם וחולו של מועד הוא והיינו דאמרינן בגמרא אין לו מקום להוריד כליו וצריך לאכול שם מהו כלומר מה תקנה יעשה לכבוד י"ט האחרון שלא יטעו בו שהוא מחולו של מועד ואמר רב פוחת בה ארבעה לפסלה והכל ידעו שעברו ימי הסוכה ולהאי פירוש נמי קשיא לי איך יזלזלו בו והרי שמיני רגל בפני עצמו הוא לענין פז"ר קש"ב ומאחר שקדשו בתפלה ועל הכוס היכי

אתי לזלזולי ביה ואפשר לומר שעל זה השמיט הרב הא דבשביל כבוד יום טוב האחרון לומר לך שאין פסולה משום כבוד י"ט אלא להודיע שכבר נגמרה מצותה:

הלכה יב

כתב הרב **כל זמן שיכנס לישב בסוכה כו'**. אמר המפרש ואפילו יכנס בסוכה מאה פעמים ביום מברך דגמרינן מתפלין דתניא תפלין כל זמן שמניחן מברך עליהן דברי ר' ופסקינן הלכה כר' וכן נמי בציצית ודוקא כי חוזר ומברך היכא דיצא מן הסוכה מפני דברים אחרים שאינן צורך סוכה או שקראו חברו לדבר עמו אבל אם יצא מן הסוכה להביא לחם או יין א"נ כל מידי דהוו צורך סעודה וא"נ בשקורא ושונה בסוכה אם יצא להביא ספרים או פירושים לצורך קריאתו אינו צריך לברך פעם אחרת שהרי לצורך הסוכה יצא ודמי למאי דאמרינן התם טול ברוך טול ברוך אינו חוזר ומברך דשמעת מינה דכל מידי דהוא מענין המצוה לא הוי הפסק וא"ת והרי תפלין אם חולצן כדי להכנס לבית הכסא ודעתו להניח מיד כשיצא חוזר ומברך לא דמי דהתם ההפסק שעשה לא היה צורך תפלין כלל מיהו גבי סוכה נמי אם יצא מן הסוכה שלא לצורך הסוכה מברך פעם אחרת בחזרתו אע"פ שהוא חוזר לאלתר ע"כ מפרק לולב וערבה:

כתב הרב **ובלילי יום טוב הראשון מברך על הסוכה ואחר כך מברך על הזמן**. אמר המפרש ואע"ג דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם אפ"ה מצות היום עדיף דכי אמרינן דתדיר קודם ה"מ כי ליכא בהדיה חובת מצות היום אבל כי איכא בהדיה חובת מצות היום כגון מצות סוכה ושופר ולולב והדומה להם אינהו עדיפי ואע"פ ששנינו העושה סוכה לעצמו מברך שהחיינו דמשמע דבשעת עשיית הסוכה מברך הזמן כיון דאשכחן רבא ורב אשי דמסדרו להו אכסא דקידושא אנן נמי הכי עבדינן ואותו זמן עולה לזמן של י"ט ולזמן של מצות סוכה אבל ודאי אם בירך בשעת עשיה תו לא מברך שהחיינו לא שנא אכיל בסוכה ול"ש לא אכיל כגון אם ירדו גשמים בליל ראשון ולא שנא ביום ראשון ול"ש ביום שני ואם לא בירך בשעת עשייתה וירדו גשמים מברך זמן בביתו משום יום טוב ולמחר כשיאכל בסוכה חוזר ומברכו וכן חולה כל זמן שמתחיל אם לא אכל בסוכה בלילה הראשון והוא אוכל בה למחר או ביום שני ושלישי כל זמן שמתחיל לאכול בה מברך שהחיינו כל שבעה וכן הורה הראב"ד ע"י מעשה ומנהג לברך בשני הלילות דשמא יום שני ראשון הוא ומה שבירך ביום ראשון לאו כלום הוא וא"ת ומי גרע ההוא זמן די"ט ראשון מזמן דשעת עשייה דאמרינן דכיון דבירך בשעת עשית תו לא מברך בשעת קידוש. אין מגרע דהתם יודע שהוא תחלת המצוה ואין כאן טעות אבל כשמברך ביום ראשון כוונתו שהגיע זמן מצותה ומברך הברכה בזמנה ושמא חול הוא ולא כלום קא

בירך ומש"ה חוזר ומברך בליל שני אבל ביום אינו צריך לאמרו כיון שאמרו בלילה. ע"כ מפרק החליל. מיהו הא דהעושה סוכה לעצמו איתא בפרק לולב וערבה והרב הביאה בפרק בתרא דהלכות ברכות:

כתב הרב **וכזה היה מנהג רבותי ורבני ספרד לקדש מעומד כו'**. אמר המפרש משמע דרבוותא ז"ל קא נהגי הכי משום לישב בסוכה דקא מסדרינן אכסא ובעינן שיברך קודם שישב משום עובר לעשייתן ומשמע נמי לסברתם דהכי נמי בעי למיעבד כל זמן שנכנס בה לברך ברכת סוכה מעומד וכתב הראב"ד דכיון שהישיבה משום אכילה קא עביד לה כל זמן שלא אכל עובר לעשייתן קרינא ביה ע"כ. והכי מסתבר כדאשכחן בלולב שנוטל ואחר כך מברך דהא איכא שיורי מצוה שמעכבין את הפורענות והוא הנענוע ועובר לעשייתן קרינא ביה וכן בנט"י שיש שיורי מצוה והוא הניגוב וכן במילה מברכין להכניסו בבריתו כו' אחר המילה והוא כבר הכניסו הוא משום הפריעה שלא נעשית עדין. וה"נ הרי עתיד לעשות כמה ישיבות לאכול ולקרות ולשנות ולישן אחר אכילתו א"כ עובר לעשיתן קרינן ביה וכי היכי דמסדרינן ליה אכסא דקדושא ה"נ מסדרינן ליה אכסא דאבדלתא ובזמן דליכא כוס מברך לישב בסוכה או בשעת כניסתו לישב בה קודם שישב או מסדר ליה אברכת המוציא אחר המוציא וכן מנהג בכל הארצות האלה גם מנהג לקדש מיושב:

הלכה יג

כתב הרב **ובזמן הזה שאנו עושין כו'**. אמר המפרש מפני שאם אתה אומר שמברך לישב בסוכה אתי לזלזולי שיאמרו שביעי הוא ויעשה בו מלאכה ותו דספקא הוא ואין מברכין על הספק כמו שמבואר בהלכות מגלה וחנוכה ואי קשיא לך כי היכי דאמרינן בשמיני דיתבינן בסוכה ולא מברכינן נימא נמי שיטול לולב בלא ברכה תריץ סוכה דאית לה עיקר מן התורה כל שבעה עבדו בה רבנן תקנתא לולב דליתיה האידנא כל שבעה אלא מדרבנן כדבעינן למימר קמן לא עבדו ביה רבנן תקנתא שיטלנו בשמיני. **וכן טומטום ואנדרוגינוס כו'** מי שחציו עבד וחציו בן חורין מברך שהרי יש בו צד חיוב ודאי כמו שביארנו בפ"ב מהלכות אלו:

הלכה יד

גמר מלאכול ביום השמיני כו' אין לו מקום להוריד כליו כו' פירוש או שיש לו מקום והיתה סוכתו עריבה עליו כו' **אם היתה קטנה מכניס בה את המנורה** משמע אעפ"י שאינו דולק וכ"כ הרב ר' יהונתן ולשון הגמרא מדליק בה את הנר וכ"כ הרי"ף **ואם היתה גדולה כו'**. ושמעינן מהא דמאן דמעייל מיני מיכלא במטללתא ואכיל בה לא יצא

ידי חובתו ולא מברך עלה דסוכה פסולה היא מדרבנן עד דמפיק להו מינה וכתב מר רב יהודאי גאון לבתר דפסיל לה יתיב בה דאי לאו למיתב בה למה לי למיפסלא בכלים. ומ"ש הרב ושכבר נגמרה מצותה מפורש לעיל. ע"כ מפרק לולב וערבה:

הלכה טו

כתב הרב **מי שלא עשה סוכה בין בשוגג כו'**. אמר המפרש והיינו דכתוב חג הסכות תעשה לך שבעת ימים כלומר כל שבעת הימים תוכל לעשות הסוכה וחייב אתה לעשותה ואצ"ל שאם נפלה חוזר ובונה אותה בחולו של מועד. ע"כ מפרק הישן:

כתב הרב **עצי סוכה אסורין כל שמנה ימי החג כו'**. אמר המפרש ילפינן להא בגמרא מחג הסכות לה' ודרשינן מה חג לה' אף סוכה לה' כלומר מה חגיגה אסורה עד הקטרת אימורין דזכו בהו בתר הכי משלחן גבוה כך עצי סוכה אסורין עד שיעבור החג ואין מועיל בהם שום תנאי דהא אתקצו לשבעה מן התורה וחלה קדושה עלייהו ותו דהא א"א בלא סוכה דמצוה ובין השמשות נמי איכא משום סתירת אהל ואינו יכול לומר איני בודל מהם כל בין השמשות שהרי אסור הוא לסתור בין השמשות אבל לאחר המועד עושה מהם מה שירצה דהא תשמישי מצוה נינהו:

הלכה טז

וכן אוכלין ומשקין כו' ואם התנה עליהן בשעה שתלאן ואמר איני בודל מהן כל בין השמשות כו'. אמר המפרש מדקאמר הרב והתנה עליהן בשעה שתלאן משמע שבשעה שתולה אותן בסוכה נעשו מוקצין ומש"ה צריך שיאמר התנאי באותה שעה. וי"ל דאפילו לא התנה בשעה שתלאן אלא אחר כן כיון שעשה התנאי קודם בין השמשות דיו שהרי אין האיסור חל עליהן עד בין השמשות מדתקינו חכמים לומר איני בודל מהם כל בין השמשות ולא תקנו לומר איני בודל מהן ותו לא א"נ איני בודל מהן בין השמשות משמע דבעינן שיהיה לו כל בין השמשות בהכנס כדי שלא יחול עליהם איסור מוקצה כלל אבל אם נכנס רגע אחד מבין השמשות ולא התנה שוב אינו יכול להתנות ודוקא נמי כי אמר כי האי לישנא הוא שיכול להסתפק מהם אבל אם היתה כונתו שלא יהנה מהם בין השמשות של יום הראשון אע"פ שאמר ע"מ שאהנה מהם בחולו של מועד אסור ליהנות מהם דכיון דחלה קדושה עלייהו תו לא מסתלקא כל ימי המצוה והרי הוא כמי שאמר הרי זו עולה ע"מ שאהנה ממנה שאין בדבריו כלום ומועל בה ותו דהא לא אפליגו לילות מימים וכלהו שבעת ימי החג לענין סוכה כיום אחד הם חשובים ומאחר שהקצו אותן בין השמשות של ראשון אתקצו לכלהו ימי אבל כי אמר איני בודל מהן כל בין השמשות לא חלה עליהן הקצאת סוכה כלל והיכא דלא התנה עליהן ונפלו בשבת אסור לטלטלן

ואסורין באכילה דכיון דמוקצין הן אסורין הם לטלטל נפלו בי"ט מותרין לטלטל ואסורין באכילה נפלו בחולו של מועד אסורין באכילה ומחזירן למקומן דמוקצין למצוה הוו ומש"ה מהני בנויי סוכה תנאי כיון דאין בהם משום מצוה שהרי אפשר לסוכה בלא הן משא"כ בעצי סוכה כדכתבינן לעיל. ע"כ מפ"ק דסוכה:

פרק ז

הלכה א

כתב הרב **כפות תמרים האמורים כו'**. אמר המפרש ילפינן לה בגמרא מדאפקיה רחמנא בלשון כפות שהיא כפותה ואגודה:

הלכה ב

פרי עץ הדר הוא האתרוג דדרשינן הדר באילנו משנה לשנה. **וענף עץ עבות כו'** פירוש וזהו לשון עבות שהיא שלשלת וההדס הזה כי קיימי תלתא תלתא טרפי בקינא עשוי כמין עבות. ומצאתי כתוב בשם הרב ר' משה בר' יוסף שהיה מביא סמך על מאי דאמרינן דעבות הוי כי קיימי תלתא תלתא בקינא מהאי קרא דכתיב בספר מיכה על הרע כפים להטיב השר שואל והשופט בשלום והגדול דובר הוות נפשו הוא ויעבתוה הרי לך שלש עבירות ואח"כ ויעבתוה, נמצא דבשלשה ענינים נקרא עבות ולכן עבות ההדס שלשה עלין בקן אחד כי עבות שלש הוא או יתר פירוש דאין לו שיעור למעלה אבל יש לו שיעור למטה כדאמרינן בגמרא האי אסא מצראה כשר להושענא ואותו הדס יש בו שבעה עלין בגבעול אחד. אבל אם היו שני העלין כו' פירוש והיינו תרי וחד דאתמור בגמרא, אבל נקרא הדס שוטה פירוש ולהכי נקרא הדס שוטה מפני שאינו הדס כשר ואינו הדס גמור למצוה כיוצא בדבר מצינו בפרק יש נוחלין דלמא בוכרא דאימא הוא גמירי דכל בוכרא דאימא בוכרא סיכלא קרו ליה ולא מחמת סכלותו ושטותו נקרא כן אלא משום דלא הוי בכור גמור ליטול פי שנים דאונו ולא אונה דרשינן. הכי נמי גבי הדס כיון דאינו עץ עבות האמור בתורה קראוהו שוטה ואפשר לומר דמשום הכי נקרא שוטה משום שאינו ראוי אלא לעשות ממנו שוטים או שרביטים כי מאחר שאינו ראוי במצוה אין אדם מניחו בגנתו אלא לעשות ממנו שוטים כמה דאת אמר אבי יסר אתכם בשוטים ומתרגמינן המשענת אשר בידו שוטיתיה דבידיה:

הלכה ג

ערבי נחל האמורים בתורה כו' **ופיו חלק כו'** פירוש חדו של עלה חלק שאין בו פגימות והנץ שלו כלומר עץ שלו אפילו היה גדל במדבר או בהרים כשר ובגמרא אמרינן של

בעל ושל הרים מנין ת"ל ערבי מ"מ ע"כ. ואני אומר דכיון דכתיב ערבי נחל ולא כתיב ערבי מים משמע דאפילו של בעל כשר דהא נחל משמע ג"כ בלא מים כמו שמצינו ויחפרו עבדי יצחק בנחל נחל איתן לפי תרגומו של אנקלוס והדומה להם:

הלכה ד

ופיה דומה למסר פירוש מסר מגירא שקורין שיירא ופגימותיה הולכין נכחן וזהו הנקרא צפצפה וזה המין גרוע הוא ואין לנו לרבותו מערבי מכל מקום ואמרינן בגמרא מאי קרא קח על מים רבים צפצפה שמו. כלומר אותו שהיה נשרש ונאחז על מים רבים נעשה צפצפה אלמא גריעותא האי דהא בתוכחה אמרו יחזקאל הנביא **ויש שם מין ערבה כו' פי המגל** וזה ההפרש בין דומה למגל ודומה למסר כי המסר פגימותיו גסים והמגל פגימותיו דקים א"נ דמסר פגימותיה הולכין נכחן כדאמרינן לעיל ומגל פגימותיה נוטות לצד אחד עקומות כלפי בית יד שלה וזה המין נקרא בלשון רבותינו חלפא גילי ואין הבדל בינה לערבה אלא שהערבה פיה חלק וזאת פיה דומה למגל הא בשאר מילין שוין:

הלכה ה

כתב הרב **ארבעה מינין אלו מצוה אחת הן כו'**. אמר המפרש עיקרא דהאי מלתא בפרק הקומץ את המנחה ושמעינן לה נמי ממאי דאמרינן בפרק לולב הגזול ולקחתם שתהא לקיחה תמה והתם אמרינן בפרק הקומץ אמר רב חנן בר רבא לא שנו אלא שאין לו אבל יש לו אין מעכבין פירוש אע"ג דשקיל לכל חד וחד לחודיה נפיק ידי חובתיה דהא קי"ל לולב אין צריך אגד כמ"ש הרב מיהו אגדינן ליה משום זה אלי ואנוהו אבל אין לו מעכבין זה את [זה] זהו מה שכתב הרב ואם לא מצא אחד מהן אין מביאין תחתיו מין אחר, ובסמוך ג"כ כתבו והוא שיהיו ארבעתן מצויין אצלו:

הלכה ו

מצוה מן המובחר לאגוד לולב והדס וערבה כו' פירוש דוקא שלשתן יאגוד יחד אבל לא אתרוג עמהם ודייקינן לה בגמרא מדלא כתיב ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וכפות תמרים דליהוי משמע וא"ו מוסיף על ענין ראשון לצרפו עם פרי עץ הדר אבל השתא דכתיב כפות בלא וא"ו העטף משמע דפרי עץ הדר לחוד אך השלשה מינין אחרים יאגוד יחד שהרי כתוב וענף עץ עבות וערבי נחל. ואמרינן בפסיקתא דרב כהנא פרי עץ הדר כנגד דניאל שהיה מהודר בחצר המלכים כדכתיב ועילא מנהון דניאל שהיה על כל השרים. וכפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל כנגד חנניא מישאל ועזריה ולפיכך אוגדין השלשה מינין לעצמן כנגד הנסיון שנתנסו שלשתן יחד בכבשן האש כדכתיב וגובריא אילין כפיתו בסרבליהון, והאתרוג בעצמו כנגד דניאל שנתנסה לבדו

בגוב אריות ע"כ:

כתב הרב **וכשהוא נוטלן לצאת מברך על נטילת לולב הואיל וכלן סמוכין לו**. אמר המפרש ויש שתמהו על הרב איך הניח טעם דגמרא שמפרש הואיל ובמינו גבוה מכלן וכתב טעם אחר שאינו בגמרא שלנו ואני אין אני רואה בזה תימה כלל שהרב ז"ל פירש הואיל ובמינו גבוה מכלן כלומר מאחר שהוא גבוה מכל שאר המינין הרי הן כטפלה לו הוא עיקר וכל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה ואעפ"י שכתב הרב מברך על נטילת לולב וכתב אחר כן ואחר כך נוטל האגודה כו' לאו למימרא דסבירא ליה דמברך קודם שיטלנו בידו כל שעתא ושעתא אלא בעידנא דמכוין לצאת בנטילתו או בהגבהתו דהתם ודאי נפיק ביה וצריך לברך קודם שיגביהנו דהא קיימא לן כל הברכות כלן מברך עליהן עובר לעשייתן אבל אם אינו מכוין בנטילתו לצאת בו אלא לתפיסה בעלמא בודאי נוטלו אחר כך מברך וזהו שכתב הרב ז"ל וכשהוא נוטלן לצאת בו מברך כו' כלומר כשכונתו בנטילתו לצאת בו אבל אם אינו רוצה בו עדין היאך יברך. ובהלכות ברכות פרק בתרא כתב הרב נטל את הלולב מברך על נטילת לולב שכיון שהגביהו יצא ידי חובתו. אבל אם בירך קודם שיטול מברך ליטול כמו לישב בסוכה מכאן אתה למד שהמברך אחר שעשה בלא ברכה מברך על העשיה עד כאן. ואע"ג דמצות אין צריכות כונה שאני הכא שכונתו שלא לצאת עד שיברך וינענע כן דעת הרב והכי מסתבר. ויש אומרים דאפילו נתכוון לצאת בנטילתו נוטלו אחר כך מברך שהרי מכל מקום כונתו שלא לצאת בו עד שינענע ונמצא שהנענוע עיקר המצוה היא או שיורי מצוה ועובר לעשייתן קרינא ביה כדכתבינן בפרקין לעיל. ואף על גב דגבי סוכה מברך כל זמן שנכנס בה הכא בלולב אינו מברך אלא פעם ראשונה ואפילו ביום ראשון שהוא מן התורה והיינו טעמא משום דכתיב תשבו דרשינן תשבו כעין תדורו ואמרינן אוכל וישן ומטייל בסוכה והלכך מברך על כל פעם ופעם שנכנס לישב בה אבל בלולב כיון שיצא ידי חובתו בפעם ראשונה כבר יצא ידי חובתו ואין ראוי לברך עליו. הא למה זה דומה למי שקרא ק"ש בברכותיה בעונתה שאם רצה לקרותה עוד פעם אחרת שאין ראוי לברך עליה וכן בהלל. **ואחר כן נוטל האגודה הזאת בימינו ואתרוג בשמאלו** פירשו בגמרא משום דהני תלת מצותא ואתרוג חדא מצוה. ותו דכיון דמברכינן על הלולב צריך שיהיה בימין כדאמרינן בכוס של ברכה **ונוטלו דרך גדילתן** ואמרינן בגמרא א"ר ירמיה אמר ר' שמעון בן יוחאי כל המצות כלן אין אדם יוצא בהן אלא דרך גדילתן שנאמר עצי שטים עומדים כלומר שעומדים דרך גדילתן. והכי איתא בפרק לולב וערבה ואם לא אגדן כו' פירוש ולא אגדינן אלא לנוי בעלמא, **אבל אם לא היה לו אלא מין אחד כו'**

פירוש ולא זו אף זו קתני כלומר לא מיבעיא אם לא היה לו מארבעתן אלא מין אחד דלא יטול אלא אפילו היו לו שלשתן כיון שחסר האחד איזה שיהיה לא יטול דכלהו חדא מצוה נינהו דכשאין לו מעכבין זה את זה כדכתבינן לעיל:

הלכה ז

כמה נוטל מהם לולב אחד כו'. ילפינן לה בגמרא מקרא פרי עץ הדר אחד כפות תמרים א' דכפת כתיב ענף עץ עבות שלשה מדלא כתוב עץ עבות או ענף עבות, ערבי נחל שתים. **ואם רצה להוסיף כו'** פירוש כי עביד הכי הוי מצוה מן המובחר אך אם רצה להוסיף בהדס כו' וכתב הריא"ג ועכשו נהגו במקומינו מכמה דורות שלא לפחות מס"ח בדין של הדס כמנין לולב וא"צ שיהיה כלם עבות אך מאחר שיש בו ג' הדסים כשרים דקיימי תלתא תלתא בקינא מתחלה ועד סוף על פני כל הארך אם רצה להוסיף מהדס שוטה עד ששים ושמנה בדים הרשות בידו ואין פוסלין אותו משום דהא אשכחן בגמרא למ"ד לולב צריך אגד שאין אוגדין אותו אלא במינו ואי אגיד ליה במינא אחרינא הוו להו חמשה מינין ופסול ואפ"ה מכשיר לאגדו בסיב או בעיקרא דדיקא, אף דפסילי ללולב הואיל והוו מין לולב כי אגיד ליה בהו לא פסיל ליה האי הדס נמי אע"ג דהוא עצמו פסול בשינתן ממנו על הכשר לא פסיל הואיל ומין הדס הוא ומשום חציצה בין הדס כשר לערבה ליכא שמין במינו אינו חוצץ כדאיתא לקמן כן הסכימו הגאונים. ומקרוב הגיהו בספרי הרב ואם רצה להוסיף בהדס ובערבה ואינו כן דדעת הרב שאין ראוי להוסיף על שני בדי ערבה ובגמרא לא אשכחן דמיקרי הושענא אלא אגודת ההדס כדאמרינן בגמרא גבי אונכרי דבריש גלותא מעיקרא אסא והשתא הושענא ועוד שהגאונים לא הגבילו תוספת כי אם בהדס ובר מן דין שהרי מצינו שכתב הרב בתשובת שאלה וז"ל ואמנם הערבה אני רואה שאין ראוי להוסיף על שני בדי ערבה כמו שאין ראוי להוסיף על לולב אחד ואתרוג אחד ומי שעשה כן עשה מצוה מן המובחר אך בהדס מוסיפין מפני הושענא ונויי מצוה הוא ע"כ. מיהו אם הוסיף בערבה לא פסל וטעמא דמלתא דאי כתוב שתי ערבות בהדיא והוסיף עליהן או גרע פסול אבל השתא דכתוב ערבי דאין פחות משנים ומשמע נמי יותר אם הוסיף לא פסל אבל לא עשה מצוה מן המובחר:

הלכה ח

כמה שיעור אורך הלולב כו'. אמר המפרש התם במסכת מנחות אמרינן לולב יש לו שיעור למטה אבל אין שיעור למעלה ומה שאמרו רבותינו בלולב לאו דוקא לולב וה"ה לשאר מינין דכלהו נקראו לולב ומ"ש הרב ואם אגד הלולב צריך שיהיה כו' מסתברא דה"ה אם לא אגדן דראוי להיות יוצא מן ההדס ומן הערבה טפח בעינן דהא קי"ל א"צ

אגד ואמרינן דבעינן שדרו של לולב יוצא מן ההדס טפח והטעם משום שהוא גבוה במינו יותר מכולם וכי אמרינן בהדס ובערבה דאין להם שיעור למעלה דוקא כשהלולב גדול כל כך שראוי להיות יוצא עליהן טפח וצ"ע:

הלכה ט

כתב הרב **משיגביה ארבעת מינין אלו. ויוליך ויביא ויעלה ויורד.** אמר המפרש אמרינן בגמרא מוליך ומביא כדי לעצור רוחות רעות מעלה ומוריד כדי לעצור טללים רעים. ע"כ מפרק לולב הגזול. ומ"ש הרב וינענע ראש הלולב שלשה פעמים וכו' וכן בעליה וירידה איתא בירושלמי וזהו לשון הירושלמי תני צריך לנענע שלשה פעמים על כל דבר ודבר ודעת ר"מ דהאי על כל דבר ודבר דקתני בירושלמי על הולכה והבאה ועל עליה וירידה קאמר והיינו הוא דבעי ר' זירא הכין חד והכין חד או דלמא כלומר שההולכה דבר אחד ושם צריך שלשה נענועין וה"ה במעלה שלשה ובמוריד שלשה א"ד הכין והכין חד כלומר ההולכה וההבאה דבר אחד וצריך ג' נענועין בין שניהן וכן במעלה ומוריד ולא אפשיט ולחומרא עבדינן ומנענעין שלשה פעמים בכל אחד ואחד זולתי מוליך ומביא מעלה ומוריד וכן דעת רוב הגאונים והרב בעל העזר כתב אין ספק דהא דתני דצריך לנענע שלשה פעמים על כל דבר ודבר לאו אהולכה והבאה והעלאה וירידה קאי דהא לאו מתניתין היא ולאו ברייתא היא מוליך ומביא גבי לולב אלא רבא הוא דאמר וכן ללולב גבי כבשי עצרת ובידוע דכל תנא דגמרא דידן וכל תנא דירושלמי אמתניתין קאי והתם קאי דקתני והיכן היו מנענעין בהודו תחלה וסוף וקא פריש תוספתא ותני וצריך לנענע שלשה פעמים על כל דבר ודבר בהודו תחלה וסוף ובאנא הושיעה נא, ובעי ר' זירא הכין חד כלומר אם ההולכה אחת חשבינן לה משום נענוע אחד וכן ההבאה משום נענוע אחד וכן מעלה ומוריד משום ב' חשבינן להו ובנענוע אחד שינענע אחד כלן סגי א"ד ההולכה וההבאה שתיהן אחד דבין מוליך ומביא מעלה ומוריד ולא חשבינן להו אלא כחדא וצריך לנענע אחריהן שתי פעמים דהא ג' נענועין בעינן בהודו ואנא. ובמסכת נדה פ"ט גבי כתמים דאשכחן דומיא דהא בעיא דהכא ואע"פ שפירוש זה נכון פוק חזי מה עמא דבר על פי דעת ר"מ ורוב גאוני עולם ואין לשנות וצפון ודרום לא חזינן בגמרא כלל אלא מנהג הוא ואין מבטלין אותו והכי משמע מלשון ר"מ שכתב בכל רוח ורוח ויש סמך בגמרא מדקתני כדי לעצור רוחות רעות וכיוצא בו מצינו גבי קרית שמע כיון דאמליכתיה למעלה ולמטה ולארבע רוחות העולם תו לא צריכת ואמת הוא דהכא והתם אחר כונת הלב הן הן הדברים והמושל בשתי רוחות מושל בארבע ואין קבלת מלכות שמים תלויה בקבלה גשמית כי אם בקבלה שכלית ואף גם זאת אין להקל במנהגים

כמ"ש ז"ל הזהרו מנהג אבותיכם בידכם ועוד כי התנועות הגשמיות מדרגה לשכליות ואמרינן בתוספתא כשאתה מנענעו יתנענעו ראשו והוציו פי' דמצוה הוא שהוא ארוך כל כך שבשעה שיוליכנו ויביאנו ויעלנו ויורידנו יתנענעו ראשו והוציו והיינו דבעינן שיהא שדרת הלולב יוצא מן ההדס טפח דבהכי קים להו לרבנן שיתנענעו ראשו והוציו ומ"מ כל עוד שהוא ארוך יותר הוא נאות וראוי לנענע בו א"נ אפשר לפרש שבא ללמד שלא ינענעו בדרך היאוש רק בכח ובזריזות כדכתיב כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך:

כתב הרב **והיכן מוליך ומביא כו'**. אמר המפרש בהודו לה' שבתחלת הפרק ובהודו לה' שבסוף ההלל ובאנא ה' הושיעה נא ועכשו שמנהג לכפלו מנענעין בשתי הקריאות וכתב הריא"ג ומכוונין לנענע למעלה בעת שמזכירין את השם בין בהודו בין באנא ע"כ וכן מנהג ורמז יש בדבר השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם ואיכא מאן דקשיא ליה נענוע דברכה מהיכא אתי לן ומסתברא מדאמרינן קטן היודע לנענע חייב בלולב כדאיתא בשלהי פרק לולב הגזול וכמו שהביא הרב לקמן שמעינן מינה מדתלי חיובא דקטן בנענוע שיש נענוע בשעת הטלטול והברכה. ועוד דהא אפשר דלא ידע לקרות את ההלל ויודע לנענע ואפ"ה חייב בלולב מדרבנן משום טעמא דיודע לנענע ואע"ג דליכא קריאת ההלל וליכא נענוע בהודו ובאנא אלמא יש נענוע בנטילה ובמתניתין הכי קאמר בהיכן היו מנענין בקריאת ההלל חוץ משעת נטילה בהודו ובאנא וגו' וזהו שהוסיף הרב **בשעת קריאת ההלל** ובמתניתין לא אשכחן אלא היכן היו מנענעין ותו לא והגאון רב שלום חזי ליה מהא דרב אחא בר יעקב דממטי ליה ומייתי ליה ואמר הא בעינא דשטנא דעלמא איכא נענוע בשעת נטילה דאי בשעת ההלל הרי אסור לשוח בתוך הפרקים כל עיקר. **וכל היום כשר לנטילת לולב כו'** פירוש כדין כל דבר שמצותו ביום שכשר לעשותו כל היום כדאמרינן בפרק הקורא את המגלה למפרע. **ואינו ניטל בלילה** פירוש דהא כתיב ולקחתם לכם וגו' ואמרינן בפרק לולב הגזול מי שבא בדרך ואין בידו לולב לכשיכנס לביתו יטול על שלחנו כלומר שמפסיק סעודתו ונוטלו מאחר שלא נטלו קודם אכילה והביאה הרי"ף וחומרא יתירה היא מיהו ליכא ספיקא דלא שנא דרבנן ולא שנא דאורייתא אי איכא שהות ביום אינו מפסיק ואי ליתא שהות ביום מפסיק דהכי אסיקנא בגמרא ובהלכות תפלה וברכת כהנים הארכנו בזה:

הלכה יא

כתב הרב **עשה לאגדה גימון של כסף כו'**. אמר המפרש גימון ר"ל שרשרת זהב כדאמרינן אין העגל יוצא בגימון ועיקר המלה מלשון גמי. **או שכרך עליה סדין כו'** פירוש וה"ה אם נטלו בסודרו או בטליתו שיצא שהרי דרך כבוד הוא יותר שכל שהוא

לנאותה אינו חוצץ. ואע"ג דאשכחן בשופר דלנאותו חוצץ כשצפהו מבפנים לא דמי דהתם לאו משום חציצה היא דכל לנאותו אינו חוצץ אלא משום דבעינן קול שופר וליכא כדכתבינן בפרק ראשון. **אבל אם נתן כו' לא יצא ידי חובתו**, פירוש מפני שאין דרך הוצאת לולב בכלי ולא קרינא ביה לקיחה שדרך בזיון היא אבל בדבר שדרכו להוציאו בכלי כגון אפר פרה שדרך להוציאו בשפופרת לקיחה קרינא ביה וענין זה יתבאר בהלכות פרה אדומה בע"ה:

הלכה יב

אגד הלולב עם ההדס והערבה כו'. פירוש שמין בשאינו מינו הוא וחוצץ. **הבדיל ביניהם בעלי ההדס** נראה דהוא הדין בעלי הלולב ובעלי הערבה יצא. משיחה הוא חוט משזר שקורין לינויל, ע"כ מפרק לולב הגזול. ומנהג עתה לאגוד השלשה מינין בעלי הלולב וכן ראוי לעשות וצריך לאגדו מערב יום טוב דביום טוב אסור לעשות קשר של קיימא ואם שכח ולא אגדו מערב יום טוב יכול לאגדו ביום טוב באגודה של ירק או בעניבה דעניבה לאו קשירה היא ולא גרע מחבל דלי שנפסק. וא"נ אם הותר אגדו אוגדו בי"ט כה"ג. ומצאתי כתוב כשהוא אוגדו אוגדו בארבע שורות כנגד שלשה אבות ויוסף מפני שכנגדן הן ארבע מינין שבלולב ע"כ. וראיה לדבר מההיא דתנינן בפסיקתא דרב כהנא פרי עץ הדר זה אברהם כדכתיב ואברהם זקן וכתיב והדרת פני זקן, כפות תמרים זה יצחק שנכפת על גבי המזבח, ענף עץ עבות זה יעקב מה הדס זה עשוי קליעה כך יעקב יצאו ממנו קליעות בנים ואית דאמרי כמו שההדס מקיף את הלולב כך בניו הקיפו את מטתו שנאמר ויקרא יעקב אל בניו וגו'. וערבי נחל כנגד יוסף כמו שהערבה נכמשת לשעה קלה קודם שאר מינין כך יוסף מת קודם אחיו ואי נמי שהיו דבריו ערבים לאחיו כדכתיב וינחם אותם וידבר על לבם לפיכך זכה יוסף להמנות עם האבות במצות לולב ומה שיסד הפייט בהושענות והיה עקוד נמשל כאתרוג כו' שלא כדרך מדרש זה:

הלכה יג

כתב הרב **מצות לולב להנטל ביום ראשון כו'**. אמר המפרש כבר ביארנו דהאי במקדש בעי למימר בירושלם דלא נקט במקדש אלא משום דסתם כל הנוטל לולב בירושלם במקדש נוטלו לפי ששם היו מתקבצין כל ישראל וההוא קרא דולקחתם לכם מרישיה לסיפיה מידריש ומסיפיה לרישיה מידריש והכי קאמר קרא ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים. וכתוב בירושלמי לפני ה' אלקיכם בירושלם כדכתבינן בפרק שני. **חל יום השבת כו'**. והוא הדין שמא יוציאנו כמ"ש הרב בפרק שני **ולמה לא גזרו גזרה זו ביום הראשון**

כלומר כיון דבמקדש דין יום ראשון ודין שאר ימים שוה אמאי לא גזרינן האי גזרה דרבה ביום הראשון ומתרץ מפני שהוא מן התורה ואפילו בגבולין כדתניא מוליכין לולביהן בבית הכנסת כדאיתא בגמרא ומתוך שהוא חמור שנוהג בי"ט ראשון בכל מקום לא גזרו ביה רבנן בשום מקום וכל שאר יומי דליתנהו מן התורה בגבולין גזרו ביה רבנן ואפילו במקדש דאיתיה מן התורה. והטעם בזה לפי שביום טוב ראשון שחובה מן התורה בכל מקום וכל אחד ואחד נוטלו ואינו יוצא משליח צבור כל אחד קודם לנטילתו ומזומן ללמוד ולא שכיח דאזיל לגבי בקי ולא אתי לידי חלול שבת ומשום הכי לא גזרו ביה ואפילו בגבולין אבל כשחל שבת בשאר יומי דליתנהו מן התורה בגבולין ולא חמיר להו לאינשי וכסבורין הן שלא יצטרך להם שלא יבאו במקדש ובזמן שבית המקדש קיים אין לולב במדינה ובגבולין דלא בעי דרישה אלא בחורבנו כדילפינן בגמרא מציון דורש אין לה ולפי שהיו סומכין על כך לא גמרי, ואפשר דמקרי ועיילי למקדש מן המדינה או מן הגבולין. ולפי שלולב לכל מסור ואינו יוצא בלולב של שליח צבור צריך הוא ללמוד וזה שלא למד שמא יצא משם עם לולבו ללמוד מן הבקי שאפילו למד מיום ראשון שמא שכח וחוזרו ונוטלו שם במקדש ואתי לידי חלול שבת ומשום הכי גזרי ביה ואפילו במקדש, ואיכא דקשיא להו כי היכי דגזרינן בשופר ולולב ומגלה שמא יעבירנו ליגזר נמי במילה שמא יעביר התינוק או האזמל ברשות הרבים ורבו התירוצין מיהו לא דייקי. והתירוץ הנכון דבהנך הוא דגזרינן משום דתלו בקיבועא דירחא ואיכא למיחש שמא היום אינו ראש השנה ולא מחללינן שבת מספיקא אבל מילה דלא תליא בקיבועא דירחא דלעולם הויא ביום ח' לא גזרינן. ע"כ מפרק לולב וערבה:

הלכה טו

כתב הרב **משחרב בית המקדש כו'**. אמר המפרש בגמרא אמרינן מנא לן דעבדינן זכר למקדש אמר רבי יוחנן דאמר קרא כי אעלה ארוכה לך וגו' ציון היא דורש אין לה מכלל דבעי דרישה. ע"כ מפרק לולב הגזול:

כתב הרב **ובכל יום כו'**. אמר המפרש ואע"ג דאין חיוב בנטילתו מדאורייתא מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו מפני שהיא מדברי סופרים ומצוה מן התורה לשמוע דברי חכמים דכתיב על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה. ואמרינן בגמרא העושה לולב לעצמו מברך שהחיינו וזה ביאר הרב בפרק אחרון מהלכות ברכות. ומנהג לסדר ברכת זמן של לולב בשעת נטילה עם ברכת לולב כי היכי דמסדרינן ברכת זמן דסוכה אכסא ואם בירך בשעת עשיה לא בריך בשעת נטילה דבחד מינייהו סגי. מיהו אין יוצאין בזמן אלא מזמן דשעת עשיה שהוא מצוה לתקנו ולאגדו משום מצות

זה אלי ואנוהו או מזמן דבשעת נטילה ומשום הכי נהגו לומר זמן בשני ימים הראשונים דאם היום קדש אתמול לאו שעת נטילה הוא ולאו שעת עשיה הוא שהרי מתוקן ועומד:

הלכה טז

כתב הרב **בזמן שבית המקדש קיים כו' עד שמא יעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים.** הכל מבואר בדברי הרב ע"כ מפרק לולב:

הלכה יז

כתב הרב **בזמן שבית המקדש קיים כו' עד שמא יעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים.** הכל מבואר בדברי הרב ע"כ מפרק לולב:

הלכה יח

כתב הרב **בזמן שבית המקדש קיים כו' עד שמא יעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים.** הכל מבואר בדברי הרב ע"כ מפרק לולב:

הלכה יט

כתב הרב **כל שחייב בשופר וסוכה חייב בנטילת לולב כו'**. אמר המפרש חוץ מחרש המדבר ואינו שומע שפטור משופר וחייב בנטילת לולב. **קטן היודע לנענע חייב בלולב כו'** כגון שיש לו דעת ותבונה לנענע כתקון חז"ל וליכא ספיקא שמלמדין אותו לברך אבל נשים פטורות מלולב ואם נוטלות אותו מצוה קא עבדי כמי שאינו מצווה ועושה מיהו לא מברכי כלל כמו שביארנו בפרק שני אבל שהחיינו מצוה לברך ע"כ מפרק לולב הגזול:

הלכה כ

כתב הרב **הלכה למשה מסיני כו'**. אמר המפרש והיינו דאמרי בגמרא עשר נטיעות ערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני. ומהערבה שמקיפין בה את המזבח קאמר דאלו מערבה שבלולב ההיא בהדיא כתיבא ואין אדם יוצא בה י"ח בערבה של לולב ואע"פ שהגביהו פעם ראשונה לצאת י"ח לולב וחזר והגביהו לצאת י"ח ערבה אפ"ה לא יצא י"ח ערבה שצריך שיטול אותה לבדה ושיעורה אפילו עלה אחד בבד א' כלומר בד אחד ובו עלה אחד דיו. וכתב ר' האיי ומכוער הדבר להיות עלה אחד בבד אחד אלא כרב נחמן שפיר למיעבד דאמר שלשה בדי עלי לחין ובמקום שאי אפשר סגיא דהלכה כרב ששת באיסורי כי פליג בהדי רב נחמן:

הלכה כא

כיצד היה מצותה כו' מביאין מורביות של ערבה. פירוש מורביות ענפים גבוהים ורכים כדאמרינן בגמרא רכות וארוכות וגבוהות אחת עשרה אמה כדי שיהו גוחות על המזבח

אמה וז"ש הרב וראשיהן כפופין ע"ג המזבח ולא משכחת לה שיהו גוחות על קרנות המזבח אמה אלא כי מנח להו על שפת היסוד כדאמרינן עלה אמה זהו יסוד הרי לך שתי אמות עלה חמש וכנס אמה זהו סובב הרי לך ח' אמות עלה שלש וכנס אמה זה הוא מקום המערכה ושיסוע שלש כניסות לא היה אוכל מהמורביות כי אם אמה הרי לך י"א אמה שלהן כלות כנגד הקרנות בשוה ומאחר שראשיהן היו כפופין על ראשי המזבח בודאי על היסוד היו מונחות אא"כ חל שביעי שלו להיות בשבת זוקפין אותה בשבת. וכ"ת מ"ש ערבה מלולב דאמרינן לעיל דאע"ג דמצותו מן התורה כל ז' במקדש אפ"ה לא דחי שבת הואיל ולית ליה עיקר מן התורה בגבולין לא תדחי שבת ומשני כדי לפרסמו שהוא מצוה פירוש כיון דלא חזינן לה מדאורייתא בהדיא עבדו לה רבנן תקנתא שתהא דוחה שבת ביום אחד כי היכי דלא לשתכח מצות ערבה בשביעי וחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה:

הלכה כב

כיצד היו עושין כו' ובאין העם ונוטלין. אמר המפרש מריש הוה אמינא דהאי ובאין העם ונוטלין ממנה דקאמר הרב לאו למימרא שהעם יכנסו עד צדי המזבח ליטול הערבה משם שהרי אפילו לעזרת כהנים שנקראת מקום דריסת רגלי הכהנים לא היו ישראל נכנסין כי אם לצורך מצוה כגון לסמיכה ולתנופה וכ"ש שלא היו רשאין ליכנס לצדי המזבח שהיה לפנים מעזרת כהנים וקדושתו חמורה מעזרת כהנים שאפילו כהנים בעלי מומין לא היו רשאין ליכנס שם והייתי סבור דהאי ובאין העם ר"ל באין עד מקום מחיצתן והכהנים היו מביאין אותה להם ונוטלין אותה כיון דשמעתי להיא דכתב הרב אבן גאיית אמינא שהעם היו באין עד המזבח ממש ונוטלין הערבה משם וז"ל ודאמר גאון כי אין לו לישראל ליכנס בין האולם ולמזבח ודאי אין להם ליכנס לעבודה ושלא בשעת מצוה וצורך אבל בעונת מצוה שהותרו ליכנס נכנסין והתם אמרינן אמר רב יהודא אמר רב כשהיו ישראל נכנסין ועולין לרגל אעפ"י שנמשכין אחת עשרה אמה אחורי בית הכפורת עומדין צפופין ומשתחוים רווחים ומדהותרו להמשך ולהכנס אחורי בית הכפורת שלפנים מן המזבח ולאולם ולדביר הותרו נמי להקיף בין האולם ולמזבח בעונת מצוה ע"כ. וקשיא לי איך יכנס לשם בשביל זה הרי אין כאן מצוה כלל בשלמא סמיכה ותנופה הוו מן התורה בבעלים וצריכות להעשות במקום שחיטה דהיינו עזרת כהנים ומש"ה התירו ליכנס שם אלא נטילת ערבה לא סגיא בלאו הכי והא אפשר לקיומי נטילת ערבה בלא כניסה עד המזבח ע"י הכהנים כדכתבינן לעיל ומשום הכי מסתבר כסברתינו הקדומה שלא כסברת הריא"ג ואפשר לומר דדוקא בהקפת מזבח קא שרי

ליכנס שם דהא לא אפשר בלאו הכי דא"כ בטלה לה מצות הקפה אבל בנטילת ערבה משם שהנטילה ההיא אינה המצוה עצמה ויכול לקיים מצות ערבה בלא נטילתה משם כגון ע"י כהן כדכתבינן לעיל ואפילו הרב אבן גאית מודה דאסורים לנטלה משם. וחובט בה על הקרקע כו' הרב פירש חביט חביט ולא בריך לשון חבטה ממש וראיה לפירושו ההיא דאמרינן במתניתין פרק לולב וערבה ר"י אומר חריות של דקל היו מביאין וחובטין אותן בקרקע בצד המזבח ואותו היום נקרא יום חבוט חריות. וזכורני שראיתי בילדותי קצת מזקני העיר הקדמונים עושין כן ור"ש פירש שהוא לשון נענוע שדבר זה מנהג נביאים הוא כלומר שלא הי' עיקר תקנתן משום צורך דבר מעיקרא אלא כך נהגו משום חבוב המקדש ומש"ה אין מברכין עליה. ואי קשיא לך הא דאמרינן פרק בתרא דתענית רב אקלע לבבל חזנהו דהוו קרו הלל בראש חדש סבר לאפסוקינהו כיון דהוו קא מדלגי דלוגי אמר ש"מ מנהג אבותיהם בידיהם ואפ"ה מברכין עליו תריץ שאני ערבה דכיון דלא הויא אלא טלטול בעלמא לא מברכינן למנהג כזה אבל הלל בראש חדש שהוא שבחו של הקב"ה מברכינן עליה ואף על פי שהוא מנהג דומיא די"ט שני שאינו אלא מנהג אבותינו בידינו דהא ידעינן בקבועא דירחא ומברכין עליו והטעם מפני שהוא שבחו של הקב"ה ששובתין בו ממלאכה והוא פנוי להתעסק בעבודת השם וכן פירש ר"ת וא"נ יש לתרץ דהתם כי קא אמרינן מנהג אבותיהם לא קאי אקריאת ההלל אלא אדלוג שהיו קורין אותו בתקנת חכמים בין בבבל בין בא"י אלא שבא"י היו מדלגין במקום אחד ורב כי אקלע לבבל וראה אותם שאינם מדלגים כבני א"י סבר שלא היו מדלגים כלל ובעא לאפסוקינהו משום דכיון דאין קריאת ההלל אלא מדרבנן יש לו לדלג לסימן שאין קריאתו מן התורה כיון דחזא דקא מדלגי במקום אחר אמר מנהג אבותיהם בידיהם הוא דלוג זה אבל הקריאה חכמים תקנוה מעיקרא משום קרבן משא"כ בערבה שלא היתה תקנת חכמים אלא מנהג בעלמא ומש"ה לא מברכי עליה ותו לא קשיא מידי ובהלכות מגלה וחנוכה נכתוב טעם אחר בע"ה ובעי בגמרא מ"ש לולב דעבדינן ליה שבעה זכר למקדש ומסיקנא לולב דאית ליה עיקר מן התורה עבדינן שבעה זכר למקדש ערבה דלית ליה עיקר מן התורה לא עבדינן לה שבעה זכר למקדש:

הלכה כג

כתב הרב **בכל יום ויום מקיפין את המזבח כו'**. אמר המפרש הגאונים כתבו דדרך ימין צריכין להקיף וכן מנהג והטעם משום ההיא דאמרינן פ' היה מביא את מנחתה כל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין. **וביום השביעי מקיפין את המזבח שבע פעמים** ואמרינן בירושלמי א"ר אבא זכר ליריחו ואין מנהג להקיף בלולב כי אם ש"צ אך

ביום השביעי מקיפין וערבה בידיהן ובשבת שבתוך החג אין מנהג להקיף הטעם מפני שאין הלולב ניטל בשבת ואם יקיפו אתי למסרך ולמימר שמותר ליטול לולב בשבת:

הלכה כה

כתב הרב **מקבלת האשה כו'**. אמר המפרש ולא אמרינן קא מטלטלא מידי דלא חזיא לה. ומחזירתו למים בשבת שכיון שמשם נטלו אותו היום מחזירו בו כדי שלא יכמשו ההדס וערבה שבו בזמן שהיו נוטלין לולב בשבת דאלו בזמן הזה אסור לטלטלו ואם עבר ונטלו מן המים אסור להחזירו ודוקא לולב אבל אתרוג מותר לטלטל דקא חזי לאורוחי ביה כן נראה דעת הרב ויש חולקים ואומרים דאפילו לולב והדס וערבה מותר לטלטל ולהחזיר במים בשבת שבתוך החג ומייתו ראיה מההיא דמקבלת אשה מיד בעלה וכו' ומוקמינן לה אפילו בזמן הזה כ"כ הרב בעל העזר בחבור המוקצה. **ובי"ט מוסיפין על המים**. פירוש אבל לא מחליפין כו' משום דטרח לתקוני מנא נגעי בה דאי משום השקאת זרעים אפילו מחזירין נמי לא. **ובמועד מחליפין** פירש ר"ש בחולו של מועד מצוה לשפוך המים ולתת אחרים צוננין כדי להעמיד האגודה הטובה:

הלכה כו

הדס שבלולב אסור להריח בו כו' פירוש דגמרינן מסכה דאמרינן דחל שם שמים על עצי סוכה ליאסר כל שבעה הואיל והוקצו למצוה מפני שאינו ראוי אלא להריח כלומר דסתמא דאיניש כי מקצי להו משאר הנאתן ומכינן למצוה מדרך הנאתן קא מקצי להו והדס לריחא קאי ומריחא קא מקצי להו ואתרוג לאכילה קאי ומאכילה קא מקצי ליה אבל לא מריחא וכי מוכח ליה ליזדהר דלא ליתהני מיניה בלא ברכה ברוך שנתן ריח טוב בפירות:

הלכה כז

כתב הרב **ואסור לאכול אתרוג כל יום השביעי**. אמר המפרש לא מיבעיא אם לא נולד שום פיסול באתרוג שאסור אלא אפילו אם נפסל אחר שבירך עליו ביום א' אסור לאכלו כל שבעת הימים דכי אתקצאי לשבעת יומי אתקצאי ול"מ נמי אם לא יצא ביום השביעי שאסור לאכלה אלא אפילו לאחר שיצא בה דלכל ז' הימים אתקצאי כדאמרינן ובשמיני מותר באכילה פירוש שאינו מוקצה לאותו יום כלל. ואע"ג דבסוכה אמרינן כיון דאתקצאי לבין השמשות של שביעי אתקצאי לכוליה יומא דשמיני לא דמי דהתם גבי סוכה חזיא לבין השמשות דאי מקלע סעודתא מיבעי ליה למיתב בגוה ומיכל לסעודתא משום ספיקא דשמא עדין לא נגמר יום שביעי ומגו דאתקצאי בתחלת שביעי לכל בין השמשות של שביעי מספיקא אתקצאי נמי לכולי יומא דשמיני אבל אתרוג לא חזי לבין

השמשות של שביעי שהרי כיון שבירך עליו שחרית שוב אין מצותו נוהגת ולפיכך לא הוקצה לבין השמשות ומגו דלא אתקצאי לבין השמשות לא אתקצי לכולי יומא דשמיני. ובזמן הזה כו' פירוש דשמא שביעי הוא אבל בתשיעי ספק שמיני מותרת דמאי אמרת אימר שמיני הרי היא מותרת לדברי הכל וכ"ש שמותרת בתשיעי. וכיון דאתרוג הוי אסור בשמיני ספק שביעי משום דלכולי יומא אתקצאי סוכה נמי הויא אסורה להסתפק ממנה אפילו בתשיעי כגון מנויי סוכה שהתנה עליהן משום ספק שמיני דלא אתקצאי לכולי יומא דח' דהא יתבינן בה בח' כדכתבינן וטעמא דמסתבר הוא. הפריש ז' אתרוגין כו' פירוש דלא אתקצאי כל חדא וחדא אלא ליומא ודוקא היכא בריר לן השביעי ודאי והשמיני ודאי כגון בזמן שבית המקדש קיים אבל בזמן הזה אתרוג דשביעי אסור אף בשמיני דשמא שביעי הוא והא הקצהו לשביעי ע"כ מפרק לולב וערבה:

פרק ח

הלכה א

כתב הרב **ארבעת מינין שבלולב האלו כו'**. אמר המפרש יבש פסול משום דבעינן מצוה מהודרת דכתיב ואנוהו ועוד משום הקריבהו נא לפחתך ובירושלמי סמיך ליה אהאי קרא דכתיב לא המתים יהללו יה. וגזול או גנוב דכתיב ולקחתם לכם משלכם אפילו לאחר יאוש כלומר אפילו שמעיניה למריה דאיאש מיניה ואמר ווי ליה לחסרון כיס דלענין מקנה אמרי דקני ליה ביאוש והוי דידיה הכא חיישינן משום מצוה הבאה בעבירה ואמרינן במדרש א"ר לוי כל מי שנוטל לולב גזול משל ללסטים כו' כך אדם לוקח לולב לרצות בו את קונו וגזלו והלולב אומר גנוב אני גזול אני והמלאכים אומרים אוי לזה שנעשה סניגורו קטיגורו ודוקא ביום ראשון הוא דפסילי דלא בעי' הדר ולכם אלא ביום הראשון בלבד דאיתיה מן התורה אבל בשאר יומי דמדרבנן נינהו לא בעי' הדר ולכן כדבעינן למימר קמן. **או שהיה מאשירה כו'** כיון דלשריפה קיימא כדכתיב ואשיריהם תשרפון באש לא מהני ביה ביטול וכל היכא דאיתיה כשרוף דמי וכתותי מכתת שיעוריה וה"ה בע"ז ביד ישראל דאינה בטלה עולמית. או שהיה של עיר הנדחת פירוש כיון דלשריפה קיימא כדכתיב תקבוץ ושרפת כמאן דליתיה דמי ואשתכח דלית ביה שיעורא ומש"ה פסולים אפילו בשאר הימים ודוקא כי פסלינן של עיר הנדחת כגון שנמצאו בו תלושין אבל נמצאו בו מחוברין מותרין דהא מחוסרין תלישה קביצה ושריפה ואנן בעינן תקבוץ ושרפת כדאיתא התם שלהי פרק חלק. היה אחד מהם לע"ז כו' פירוש ששמשו בו לע"ז לכבד לפניה לא יטול דמאיס למיעבד ביה מצוה. **ואם**

נטל יצא דמצות לאו ליהנות ניתנו ואפילו בי"ט ראשון ומיירי בשאינו מתכוין להגביה אחד מהם לקנותו אלא לצאת בו בלבד א"נ שבטלו קודם שהגביהו והשתא ליכא משום הנאת ע"ז דהא בטלי אבל לכתחלה לא משום דמאיס ואם לא ביטלו בי"ט ראשון פסול מן התורה משום דבעינן לכם וביום טוב שני פסול מדרבנן משום הרחקת ע"ז וזה לא הוצרך הרב לבאר שהרי בהלכות ע"ז וחקות הגוים ביאר כל עניני ע"ז ואיך מותר ליהנות ממנה. **היה כמוש ולא גמר ליבש כשר כו'** פירוש אפילו לכתחלה ואפילו ביום ראשון **ובשעת הדחק כו'** פירוש כדאמרינן בגמרא שהם מורישין לולביהן א"ל משם ראיה אין שעת הדחק ראיה ומדקא אמרי ליה הכי מכלל דבשעת הדחק כשר ומברכין עליו ואע"ג דליתיה הדר משום דלא אפשר ולא דמי לפריש או רמון דהתם לאו מאותו המין הוי כלל והיינו חורבא דאתי למסרך אבל בלולב כיון דאותו המין הוא בין הדר בין לא הדר לא פליגי רבנן בענין ברכה בשעת הדחק אבל היכא דאפשר בהדר לא תקינו רבנן ביבש כלל ולא מברכינן שהרי הכל הולך אחר תקנתא ולא תקנו רבנן ביבש אלא בשעת הדחק ואם נטל היבש ובירך יחזור ויטול בהדר ויברך לקיים את המצוה וליכא ספיקא דאמטו להכי קרי ליה במתניתין ליבש פסול במקום דאיכא הדר דאפילו דיעבד נמי פסול וכשאמרו שעת הדחק שאני ה"מ ביבש אבל בקטום אפילו בשעת הדחק אין מברכין עליו שאינו הידור כלל והיינו דגרסינן בירושלמי היבש פסול משום דכתיב לא המתים יהללו יה תני בשם ר' יהודא היבש כשר שכן בכרכי הים היו מורישין לולביהן לבניהם אמרו לו אין למדין מן הדחק. בעון קומי ר' אבין מה בין קטום ליבש הציציתין פירוש של לולב אמר לון זה הדור וזה אינו הדור כלומר זה הדור מזה ואכולה מלתא קאי. **אבל לא שאר המינין** פירוש כיון דלא אשכחן בגמרא היתר ביבש בשעת הדחק אלא בלולב משמע דוקא לולב אבל שאר מינין דלכי יבשי מיפרכי לאו הדר נינהו כלל ופסולים נינהו אפילו בשעת הדחק וכל שכן אתרוג דפריש ביה קרא הדר טפי מכלהו שאם היה יבש פסול דהקריבהו נא לפחתך קרינא ביה ודוקא כי פסלינן יבש ביום ראשון אבל ביום שני כשר בדלית ליה הדר ואית דאמרי דדין לולב ושאר המינין שוה דבכלהו בשעת סכנה יוצאין בהם יבשים ומברכין עליהם כמו שהיו עושים בני כרכים בלולב ולא מסתבר:

הלכה ב

אתרוג של ערלה כו'. פירוש משום דערלה אסורה בהנאה ונמצא שאין באתרוג זה לא היתר אכילה ולא דין ממון ואנן בעינן לכם וליכא. והאידנא אתרוגין דילן כשרין אע"ג דלא ידעינן אי הוו ערלה אי לא דהא תנן ספק ערלה בארץ אסור ובסוריא מותר ובחוצה לארץ יורד ולוקט ובלבד שלא יראנו לוקט דערלה בחוצה לארץ כי נהגא מהלכה למשה מסיני

היא וכי אתמר הלכה בודאי אבל בספיקא מותר. אבל בשאר מיני הלולב לא נהגא בהו ערלה דלאו פירות נינהו. **ושל תרומה טמאה** מפרש בגמרא מאי טעמא פרי עץ הדר אמר רחמנא והאי לאו הדר הוא ואי נמי לפי שאין בה היתר אכילה ולא לכם קרינא ביה. **ושל טבל** הוי נמי מפני שאינו ראוי לאכילה. **ושל דמאי כו'** פירוש כגון שלקחו מעם הארץ וסתם פירותיו ספק מעושרים ספק אין מעושרים ודמאי חזי ליה שאפשר שיפקיר נכסיו כו' דהא תנן מאכילין את העניים דמאי כו' ואי קשיא לך אמאי לא אמר שאפשר שיפקיר אותו אתרוג והאתרוג פטור מן המעשר, תריץ הא לא מצי אמר דכי אמרינן דהפקר פטור מן המעשר הני מילי קודם שבא לו חיוב מעשר אבל לאחר דבא לו חיוב מעשר תו לא פקע בהפקר. ושמעינן להא מלתא מההיא דאמרינן בספרי וכל תרומה לכל קדשי בני ישראל ר' ישמעאל אומר בא הכתוב על מקדיש ערימתו עד שלא מירח שהוא פטור מן המעשרות או עד משימרח ת"ל ראשית דגנך וגומר. והוא הדין בהפקר דלא עדיף הפקר מהקדש ואם הקדיש אחר שנתחייב לא חייל כדי לפטור התבואה מן המעשר הכי נמי הפקר ומשום הכי איצטריך טעמא דאפשר שיפקיר נכסיו כדאמרינן בגמרא מגו דאי בעי מפקר לנכסיה. ואי בעית אימא דהפקר כי האי גוונא לאו הפקר הוא לפטרו מן המעשר כדאמרינן המפקיר את כרמו ולמחר השכים ובצרו חייב בפרט ובעוללות. והכא נמי כיון דאיהו הדר וזכי ביה גלי אדעתיה דהפקרו לאו הפקר הוא. אתרוג של תרומה טהורה ושל מעשר שני בירושלים לא יטול שמא יכשירו לטומאה פירוש דהא אמרינן במתניתין מקבלת אשה מיד בנה ומיד בעלה ומחזרת למים בשבת וכמו שהביאה הרב בפרקין דלעיל שהיו שורין האגודה במים שלא ייבשו המינין שבה וכשנוגעין באתרוג הוכשר לטומאה דכתיב וכי יותן מים על זרע וגומר ואסור לגרום טומאה לתרומה והוא הדין למעשר שני דכתיב את משמרת תרומותי ואמר רחמנא עביד לה שימור. **ואם נטל כשר** פירוש בתרומה לא מיבעיא כהן דנפיק בה שהרי ממונו הוא לגמרי אלא אפילו ישראל נמי נפיק ביה דהואיל וראוי ליתנו לבן בתו לכהן לכם קרינא ביה ויוצא בו ביום ראשון ולא מצינן לפרושי טעמא ואם נטל כשר הואיל וראוי לכהן אע"פ שאינו ראוי לו דאם כן גבי דמאי אמאי אצטרכינן למימר שאפשר שיפקיר נכסיו נימא של דמאי כשר מפני שראוי לעניים אלא לאו שמע מינה דבר הראוי לו בעינן ומשום הכי אצטריך לן לפרושי הואיל וראוי לבן בתו כהן וכי תימא אכתי אע"ג דליתא להאי טעמא אמאי לא נפיק ביה ישראל נימא מגו דאי בעי מתשיל עלה לכם קרינא ביה כדאמרינן בדמאי מגו דאי בעי מפקר לנכסיה ובפרק אלו עוברין נמי אמרינן גבי כיצד מפרישין חלה ביום טוב הואיל ואי בעי מתשיל עליה ממוניה הוא. ויש לומר דלא אמרינן האי הואיל אלא לחומרא כי

התם דאמרינן דמוזהר עליו משום בל יראה אבל לקולא כי היכא דנימא דמשום הואיל ליפוק בה ידי חובתיה וקרינא ביה לכם לא אמרינן. ובמעשר שני בירושלם אם נטל כשר דאי מעשר ממון הדיוט הוא הרי יש בו היתר אכילה ודין ממון ואפילו תימא מעשר ממון גבוה הוא כיון דאית ליה ביה היתר אכילה בהכי סגי ולא בעיא דין ממון וכתב רש"י ודוקא בירושלים אבל חוץ לירושלים לא דלכם כתיב הראוי לכם:

הלכה ג

לולב שנקטם ראשו פסול פירוש ואע"פ שלא נקטם ראש השדרה אלא שנקטם ראש העלים העליונים פסול דלא הוי הדר. והראב"ד פירש דוקא בראש השדרה אבל בראש התיומה העליונה כשר. **נסדק אם נתרחקו כו'** והיינו דעביד כי דאמרינן בגמרא אבל אם נסדק כיון שאינו מפוצל כ"כ שיראו כשנים כשר. **נפרדו עליו זה מעל זה** כלומר ראשיהן נפרדין כענפי דקל ואין מתחבר בשדרה אבל למטה הן מחוברין בה. ולא נדלדלו כלומר שלא נעקרו וניתקו מן השדרה כלל שזה פונה כעלי החריות ר"ל כעלי חריות הדקל שזה פונה לכאן וזה פונה לכאן כענפי שאר אילנות. **נפרצו והוא שידלדלו כו'** פרש"י שניתקו לגמרי מן השדרה וחברן ע"י אגד. כחופיא שעושין אותם מעלין של לולב התלושין מהשדרה שאוגדין מהן הרבה ביחד והרי"ף פירש שלא נעקרו לגמרי מן השדרה אלא תלוין בה מעט ודעת הר"מ נראה כן וראיה לפירוש זה דתנינן גבי ערבה נפרצו עליה פסולה נשרו מקצת עליה כשרה ומשמע שיש חילוק בין נשרו לנפרצו שנשרו אינם מחוברים כלל ונפרצו הם:

הלכה ד

בריאת עלין של לולב. אמר המפרש זהו פירוש מחובר מעט להרי"ף ולפירושם כל עלה ועלה נקראת תיומת ולפירוש ר"ש אין הלולב נפסל אלא כשנחלק העלה העליון עד שנסדקה שדרתו וכי דייקינן לעיל דנסדק כשר כשנסדק צד העליון אבל כשנסדקה השדרה של עלה העליון פסול א"נ חילוק יש בין נסדק לנחלקה וכי אמרינן דנחלקה התיומת פסול ה"ה ניטלה דכ"ש הוא. **היו עליו אחת אחת כו'** פירוש והיינו לולבא דסליק בחד הוצא דאמרינן בגמרא ור"ש פירוש שכל עליו עולין מצד אחד ואין משמעות הלשון נראה כן דא"כ דסליק בחד גיסא הול"ל מיהו תרווייהו איתנהו לפוסלה שהרי ניטלה התיומת נינהו ואין הפרש בין ניטלה בידי אדם לנטילה בידי שמים. היו עליו זה על גב זה כו' היינו צני הר הברזל הנזכר במשנה וכתב הראב"ד דכלהו הני פסולי לא מפסלי אלא ברוב בין חלוקת התיומת ונטילתה או נפרצו עליו והכי איתא בתוספתא:

הלכה ה

הדס שנקטם ראשו כשר. אמר המפרש הרי"ף פסק דאפילו שלשתן קטומין כשר ל"ש עלתה בו תמרה ול"ש לא עלתה בו תמרה ור"מ נמי משמע דהכי ס"ל דהדס שם המין הוא וכבר כתב למעלה דשלשה בדי הדס בעינן ומדפסיק ותני כשר משמע נמי דאפילו לא עלתה בו תמרה כשר מיהו מצוה מן המובחר שיהו שלשתן שלמים הא אמר שמואל להנהו דמזבני אסא אשוו וזבינו ואם לא דרישנא לה כר' טרפון דאמר אפילו שלשתן קטומין ומדלא דריש להו מעיקרא ש"מ מצוה מן המובחר להיותן שלמים והיינו טעמא דמכשרינן נקטם ראשו בהדס טפי משאר מיני מפני שהכתוב תלה הדורו של הדס בעבות וכיון דאיכא עבות בראש כל אחד ואחד היינו הדורו ולא חיישינן לקטומין אבל שאר מינין אין הדורן אלא בגופן ולפיכך נקטמו ראשיהן פסולין והרב ר' שמואל בר' דוד אמר בה טעמא אחרינא משום דהדס אחר שנתלש מן הקרקע ונקטם ראשו יכול לעלות בו תמרה והוי כאלו לא נקטם משא"כ בשאר מינין והיינו דאמרינן בגמרא נקטם ראשו ועלתה בו תמרה כשר ובשאר מיני לא אמרינן הכי ש"מ דבהדס אפשר ובשאר מיני לא אפשר ודעת ראב"ד בהדס שנקטם ראשו פסול כסתם מתניתין דתני גבי הדס נקטם ראשו פסול והוא שלא עלתה בו תמרה קאמרי רבותינו דפלוגתא דר' ישמעאל ור"ט ור"ע לא בקטומין בראשיהן אלא בקטומין מן הענף של הדס שר' ישמעאל סבר שאם קטף שתים הוצים קטנים מן הענף הגדול כשרים עם ענף אחר גדול ובלבד שיהא ארכו שלשה והיינו דגרסינן בירושלמי ר' ישמעאל אומר שתי דליות ואחת שאינה קטומה כלומר שנים קנים שהם קטומים מן העץ השלם ואחד שלם עמהם ור"ט אמר אפילו קטם שלשה קטנים מן העץ השלם שהם שלש דליות כשר ובלבד שיהיו ארכן שלשה וקי"ל כר"ט ואע"ג דכתוב עץ עבות דמשמע עץ שלם דאלו עבות הא מוקמינן ליה בעץ שענפיו חופין את עצו הוי אומר זה הדס והא דאמרינן בגמרא תלתא וקטימי שכיחי כו' הכי קאמר שלשה בדין שהם עבות שכיחי חד הדס שלם כלו עבות לא שכיח ור' עקיבא ס"ל עץ גדול שלם שיש בו דליות בעינן והיינו הוא דכתיב ענף עץ עבות דמשמע עץ שלם זהו סברתו וסברתו נכונה היא אך דעת הרי"ף אינו נראה כן וכ"ש דעת ר"מ וזו היתה כונתו כשלא כתב ההוא דשלשתן קטומין להוציא מסברת הראב"ד ויש טעם נכון לסברת הרי"ף ור"מ כמו שכתבנו. **נשרו רוב עליו כו'** כגון שנפלו שנים מכל עבות ועבות **אם נשתיירו כו'** דבציר משלשה עלין אינו עבות ודוקא שיהיו בראש הבד אבל באמצע לא מכשרינן כמ"ש הרב בפרקין דלעיל וכיון דבנשרו רוב עליו דליתנהו כלל סגי בגמרא עלין בקן אחד כ"ש אם יבשו רוב עליו דאיתנהו דסגי נמי בג' עלין לחין. האי דלא תני גבי לולב נשרו עליו

כדקתני גבי הדס איכא למימר משום דלא שכיח שישורו עליו אם לא ינתקם בכח והיינו נפרצו אבל בהדס ארחא דמלתא היא. **היו ענביו מרובות מעליו כו'** כלומר שהיו גרעיני ההדס מרובין מכל העלין שבלולב **אם ירוקות כשר** דמיני דהדס נינהו ומראיהן שוין למראה ההדס ואין נראה מנומר. **ואם אדומות כו'** דכשמתחילין ליבש מתאדמין ואחר כך משחירין ודוקא שהיו מרובות מעליו אבל מעוטות מעליו כשר ואם מיעטן כשר כלומר אם מיעטן קודם י"ט כשר ולא אמרינן דפסול שאינו חוזר להכשרו הוא. **ואין ממעטין כו'** ר"ל משום שבות שדומה למתקן כלי ומכשירו. **עבר וליקטן** כלומר שעבר ע"ד חכמים שאסרו למעטן בתחלה בי"ט והוא ליקטן לכתחלה וכגון שהושחרו בי"ט דהו"ל נראה ונדחת ונראה ואפילו אגדו בענביו מרובין מעליו וליקטן לכתחלה כשר ואין בזה משום תעשה ולא מן העשוי ולא משום דחוי מעיקרא דהא קי"ל דלולב א"צ אגד ולא מיקרי דחוי עד דחל עליה י"ט ואיכא למימר מדלא פליג בין אשחור האידנא בי"ט או מאתמול משמע דס"ל דכל מיעטן כשר דאין דחוי אצל מצות ל"ש לקולא ול"ש לחומרא ואפילו בנראה ונדחה וכפשוטה דמתניתין דכסהו הרוח חייב לכסות וכדאמרינן בגמרא דכ"ע דאין דחוי אצל מצות:

הלכה ו

כתב הרב **ערבה שנקטם ראשה כשרה**. אמר המפרש הדבר הזה צריך תלמוד דלא אשכחן שום תנא דמכשר כי אם בהדס מפני הטעם שכתבנו אבל ערבה קטומה ליכא מאן דמכשר. **נפרצו עליה פסולה** פי' ואע"פ שלא ניתקו לגמרי דכמי שאין לה עלין דמיא ולא הויא הדר ודוקא שנפרצו רוב עליה אבל מקצתן כשרה דלא חמיר נפרצו מקצת עליה מנשרו מקצת עליה דאמרינן בגמרא דכשרה וזה לא כתב הרב וצ"ע. ויבשה פסולה וכמושה כשרה כמ"ש הרב בריש פרקין:

הלכה ז

אתרוג שניקב נקב מפולש כו'. אית דמפרשי נקב מפולש שניקב לבית חללו ולא מסתבר שלא מצינו מפולש אלא משני צדדין כדין מבוי מפולש ומיירי ודאי אע"פ שאינו חסר וכגון שתחב בו מחט מצד אל צד שאם חסר אפילו אינו מפולש פסול. **אם היה כאיסר כו'** פירוש ואע"פי שאינו חסר וכגון שתחבו בשפוד עבה. **חסר כל שהוא פסול** ואפילו נקב שאינו מפולש כן דעת הרב וכן פירש ר"ש ולחומרא וירושלמי מסייעם. והראב"ד והרב בעל היראים כתבו דניקב נקב מפולש דוקא בשחסר כל שהוא וקולא יתירה הוא והמחמיר כדברי הרב תע"ב ובלבד שלא יבטל מצותו. ובמסכת אהלות תנן אתרוג שנפרץ ותחבו בקסם אינו חיבור שאין חבור אדם חבור. **ניטל דדו כו'** והיינו פיטמתו

כדאמרינן הפטמא של רמון ודוקא שהיה לאותו אתרוג פיטמא ונפלה דהו"ל חסר ופסול אבל אם לא היתה לו הפטמא כדרך אתרוגין הרבה כשר. והיינו דאמרינן במתניתין ניטלה פיטמתו וכמ"ש הרב ניטל דדו כלומר שהיתה בו וניטלה בין מאליה בין ע"י אדם ואמרינן בירושלמי דניטלה פיטמתו היינו שושנתו. **ניטל העץ כו'** ודוקא שניטל מעיקרו דהיינו בוכנתו אבל אם נחתך העוקץ מלמעלה כיון שנשתייר ממנו מה שבתוך הגומא כשר והיינו דאמרינן ניטל עוקצו כשר. והני תרתי דניטלה פיטמתו וניטלה בוכנתו דפסלינן ראיה חזקה לדברי הרב דמפרש דחסר אעפ"י שאינו מפולש פסול דהא בהני לאו כאיסר איכא ולא נקב מפולש איכא. **עלתה חזזית עליו** כתב רש"י חזזית כמין אבעבועות דקות ע"כ והוא מלשון ילפת דמתרגמינן חזזן בשנים ושלשה מקומות פסול דהו"ל כמנומר ולאו הדר הוא. **על רובו פסול** דרובו ככלו וחשבינן ליה כאלו כלו מלא חזזית אבל במיעוטו כיון דבמקום אחד הוא כשר דאכתי הדר הוא ואמרינן בירושלמי תמן רובו מצד אחד הוא ולא מכל צדדיו דאי מצדדין הרבה אפילו מיעוטו פסול. **נקלף החיצון כו'** פירוש שיש על האתרוג גלד אחד כמו שנמצא באפרסקין ובתמרים והיינו דאמרינן בגמרא דאגליד כאהינא סומקא וכשמגררין אותו בסודר או בצפורן נשאר ירוק כמות שהוא ברייתו. **אם נקלף כלו כו'** זהו כדעת הרי"ף והטעם דמדמינן ליה לגלודה שמקצתה מתיר בה ור"ש פירוש בהפך דנקלף כלו כשר דברייתו הוא אבל מקצתו פסול דמנומר הוא:

הלכה ח

אתרוג שהיה תפוח פירוש כגון שנפלו עליו גשמים אחר שנלקט ונתפח ואע"פ שלא נסרח. **סרוח** שריחו רע מחמת תולעים שאכלוהו אע"פ שלא נתפח וכתב בעל ה"ג תפוח סרוח פסול לא שנו אלא מבחוץ אבל מבפנים כשר. **כבוש** פר"ש בחומץ או בחרדל. **שלוק** נתבשל ביותר באור ברותחין. **שחור כו'** היינו כושי שבמשנה כדאמרינן כושי לבד ומנומר פסול והוא האתרוג שבא מארץ כוש והוא שחור. **גדלו בדפוס ועשאו** דפוס נקרא כל דבר העשוי למדת דברים אחרים בין שיהיה נתון על גביהן או בתוכן והוא עשה דפוס לאתרוג כשהוא קטן במחובר וגדל כמדת הדפוס כיון שאינו דומה לאתרוג פסול דלאו הדר הוא. **עשהו כמין ברייתו אע"פ שעשהו דפין דפין כשר** כלומר שהוא כמין קלפות. **התיום** שני תאומים דבוקים יחד וצ"ע דהא קי"ל כי"א דפסלי אף התיום **והבוסר** פירש ר"ש קטן כפול הלבן כדאמרינן הוא בוסר הוא גרוע הוא פול הלבן ותימה הא קי"ל כר' יהודה דאמר שיעור אתרוג קטן כביצה כמ"ש הרב בפרקין דלעיל וכן פסק הרי"ף ופירש הרב בעל ההשלמה דסובר דאתרוג כיון שהוא גדול במינו אינו כבוסר של

שאר אילנות שהוא כפול הלבן אלא שיעורו יותר מפול הלבן והוא כביצה ע"כ ומסתבר לן כרבנן דפליגי עליה דר' עקיבא ומכשירי אתרוג הבוסר לא איירי בשיעורו כלל דהא איפלגו בשיעור אתרוג ר' יהודה ור"מ ואיפסיקא הלכתא כר' יהודא דאמר כביצה אלא הא אתא לאשמועינן דאע"ג דלא בשיל כל צרכיה באילן ועדין שיני אוכליו תקהנה בו אפ"ה הדר מיקרי וכשר כיון שיש לו שיעורו ולא נקיט בוסר אלא דרך העברה ור' יהודה ור"מ אפליגו בשיעורו שיש אילנות שדרכן לשאת פירות קטנים וקאמרי כיון דפחות מכאגוז הוה כשרה כל אחד ואחד לפי סברתו פסול דלא תיסק אדעתך דכיון דבשיל כל צרכיה אפילו הוא קטן ביותר כשר קמ"ל דאינו הדר עד שיהיה כביצה אליבא דר' יהודה דהלכתא כותיה שהרי דומיא דנגורי הוא. **מקום שהאתרוגין כו'** והיינו אמרינן בגמרא הא לן והא להו דבני בבל מתוך שהן קרובין לאתרוגין לארץ כוש קנו אתרוגיהן מקצת שחרות וכיון דרגילי בהו הדר מיקרו והקריבהו נא לפחתך קרינא ביה והיינו כושי כשר דאמרינן בגמרא אבל לבני ארץ ישראל וה"ה לשאר מקומות שאין רגילין בהן פסולין. **ואם היו שחורין ביותר כו'** פירוש ואפילו לבני בבל וכל שכן לבני א"י והיינו דומה לכושי דאתמר בגמרא שהוא פסול לדברי הכל וזהו שכתב הרב כאדם כושי ודעת רש"י דכי אמרינן דאתרוג כושי כשר לבני בבל דוקא שבא מארץ כוש ומתוך שקרובים לארץ כוש רגילין בהם ומש"ה אפילו שחור ביותר וכ"ש שכשר לישראל העומד בארץ כוש שהרי כל אתרוגי הארץ ההיא כושיים הם אבל אם דומה לכושי כלומר שגדל בבבל וכ"ש בא"י ונשתנה מראהו ודומה לכושי נדמה הוא ופסול וכתב רש"י נדמה קונטרא פייט בלע"ז:

הלכה ט

כל אלו שאמרו שפסולין מפני מומין שבארנו וכו' והפסלות שהוא כו' או מפני שאותו אתרוג אסור באכילה כגון שהיה של ערלה או של תרומה טמאה או של טבל **בין בי"ט ראשון בין בשאר הימים פסול** ודבר זה צריך תלמוד דבשלמא הפסלות שהוא משום ע"ז איכא למימר כתותי מכתת שיעוריה ולא נקיט שום אתרוג ומש"ה פסול בין ביום ראשון בין בשאר הימים אלא הני דאמרינן כלהו מלכם חזינן האיסור דכיון שאין בהם לא היתר אכילה ולא דין ממון לא מיקרי לכם וכיון דמלכם חזינן להו בשאר הימים הוה לן למימר דכשרין:

הלכה י

אין אדם יוצא בי"ט ראשון של חג בלולבו של חברו שישאלנו ממנו פירוש דהא כתיב ולקחתם לכם משלכם להוציא את השאול וכ"ש גזול ומאחר דלולב השאול פסול ביום

ראשון אין ראוי לומר השאיליני לולבך דהא בתורת שאלה נטלה ואין יוצא בו אלא צ"ל לו תן לי לולבך. **נתנו לו ע"מ להחזירו כו' ואם לא החזירו לא יצא שנמצא גזול** דכיון דלא נתנו לו אלא ע"מ להחזיר ולא החזירו איגלי מלתא למפרע דמעיקרא גזול הוא בידו ואע"ג דלא הוה ביה תנאי כפול דהא קי"ל כל האומר ע"מ כאומר מעכשו ובמעכשו לא בענין תנאי כפול והא דנתנו לו ע"מ להחזירו מייתי לה בפרק לולב הגזול ועיקרא דמלתא בשלהי פרק יש נוחלין דאמרי התם דרש רב נחמן אתרוג זה נתון לך במתנה ואחריך לפ' נטלו ראשון ויצא בו באנו למחלוקת ר' ורשב"ג ואמרינן במסקנא אלא מיפק דכ"ע לא פליגי דנפיק בה דאי מיפק לא נפיק ביה למאי יהביה ניהליה וזה לא הוצרך הרב לכתוב דכיון דפסק דמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה ויוצא בו כ"ש הכא דיהביה ניהליה לגמרי כל ימי חייו. וכתב בהשלמה ואע"ג דתנן כל מתנה שאם הקדישה אינה מקודשת לא שמה מתנה ה"נ יכול להקדישו ולפדותו ולהחזירו לו ואע"ג דמסקינן בפרק יש נוחלין הילך שור זה על מנת שתחזירהו לי הקדישו אינו מוקדש שאני שור דקדושת הגוף הוא ואינו יכול לפדותו ע"כ ומדאמרינן הכא עד שיתננו לו במתנה וכדאיתא בגמרא בהדיא ולא אמר עד שיתננו לו בלחוד משמע שאין סומכין בנתינת לולב בדעתו ובלבו אלא צריך להוציא בשפתיו מתנה בפירוש ולא תלינן לא בדעת ב"ד ולא בדעת שותפין לפי שמתנה זו של לולב רובן מתנה ע"מ להחזיר הן צריך להחמיר עליו ולומר בפירוש בשפתיו וכדגרסינן בירושלמי וצריך ליתן בדעת גמורה ולא נודע כך אלא בהוצאת שפתיו ובמתניתין בפרק לולב וערבה אמרינן ומלמדין אותן לומר שכל מי שיגיע בידו לולבו של חברו הרי הוא לו במתנה משמע דאמירה בעינן מדקתני לומר. כל זה מדרך הרב בעל העזר והוא בפרק לולב הגזול:

כתב הרב **ואין נותנין אותו לקטן כו'**. אמר המפרש הא מיירי בקטן היודע לנענע שחייב בלולב כדכתבינן בפרק ג' וכיון שיודע למה מנענעין וכיצד מנענעין א"א שלא יהא בר זכיה לנפשיה כאותה ששנינו פרק האומר התקבל גט זה צרור וזורקו אגוז ונוטלו זוכה לעצמו ואין זוכה לאחרים אבל בפחות מיכן לא איכפת לן דהא אמרינן במי שמת זכין לקטן ואין זכין לגדול דשמעינן מיניה בין לר' אליעזר בין לר' יהושע דיש קטן שאין לו זכיה מעצמו אלא ע"י אחרים וע"י אחרים נמי לא ליקני ליה הושענא עד שיהיה פעוט לקניית עצמו דקני מדרבנן ומקני נמי מדרבנן ולקנות על ידי אחרים עד שיהיה בן שלש עשרה שנה ויום אחד מפני שזכוי ע"י אחרים דאורייתא וקנין גמור והלכך צריך שיהיה בן שלש עשרה שנה ויום אחד שיהא מקנה ומזכה לאחרים מדאורייתא והר"מ ביאר כל

זה במקומו בהלכות זכיה ומתנה וגרסינן בירושלמי רב יעקב הוה יהיב אתרוגא לבריה והוה אמר ליה לכשתזכה בו ובמצותו החזירהו לי ע"כ מפרק לולב וערבה:

הלכה יא

כתב הרב **שותפין שקנו לולב כו'**. אמר המפרש משום דכתיב ולקחתם לכם משלכם כלומר שהוא כלו שלו ולא מקצתו שלו. ואע"ג דבפרק ראשית הגז דרשינן בגדיכם עריסותיכם תרומותיכם לרבות טלית של שותפין ועיסת שותפין ותבואת שותפין שחייבין בציצית וחלה ותרומה שאני הכא דלא כתיב פרי עץ הדרכם דאי הוא כתוב הכי הו"א אפילו של שותפין אבל כיון דכתיב לכם משמע דקרא קפיד שיהא כלו שלו והאי דלא כתיב ולקחת לך וכתוב לכם למדרש שתהא לקיחה לכל אחד ואחד כדדריש בפרק לולב הגזול ובתורת כהנים וכתב מורי יצ"ו ועכשו מנהג שלוקחין אתרוג לצורך הקהל ויוצאין בו כל אחד ואחד ויש שמדקדקין שאחד מגדולי הקהל יוציא המעות משלו ומקנה הלולב לכל אחד ואחד במתנה על מנת להחזיר ואחר החג חוזר וגובה דמי הלולב מן הקהל ואפשר לומר כי גם הוצאת המעות משלו יוכל לעשות על מנת להחזירם לו אחר החג. ונראה לומר שאין אנו צריכין לכל זה אלא אפילו יוציאו לכתחלה הדמים מן המעות שבו מן הקהל ש"ד כי לב ב"ד מתנה עליהם שיתנו במתנה ע"מ להחזיר לכל אחד ואחד חלק האחרים ואפילו יש בהן יתומים קטנים דהפקר ב"ד הפקר וכלם תלוים בדעת גדוליהם וחכמיהם. כל זה מדרך רבינו שמואל ודעת הרב העזר כתבנו למעלה. **האחין שקנו אתרוגיהן מתפיסת הבית** כלומר שקנו אותן ממעות ירושת אביהן שהירושה כל זמן שלא חלקו אותה נקראת תפיסת הבית וה"ה אם ירשו אותן מאביהן **אם יכול לאכלו ואין האחין מקפידין בכך יוצא** כלומר רואים אם אוהבין זה את זה עד שאין מקפידים אם לקח אחד מהם דבר מתפיסת הבית ואכלו בלא גורל ובלא ידיעת חברו יצא כיון שיש אתרוגין בבית לצאת בהן י"ח מצוה. כתב הרב ן' מיגש אי איכא אחרנייתא דיכיל למימר להו שקילנא אנא חדא אתון נמי שקילו הך חדא. **ואם היו מקפידין כו'** כלומר שאינם רוצים שיהא לאחד מהם חלק יפה מחברו אם לא עפ"י הגורל או בשומא דבי דינא א"נ שלא יצאו עדין האחין י"ח מצות נטילתן ואין בכל האתרוגין שקנו כשר אלא זה לא יצא עד שיתננו לו כו' פירוש ואח"כ יטלנו דבנטילה ראשונה לא יצא. **ואם קנה זה אתרוג וכו' ואע"פ שאם אכלו אין מקפידין עליו** דכיון דקנה כל אחד מין אחד או קנו כולם כאחד שני מינין או ג' כל אחד גלי אדעתיה דמעיקרא כי קנה זה אתרוג וזה פריש או אתרוג ורימון ופריש באחד אדעתא דקפידה עבוד ואע"ג דאוהבין זה את זה ואין מקפידין לא יצא דאנן סהדי דא"א בלא הקפדה שהרי האתרוג ראוי למצוה ופריש או רמון אין

ראוין. ע"כ מפרק יש נוחלין. ומפרש בירושלמי דפריש הוא אותו הפרי שאנו קורין אותו חבוש דאמרינן התם והפרישין אמר רבי יונה אספרגלין ולמה נקרא שמן פרישין שאין לך מין אילן פריש לקדירה אלא זה בלבד ובלשון הערב נקרא כן:

הלכה יב

כתב הרב **אע"פ שכל המועדות מצוה לשמוח כו'**. אמר המפרש כדכתיב ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך וגו':